

XXVII. évfolyam, 3. szám

2020. június 15.

PRIETENIA

PRZYJAŹŃ

ПРИЯТЕЛСТВО

URTÄSIJÉ

PRIJATELSTVA

PRIJATELSTVO

ДРУЖБА

PRIJATELJSTVO

FREUNDSCHAFT

ΦΙΛΙΑ

ПРИЯТЕЛСТВО

ԲԱՐԱԿԱՄՈՒԹՅՈՒՆ

AMALIPE

ПРИЯТЕЛСТВО

BARÁTSÁG

KULTURÁLIS ÉS KÖZÉLETI FOLYÓIRAT

BARÁTSÁG

Magyarország népei
kölcönös megismerkedését szolgáló
folyóirat

Megjelenik hatszor egy évben.
Alapította 1994-ben:
Ember Mária és Mayer Éva

Kiadó:
Országos Nemzetiségi Önkormányzatok Szövetsége

A kiadásért felel:
Hollerné Racskó Erzsébet elnök

Felelős szerkesztő:
Mayer Éva

Olvasószerkesztő:
Hegedűs Sándor

Művészeti szerkesztő:
Szélpál Éva

A szerkesztőség postacíme:
Barátság szerkesztősége
1519 Budapest, Pf. 452.
Telefon: 203-2858
E-mail címeink:
baratsag@upcmail.hu
eva.mayer@nemzetisegek.hu

ISSN 1218-0149

Előfizethető az Országos Nemzetiségi

Önkormányzatok Szövetsége
Barátság folyóirat számlaszámán:

11743057-26413457

OTP Bank Dél-dunántúli Régió,
7570 Barcs, Séta tér 5.

Előfizetési díj: 1 évre 3000 Ft
Terjeszti az ONÖSZ
és a Lapker Zrt.

Nyomdai előállítás:
Croatica Nonprofit Kft.

Felelős vezető:
Horváth Csaba ügyvezető igazgató
www.croatica.hu

Online szerkesztő:
Domainsector Kft.
<http://nemzetisegek.hu>

E lapszámunk megjelenését
a Miniszterelnökség
Egyházi és Nemzetiségi Kapcsolatokért
Felelős Államtitkársága,
a Közhazsnú Hermann-Niermann Alapítvány,
az Országos Horvát Önkormányzat
és a Bethlen Gábor Alapkezelő
támogatta.

Damó István alkotásaiból

Psalmus Hungaricus
(100x70 cm, szitanyomat, 2006)

Psalmus Hungaricus II
(100x70 cm, szitanyomat, 2007)

Címlapunkon: **Damó István: Elszakadok, szabad vagyok, szabad** (71x100 cm, olajrúd, 2002)

Az első körmeneti sátor (4. szakasz) hit-remény-szeretet kompozícióval (2015)

A 8. szakasz mintái 2012-ben

Cserkészliliom a 9. szakaszon 2015-ben

A 10. szakasz mintái 2015-ben (Dobos László felvételei)

Egy virágszőnyeg képei

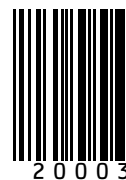
A Merkl család (5. szakasz) jellegzetes ornamentikus mintája 1961-ben és 2015-ben.
(Dobos László felvétele, archív: Dobos családi album)

A kilépőminta (1. szakasz)
2015-ben
(Bechtold Fülöp felvétele)

Cikkünk a 10066. oldalon olvasható!

Ára: 300 Ft

A 2. szakasz részlete 2015-ben
(Dobos László felvétele)

Pedagógusnapigondolatok

A tanulókat az évezredek folyamán tekintették már kisméretű felnőttek, faragásra átvett emberanyagnak, megtörendő rebelisnek, tananyaggal megtöltendő munkatárgynak. Igazi sikert azonban mindig, mindenütt azon pedagógusok éltek meg velük, akik nemcsak tananyagot, hanem – partnernek tekintve őket – személyes hitet, tisztességet, példát, tartást, emberséget és követhető életcélokat közvetítettek a számukra.

*

Csak a folyamatos megújulásra képes, kíváncsiságát megőrző, a gyerekekkel, fiatalokkal rokonszenvező, gondjaikkal azonosuló, pályájuk egyengetésére mindenkor kész oktatók és nevelők a Pedagógusok, a többiek csak tanszemélyzet.

*

A rossz tanár bifláztat, magoltat, a kevésbé rossz: megértet. A jó tanár kíváncsivá is tesz, a kiváló pedig még messzebb megy: kétségeket támaszt.

*

Valamennyi iskola annyit ér, amennyit legjobb tanítói, tanárai érnek. Azt azonban, hogy ki volt a legjobb, melyikük adta a legfontosabb útmutatást, tette a későbbiekben meghatározó és kamatozó emlékké vált gesztust, ki volt közülük, akinek leginkább oroszlanrésze volt a sorsdöntő képességek és jártasságok kialakulásában, az a diákokban csak évtizedek múlva kristályosodik ki. Tisztességgel, kalaplevéve emlékezni ezért aztán sokszor elkésnek. Többnyire csak életük derekán hasít beléjük az a felismerés, hogy akit szeretnek az istenek, annak nagyszerű pedagógusokat sodornak az életébe.

*

Az előítéletek oszlatása – a valamennyi pedagógustól elvárható mintaadó magatartáson túl – elsősorban a történelemtanításnak (mint történelmi tényekkel, érvekkel és példákkal dolgozó tudományos diszciplínának képviselőjének) szab meg feladatokat. Az etnikai sztereotípiák ugyanis zömében történelmi téveszméken, illetve felületes történelemtudáson, a tények szabad kezelésén, sőt néha valóságtalanságokon, sokszor egyenesen hazugságon nyugszanak. E sztereotípiák ellen csakis a történelmi tények elfogulatlan „tálalásával” lehet felvenni a küzdelmet, amely honnan máshonnan számíthatna érvkészletre, mint a társadalmi folyamatok múltját tárgyaló történelem tantárgytól?

*

Ismert mondás, hogy minden sikeres férfi mögött egy nő áll. Aki ihletet ad, jóra ösztökéli. Épp ilyen joggal jelenthetjük ki, hogy minden kimagasló eredményre jutó tudós, művész munkásságában, valójában minden sikeres életpályában ott munkál négyöt olyan pedagógus jó időben mondott mondata, aki tudatosan, vagy észre se véve, új irányt szabott egykori tanítványa vágyainak, terveinek és cselekvéseinek. Minden jövő az osztálytermekben veszi kezdetét.

*

Mindig is a tudás, a tehetség volt – s az ma is – a nagyon mélyről felemelkedni vágyók egyetlen fegyvere. Aki a tudás értékét kisé is megingatja, a pedagógust és a diákot kicsit is bizonytalanná teszi, az valójában éppen azokat fegyverzi le, teszi támadhatóvá, védtelenné, akiket a társadalomnak és minden jóérzésű embernek védeni, támogatni, segíteni lenne kötelessége.

-háes-

BARÁTSÁG

XXVII. évfolyam, 3. szám

2020. június 15.

TARTALOM

KÖZÖS EURÓPÁNK

Érettségi vizsga koronavírus idején a nemzetiségi gimnáziumokban	10024
Tapasztalatok a digitális oktatásról	10026
Új országos elnökök bemutatása (folytatás)	10030
A zene az élet	
Svetla K Joseva interjúja	10035
Interjú Kiss Gy. Csabával	10038
Versek, roma Holokauszt	10042
Nekünk szól a jel!	
Kis járványtörténet	10045
Európa kulturális fővárosai 2020, Galway és Rijeka	10052

KÖNYV

Cigányzenészek a két világháború között	10055
Szentandrassy István két raja	10060

XX. SZÁZAD

Így indult újra az élet (részletek Ott Györgyné önéletrajzi írásából)	10061
---	-------

EGYHÁZI ÜNNEPEK

Egy virágszőnyeg képei (tanulmány)	10066
---------------------------------------	-------

HÁZAINK TÁJA

Hartai konyha	10076
INHALT, CONTENTS	10078

BORÍTÓINKON:

Damó István alkotásai,
a hátsó borítóinkon az úrnapi virágszőnyegről
készült felvételek láthatók.

Érettségi koronavírus idején

Május 4-én **Soltész Miklós** államtitkár, **Hollerné Racskó Erzsébet**, az Országos Szlovák Önkormányzat és az Országos Nemzetiségi Önkormányzatok Szövetségének elnöke, valamint **Szabóné Marlok Júlia**, a Budapesti Lomb utcai Szlovák Iskola-központ igazgatója sajtótájékoztatót tartott, amelyen elmondták, hogy a nemzetiségek által fenntartott oktatási intézményekben 454 tanuló részvételével megkezdődtek a 2019/20. tanév írásbeli érettségi vizsgái. Összeállításunkban igazgatók és intézményvezetők számolnak be a megszokottól eltérő érettségiről, a felkészülésről és a lebonyolításról.

Czeplédiné dr. Gurzó Mária igazgató *Nicolae Bălcescu Román Iskolaközpont, Gyula*

A gyulai Nicolae Bălcescu Román Gimnáziumban az idén 58 diák fejezte be a tanulmányait. A 12/a és 12/b végzősei közül senki nem kérte az érettségi elhalasztását, mindenki megjelent az írásbeli vizsgákon. Megérkeztek azok a tanulók is, akik Romániában laknak, de immár négy éve itt tanulnak Gyulán. A vizsgák rendben zajlottak le. Az iskola vezetése biztosította, hogy termenként csak heten írják az érettségi vizsgafeladatokat, valamint azt is, hogy úgy a diákok, mint a tanárok szájmascokokat, védőkesztyűket és kézfertőtlenítőket is kapjanak.

Tápai Ildikó igazgató *Német Nemzetiségi Gimnázium és Kollégium, Budapest*

Bár az idei tanév sok újdonságot hozott, mégis sok dolog változatlan maradt, például az, hogy a végzős tanulóknak érettségizniük kellett. Az ezzel kapcsolatos központi előírások, iránymutatások folyamatosan érkeztek a középiskolákba, ezek alapján kezdtük meg a vizsgák gyakorlati előkészítését.

A végzős tanulók a digitális átállást követően változatlan erőbedobással készültek a vizsgára, amelyhez minden tanári segítséget megkaptak. A Német Nemzetiségi Gimnázium és Kollégiumban zökke-

nőmentes volt az átállás: az intézmény tanáraiból álló szakértői csapat egy hétvége alatt előkészítette a javaslatait az egységesen használható digitális felületekre és a követendő irányelvekre. Az aktuális jogszabályi előírásoknak megfelelően, az egészségügyi ajánlásokat is figyelembe véve szerveztük meg az idei érettségi vizsgákat, melyek idén írásban zajlottak. A tanulók kis létszámú csoportokban ültek a vizsgatermekben. Ők és tanáraik is maszkot viseltek, s tartották egymástól az ajánlott 1,5 méteres távolságot.

A mintegy hatvan végzős mindegyike vállalta a megmérettetést, hiszen valamennyien a felsőoktatásba felvételiznek az idén. A több hetes digitális felkészülést követően örömmel üdvözölték egymást és tanáraikat az írásbeli vizsgákon, amik arra is lehetőséget adtak, hogy személyesen is elbúcsúzzanak az iskolától, hiszen idén a járványügyi helyzetre való tekintettel elmaradtak, illetve virtuális formában kerültek megrendezésre a búcsú olyan szokásos elemei, mint például a szerenád vagy az utolsó osztályfőnöki óra.

Bár semmi nem helyettesítheti a személyes és közös búcsút az iskolától, az iskolatársaktól, a tanároktól, az épülettől, semmi nem pótolhatja a virágokat, az ünnepi hangulatot és szeretteink jelenlétét, amit egy hagyományos ballagás nyújt, mi megpróbáltuk egy kicsit kárpótolni végzőseinket egy virtuális DNG-s ballagás forgatásával, melyet az osztályok és az érdeklődők az utolsó tanítási napon nézhettek

meg. Reméljük, ősszel személyesen is találkozhatunk, hogy egy kis ünnepség keretében együtt zárjuk le az elmúlt öt évet.

Szabóné Bogár Erika igazgató
Friedrich Schiller Gimnázium, Pilisvörösvár

A pilisvörösvári Friedrich Schiller Gimnázium és Kollégiumban 2020. május 4-én 105 tanuló kezdte meg az írásbeli érettségi vizsgákat. A rendkívüli helyzetre való tekintettel a szokásosnál több tanteremben, több felügyelő tanárral zajlottak az érettségi vizsgák. A kötelező érettségi tantárgyak esetében a felügyelő tanárok létszáma elérte a napi 21 főt. Valamennyien az iskola pedagógusai voltak.

Az intézmény emelt szintű vizsgaközpontként is működött, így a környező középiskolák tanulóit is fogadtuk.

A vizsgák a járványügyi helyzet előírásainak megfelelően kerültek megszervezésre, a diákok és a pedagógusok fegyelmezetten betartották a szükséges óvintézkedéseket. A vizsgák zökkenőmentesen zajlottak, se szabálytalanság, se rendkívüli esemény nem történt. A vizsgafeladatokat a tanulók képességeiknek megfelelően nehéznek vagy könnyűnek találták.

Az elmaradt ballagást terveink szerint szeptember 1-jén tartjuk meg az iskola közössége előtt, mivel nem szeretnénk végzőseinket személyes búcsú nélkül útnak engedni az iskolából, és szeretnénk, ha méltó módon köszönhetnének el középiskolás éveiktől.

Gojtán Anna és Győrvári Gábor igazgatók
HOŠIG, Budapest és Miroslav Krleža Horvát Iskolaközpont, Pécs

Rendben lezajlottak az írásbeli érettségi vizsgák a pécsi Miroslav Krleža Horvát Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium és Diákotthonban éppúgy, mint a budapesti Horvát Óvoda, Általános Iskola, Gimnáziumban és Kollégiumban. Pécsen 27, Budapesten pedig 15 érettségiző adott számot tudásáról. Mindkét gimnáziumban egy-egy érettségiző lépett vissza a vizsgától, mivel ők a rendkívüli helyzetben nem Magyarországon tartózkodtak. Ők majd az őszi vizsgaidőszakban érettségiznek. Ugyancsak mindkét iskolában a múlt tanévben többen is éltek az előrehozott érettségi lehetőségével, így most nekik kevesebb tantárgyból kellett vizsgáznuk. A horvát nyelv és irodalom tantárgyból a „Krlježában” már évek óta minden diák emelt szinten érettségizik, a HOŠIG-ban egy tanuló választotta az emelt szintű érettségit, a többiek mind közép szinten vizsgáztak.

Az írásbeli érettségi vizsgák mindkét intézményben az előírásoknak megfelelően zajlottak. Az érettségizők egyesével mentek be az iskolába, a bejáratnál pumpás kézfertőtlenítőt használtak, a

Éva Simon, Branka Blazsetin, Gohér Krisztina, DNG felvételei

termekben legfeljebb tíz vizsgáló volt és közöttük legkevesebb másfél méter távolságot tartottak. Az érettségizőknek és felügyelő tanáraiknak biztosítottak voltak a maszkok. A „Kreža” diákjai az iskolától textil maszkokat is kaptak, az iskola jellegzetes logó-

jával. Kollégiumi elhelyezést Pécsen négy diák kért, míg Budapesten a vidéki érettségizők a barátaiknál aludtak. Mindannyian fegyelmezettek voltak, igaz érezhető volt a vizsgadrukk, de csak addig, amíg nem kezdődött el az írásbeli vizsga.

Tapasztalatok a digitális oktatásról

Ruzsa Anna intézményvezető
Méhkeréki Román Nemzetiségi Kétnyelvű
Általános Iskola

A Méhkeréki Román Nemzetiségi Kétnyelvű Általános Iskolában 96 diák és 15 pedagógus vesz részt az új digitális oktatásban. Más intézményekhez hasonlóan, intézményünket is váratlanul érte az újfajta oktatási forma bevezetése. Valamennyi pedagógusunk rendelkezik iskolai lappal, ami elengedhetetlen „fegyver” a digitális oktatásban. A legfontosabb feladatunk az új típusú oktatás megszervezése volt, szem előtt tartva a szülők és a gyermekek érdekeit.

Abban a szerencsés helyzetben voltunk, hogy intézményünk minden tanulójának volt internetelérhetősége és mindannyian rendelkeztek informatikai eszközzel (számítógép, laptop, tablet). Így aztán online formában történik a tanítás-tanulás. Az intézményünk által megadott és működtetett online tanítási-tanulási rendszeren keresztül kapja meg a tanuló a pedagógustól az adott hétre vonatkozó, elsajátítandó tananyagot és az elvégzendő feladatot. A

tanuló a pedagógus által meghatározott időre a tananyagot elsajátítja, és a kijelölt feladatokat elvégzi. A diákok kötelessége, hogy visszajelezzenek a pedagógusnak a pedagógus által meghatározott rendszerességgel, de legalább heti egy alkalommal az elvégzett tanulmányi munkáról. A pedagógusok hetente értékelik a tanulók elvégzett munkáját, s a témakör végén érdemjeggyel értékelik teljesítményüket.

A 2017/2018-as tanévtől kezdve elhagytuk a papír alapú napló használatát, már a Kréta elnevezésű

elektronikus naplót használjuk. Így az elsődleges és egységes platform a digitális oktatás során a Kréta rendszer lett, ahol pedagógusaink szöveges üzeneteket, illetve linkeket osztottak meg. Számunkra a legegyszerűbb platformok a Facebook közösségi hálózat, a Gmail és a Google Tanterem (a Google Classroom).

Tapasztalataim szerint az első hét volt a nehezebb. Az osztályfőnökök felvették a kapcsolatot a diákokkal és a szülőkkel és tájékoztatták őket az újfajta oktatási módszerről. A második héten már minden gördülékenyen ment.

Pedagógusaink 80%-a túl van már a pedagógusminősítésen. Így nem voltak egyikük számára sem ismeretlenek a különböző digitális feladatok, a szerkesztések. Román lektorunk segítségével számos román nyelvű webes felületet ismerhettünk meg, amelyeket később a tanítási órákon is alkalmaztunk. Nagy segítséget jelentett számunkra, hogy különböző román nyelvű könyvek digitális, illetve pdf formátumban megtalálhatóak az interneten.

A legnehezebb az alsó tagozatos gyermekeknek, szülőknek és pedagógusainknak. Ez az a korosztály, amely nagyon is igényli a tanító néni segítségét, útmutatásait. De velük is kialakult a hetek során a módszer.

A szülőkkel nagyon jó az együttműködés. Mivel kis iskola vagyunk, ezért nálunk családi hangulat alakult ki. Az internetes felület mellett telefonon is tartjuk a kapcsolatot. A szülők segítségével nélkül tudom, hogy nem sikerült volna a digitális oktatás bevezetése. Mivel személyesen nem találkozhattunk, nem láthattuk egymást a gyerekekkel, nagy segítséget kapott a vidochat. A vidochat alkalmas arra, hogy összefogja a közösséget, az osztálytársakat. Nem utolsó sorban lehetőséget biztosít a szóbeli felletetésre is.

Felső tagozatban gyakrabban alkalmazzák a pedagógusok az időkorláttal rendelkező tesztek szerkesztését (Kréta: E-ügyintéző, Redmenta). A tanulók sokkal jobban szeretik ezt a fajta megoldást, mint például egy kézzel kitöltött teszt megírását.

A kollégákkal folyamatosan tartom a kapcsolatot: telefonon, e-mailben, illetve a Kréta rendszeren keresztül.

Az erre a tanévre tervezett román nemzetiségi versenyek és konferenciák közül az egyetlen, amit megrendeztünk intézményünkben a *Martyin György Román Országos Helyesírási Verseny*. Ezen a román nemzetiségi iskola képviselteti magát. Intézményünk diákjai idén is kiemelkedő helyezéseket értek el.

Akár mennyire is vonzó az internet világa, a tanulóinknak és a pedagógusainknak nagyon hiányzik a személyes kapcsolat. Szerény véleményem szerint mindenkiben átértékelődött valami az elmúlt hetek során: talán a pedagógus nagyobb elismerést és tiszteletet kap a szülő részéről, a huncut gyerek odafigyelést, törődést a pedagógus részéről és a gyermekek jobban értékelik az iskolát.

Szabóné Marlok Júlia intézményvezető **Szlovák Tanítási Nyelvű Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium és Kollégium**

2020. március 16-tól a mi iskolánk is zárva van. Tanáraink, diákjaink és a szülők rekordidő alatt alkalmazkodtak a kialakult helyzethez. Tantestületünk már azon a hét végén kísérletezett, ötleteket gyűjtött, platformokat próbált ki, módszereket osztott meg, és hétfőre kidolgozta az új környezet működését, egységesítését. A folyamat a kollégák továbbképzésével folytatódott. Két csoportban, Kiss Mária és Hipik Angéla vezetésével mindenki elsajátította a kiválasztott platformok alkalmazásának alapjait. Azok, akik korábban is használtak ilyen felületeket, kicsit előnyben voltak, de épp az ő segítségükkel zárkozhattak fel a többiek.

A diákok és a szülők támogató együttműködésével az iskola valamennyi tanára és diákja a Google Classroom Tantermeiben találta magát. A kapcsolattartás új formáinak villámgyors megtelezése szinte zökkenőmentes átállást eredményezett. Rutinná kellett válnon az online óra, az eddigiektől eltérő jellegű házi feladat megoldása, az online és offline jelenlét arányának megtalálása minden résztvevő számára. Több támogató dokumentum került megosztásra az iskola közösségi és weboldalán, ami úgy a diákok, mint a szülők munkáját segítette. A tantestület minden héten „összeült”, megosztotta egymást közt a tapasztalatait, esetleges problémáit.

Gimnazistáink a „Digitális jóllét” projekt keretein belül megtudhatták, hogy miért olyan fontos egészséges kapcsolatot kialakítani a technológiával, és miként lehet tudatosabb online szokásokat felvenni. Az „Így neveld a blogodat” projekt során néhányan igazi bloggerré váltak.

Hruska Beatrix tanárnő szintén a Google Classroom felületén menedzseli interakcióit a 6. és 7. osztályban. A diákok – s nem utolsó sorban a szülők – számára is fontos szóbeli kommunikációt a Zoom online konferenciaszervező szoftver segítségével oldja meg. Diákjai gyakran végeznek el általa készített játékos feladatokat (pl. Learningapps tankocka), illetve kreativitásuk kibontakozását elősegítő projektelemekeket, mint például a koronavírussal kapcsolatos szórólap készítése.

A távoktatás a tanárok részéről is magas fokú kreativitást igényel. A diákok fejlettségi szintjének, érdeklődési körének, motiváltságának figyelembe vételével kell olyan tanulási útvonalakat kialakítani, melyek az online térben érhetőek el. A családi háttér ismerete is elengedhetetlen, hisz van olyan család, ahol több gyermek is végzi/végezné iskolai feladatait, amire nekünk, tanároknak tekintettel kell lennünk.

A kreativitás kiváltképp a készségtárgyak távoktatásához szükséges. Szabó Anna tanárnő a 2., az 5. és a gimnáziumi osztályokban tanítja a testnevelést. Megtudtuk tőle, hogy a kapcsolatfelvétel után egy bevezető feladattal indult a közös távmunka, melyben a diákoknak meg kellett fogalmazniuk érzése-

iket, illetve az első hét tapasztalatait, majd ezekre személyre szabott választ kaptak. Az érdemi munka ezután kezdődött. A tanárnő a világhálón fellelhető, alkalmazható videók közül válogatva adja ki differenciált feladatait a nebulóknak. Írtak edzéstervet, számoltak pulzust, s az online bejelentkezések során meg is beszéltek ezek fontosságát.

Bolya Lea tanárnő a történelemórákat a Zoom felületén tartja, ahol a képernyő megosztás funkciójának segítségével képekkel, szövegekkel szemlélteti a tananyagot, amiket a Classroom felületén az óra után elérhetővé tesz diákjainak. A Tanterem lehetőséget biztosít különböző dokumentum- és oktatófilmek megosztására is. A számonkérés a jól bevált Redmenta platformján történik, kivéve az érettségiző osztályt, akik Messenger videóhívás keretében adnak számot tudásukról. A 7. osztályosoknál is jól bevált a Zoom felülete, az órai jegyzeteiket nekik fotó formájában kell feltölteniük a Google Tanterembe.

A rajzórakon főleg komplexebb, hosszú távú (2-3 hetes) feladatokat kapnak diákjaink. A kivitelezés technikáját maguk határozhatják meg. Lehetőségük van a klasszikus technikák, mint rajz, festés, kollázs alkalmazására, de a tanárnő diákjait a digitális technikák, azaz fotó, videó, vagy vlog formájában történő feladatmegoldásra is biztatja.

Az 5-6. osztályosok „Egy hetem otthon”, illetve a 7-8. osztályosoknak szóló „Oktató anyag készítése” címmel indított projekt keretében kiváló tutorialok készültek sütés, főzés és apró tárgyak készítése témakörökben.

A valós idejű órákat a Zoom felülete támogatja, mely negyvenperces etapokban teszi lehetővé a személyes kontaktust diák és tanár között. A tanárok közötti megbeszélések platformjaként is kiválóan megállja a helyét. Mindkét felület kezelésének elsajátítását támogató leírások segítettek a távoktatás kezdeti fázisában, azonban a picivel több, mint egy hónapja bevezetett oktatási forma módszereit, alkalmazási felületeit sikerült bővíteni, mint például a Learningapps, a Wordwall, vagy a Google alkalmazások sorával.

Kosár Bartalos Ágota tanárnő nehezen képzelte el az ének-zene készségi tárgy távoktatását. Minden órára készít egy tananyagot Power Point alkalmazással, melyet az online óra keretén belül megoszt a gyerekekkel, hogy ne csak hallják, hogy miről van szó, hanem vizuális élményt is nyújtson. E tananyag az óra után megosztásra kerül. Kapcsolattartásra a Classroomot használja, itt kapják meg a diákok a házi feladatokat, melyekhez a Learningapps, Wordwall, és Musicators feladatalkotó felületeket használja. Számos, már megosztott feladatot sikerült adaptálnia saját óráihoz. Kedvence a Musicators alkalmazás, mely lehetővé teszi a szakmához közelebbi feladatok létrehozását. Mélyebb ismereteket lehet vele átadni, de egyben nagyobb a kihívás is.

Elmondása szerint a gyerekek nagyon élvezik ezeket az applikációkat. Nagy segítség számára a

Hipik Angéla tanári felkészítőjén ismertetett Whiteboard, mely lehetővé teszi az online óra közbeni alkotást is. A ritmusfeladatok szerkesztése a gyerekekkel együtt történik, mindenki hozzá írja a saját kis ütemét. A felület használata kezdetben nehézséget okozott a különböző készségek miatt, a gyerekek nehezen lették meg a táblát, és idő kellett használatának begyakorlásához. Legnagyobb szívfájdalma, hogy a közös énekléseket mellőzni kell a hangcsúsztatása, szétesése miatt. Ezt hangfelvételek készítésével hidalja át, melyeket megoszt a gyerekekkel, ők áttanulmányozzák a dalanyagot, és egy diák (online sajnos csak egy tanuló hangját jó hallgatni) elő is adja az órán. A kevésbé bátrabbak otthoni felvételeket készítenek.

Szilágyi Hajnalka tanárnő az online órákat preferálja a Zoom felületén menedzselve. Elmondása szerint a gyerekek könnyen megtanulták ennek kezelését. Mivel minden résztvevő igényli a kötetlen beszélgetést, így gyakran tartanak dupla órákat. A 6. osztály osztályfőnökeként heti rendszerességgel tart osztályfőnöki órákat is. A Classroom felülete a kapcsolattartás, feladatkiosztás és rendszerezés platformja, melyen gyakran saját készítésű bemutatókat is megoszt a könnyebb elsajátítás érdekében. A tanárnő a közeljövőben egy olyan átfogó interdiszciplináris projektet szeretne elindítani, melyben felsősök és gimnazisták közösen dolgoznának. A történelem és a földrajz oktatását számos app segíti, mint a Geoweb, Seterrat, Learningapps, Okosdoboz. A számonkérésre a Redmenta nagyon jó opció. A Digitális Pedagógiai Központ ajánlásával kipróbáltunk egy új felületet, a SMART Learning Suite Online-t az online matematikaórák támogatására. A végzősök érettségi felkészítőjén kiválóan debütált. A diákok önállóan, saját tempójuknak megfelelően végezték a feladatukat, Hipik Angéla tanárnő azonnal reagálhatott a diákok észrevételeire, s eközben minden csatlakozott diák munkáját felügyelni tudta. Az angolóráknak nagyon jót tett a digitális oktatásra való áttérés, mert rengeteg olyan színes dologgal tudtuk megfűszerezni az anyagot, amikre a hagyományos tantermi keretek között nem lett volna lehetőségünk. A 9. osztállyal először a környezetvédelem témakörét jártuk körbe. A Mindmeister alkalmazás segítségével közösen ötleteltünk, hogyan tehetnénk zöldébbé életünket, majd figyelemfelkeltő plakáttal buzdítottuk cselekvésre szomszédjainkat lakókörnyezetünk szebbé tételére. A ruházkodás témakört avatárok tervezésével tettük izgalmasabbá, melyben a Character creator oldal volt segítségünkre, de megértük a divatlátnyomunkat is, sőt ZOOMos óra keretében online divatbemutatót is tartottunk. A 10. osztállyal bebarangoltuk a világot az utazás témakörén belül. A Gapminder oldalon végigsétáltunk a Dollar Streeten, hogy a világ különböző pontjain élő családokat összehasonlítva gyakoroljuk a melléknévfokozást. A diákok pedig varázslatosabbnál varázslatosabb helyre hívták egymást utazási prospectusaikkal.

A 11. osztállyal a Saatchi Galériában jártunk, ahol mindenki választott magának egy festményt a szobája falára, aztán a múlt időt gyakorolva megoldottunk egy gyilkossági ügyet is. A végzősökkal már a munka világa felé kacsingattunk úgy, hogy önéletrajzot és motivációs levelet írtunk, de beszélgettünk arról is, hogyan kell felkészülni egy állásinterjúra.

Persze a tanulás mellett azért szakítottunk időt a szórakozásra is: filmrészleteket néztünk, nyelvi játékokat játszottunk különböző applikációk segítségével és játékos kvízeken teszteltük a tudásunkat. Remélem, hogy ebből a sok színes feladatból néhányat majd sikerül a hagyományos tantermi körülmények között is megvalósítani.

Az online oktatást segíti a szekszárdi Magyarországi Német Színház

Tisztelt Pedagógusok!

Valóban sötét korban élek én! – írja *Brecht* Az utódokhoz című versében. És valóban sötét időkben élünk, amikor üresen állnak a színházak. Zárva tartottunk, hogy segítsük a koronavírus megfékezését. Miközben művészeinknek otthon kellett maradniuk és a színházban csend uralkodott, másoknak több munkájuk van, mint valaha: a homeoffice-t és az otthoni oktatást kell összeegyeztetniük. Ez minden résztvevőnek, gyerekeknek, szülőknek és Önöknek, kedves Pedagógusok, nagy kihívás.

Az idő alatt, amíg Önöknek az online-oktatás tervezetét kellett kidolgozniuk, gondolkodtunk, hogy a színháznak ebben a rendkívüli időben van-e feladata, és ha igen, milyen. A válasz hamar világossá vált: a színház feladata továbbra is, hogy az embereket gondolkodásra készítse. Emiatt támogatni szeretnénk Önöket.

Az évadunk „csiszolódjunk össze” mottójához illően, a kezdeti szomorúság után kreatív csapattá formálódtunk, és elkezdtünk kisfilmeket készíteni, amelyekkel az Önök munkáját szeretnénk kiegészíteni az online-oktatásban.

Ajánlataink:

Gimnáziumoknak:

A gimnazista korosztálynak készült videókban a tananyag részeit képező verseket és prózai műveket dolgoztunk fel, többek között Goethetől, Lessingtől, de magyarországi német költőktől, például Koch Valériától is.

Óvodáknak és általános iskoláknak:

Az óvodásoknak és általános iskolásoknak szóló videók a fiatalabb közönség és a felnőttek számára egyaránt élvezhetőek, mert lehetővé teszik a közös barkácsolást, a mesehallgatást és a mesehősök világának felfedezését.

Észrevételeiket, visszajelzéseiket és ötleteiket szívesen fogadjuk az info@dbu.hu címen. Bízunk a mihamarabbi személyes viszontlátásban és jó egészséget kívánunk!

A DBU-csapata

Gyurity István horvát színművész a digitális oktatásban

Gyurity István egy új operett előadására próbált, valamint a Jelen/Lét Nemzetiségi Színházi Fesztivál Gálaműsorán és a budapesti Szerb Színház Könynyed erkölcsök című színdarabjával lépett volna fel, amikor a kormány március 11-én meghozta döntését és koronavírus-vészhelyzetet hirdetett ki Magyarországon. A járvány megelőzésére megtiltották a száz főnél nagyobb beltéri és ötszáz főnél nagyobb kültéri rendezvények megtartását. Ezt követően pedig az oktatási intézmények zártak be. Az iskola rendszer a digitális oktatásra váltott.

Gyurity István családja, kislánya Jana (2), fia Gorán (7) és felesége Zsuzsa önkéntes karanténba vonult. Természetesen nagyon örült a család, hogy együtt vannak, hisz apu addig állandóan úton volt, előadások sora várt rá. Az viszont, hogy miért nem lehet lemenni a játszótérre, vagy sétálni a parkba, amikor hétágra süt nap, már kevésbé volt érthető a gyerekek számára.

Gyurity István horvát színművész csatlakozott művésztársai csoportjához és felajánlotta segítségét a magyar nyelv és irodalom óra digitális oktatásához. Természetesen nem feledkezett meg a budapesti HOŠIG-ről se, ahol Gorán első osztályos, és felkereste az osztályfőnököt, *Báltin* Sznyezsanát, hogy felajánlja segítségét. Később csatlakozott a második osztály is. Levelére, melyben leírta, miként tud segíteni, a kópházi Mihovil *Naković* Kéttannyelvű Óvoda és Általános Iskola is jelentkezett.

Valójában nagyon egyszerűen működik a rendszer, a tanító néni elektronikus postával megküldi a tananyagot, Gyurity István felolvassa horvátul a verseket vagy prózai műveket, megküldi a linket, amit a tanító néni elküld a családoknak.

Jelenleg már tartanak az online próbák is a pécsi Horvát Színházban. Istvánnak Csehov két egyfelvonásában, a Leánykérésben és a Medvében van szerepe. Reméljük, hogy ősszel már újra a világot jelentő deszkákon élvezhetjük a színművész játékát.

Mayer Éva összeállítása

Folytatjuk az új országos elnökök bemutatását

Az őszi választások után hét nemzetiség országos önkormányzatának élére került új elnök. Az Országgyűlés Magyarországi Nemzetiségek Bizottsága februári és márciusi ülésein került sor a meghallgatásukra. Elhangzott bemutatkozásuk alapján előző számunkban a lengyel, örmény és román elnökkel, most pedig a görög, roma, szlovén és ukrán országos önkormányzat elnökével ismerkedhetnek meg az olvasók.

Hristodoulou
Konstantinos,
a Magyarországi
Görögök Országos
Önkormányzatának
elnöke

Engedjék meg, hogy egy kis történelmi áttekintést nyújtsak a magyarországi görögségről, amely több mint négyszáz éve él Magyarországon. Az első görögök Bizánc bukása után jelentek meg Magyarországon. Először tudósok, polihisztorok, később kereskedők hagyták el Bizáncot. Előbb Itália, majd Közép-Európa felé vándoroltak. Meg lehet említeni Belgrád városát, Budapestet, Bécset, Lipcsét, ahol nagy számban éltek ebben az időben görögök. A két nemzet közötti kapcsolat azonban már a korábbi időkre, tehát több mint ezer évre is visszanyúlik, hiszen *Szent István* koronáját is Konstantinápolyban készítették görög ötvösök, görög ékszerészek, illetve a visegrádi várat is *Lascaris* Mária császárnő hozományából – aki egyébként *IV. Béla* magyar király felesége volt – építették fel. Az újkorra térve, a XIX. században a görögség létszáma meghaladta a tízezer főt. Őket nevezzük mi, görögök, első diaszpórással görögségnek. A II. világháborút követően a Görögországban kialakult véres polgárháború során több tízezren menekültek el szülőföldjükről. Ebben a második hullámban Magyarországra több mint hét-ezren jöttek. Nagy többség kiskorú gyermek volt. Jelenleg – a 2011-es népszámlálás alapján – 4642 fő jelezte, hogy valamilyen szinten kötődik a görögséghez, görög származásúnak tekinti magát. Főleg a második diaszpórással görögséghez tartoznak, habár a két görögséget elválasztani nem lehet, és hál' istennek, az első diaszpórással görögökkel is nagyon jó kapcsolatokat ápolunk, illetve bevonjuk őket a görögség életébe.

Magamról is néhány szót: mindkét szülői oldalról görög származású vagyok. Budapesten születtem, itt folytattam a tanulmányaimat, itt szereztem a diplomámat az ELTE bölcsészkarán. A hivatalvezetőség előtt több mint tizenkét évig a Görög Köz-

társaság Nagykövetségén, öt évig pedig a Ciprusi Követségen dolgoztam, majd 2014 nyarán pályázat útján kerültem az Országos Görög Önkormányzat Hivatalának élére. Ezt a tevékenységet öt évig folytattam, és 2019 októberében, életemben először én is elindultam ezen a választáson, és egy kis szervezet képviselőjeként bejutottam a testületbe, amely testület november 11-én egyhangúlag engem választott elnökének. A 2019-es adatok alapján a görög regisztráltak száma, 2791 fő volt, a szavazók száma 2035, ez nagyjából 73 százalékos arányt jelent. Országos szinten 35 görög önkormányzat működik. A tizenöt fős közgyűlés tagjait négy szervezet jelölte, ennek mentén végzik a munkájukat.

Az önkormányzatnak két iskolája van. Az egyik egy nappali rendszerű két tannyelvű iskola, amely Beloiannis településen működik. Ez az iskola 1951-ben épült. Jelenleg 91 tanuló jár ide, és 34 az óvadás. Tizenegy pedagógus állományban van nálunk a települési iskolában, közülük három Görögországból jött tanár, akiket a görög állam finanszíroz. A többi pedagógus hazai, közülük négyen görög származásúak. Az óvodában négy alkalmazott dolgozik, két óvónő és két gondozó. További nyolc fő pedig óraadó pedagógus. Ez azt jelenti, hogy nagyjából 2,5 álláshelyet töltenek be. Az iskola alsó tagozatán a testnevelésen kívül az ének-zene és a rajz oktatása folyik görög nyelven, a felső tagozaton a szaktantárgyak is. Itt van egy kis problémánk, hiszen meg kell jegyeznünk azt, hogy az ELTE bölcsészkarán – ha jól emlékszem – 2006-tól nem folyik már görög-tanárképzés. Mi annak idején még ott végeztünk, de ez már lassan tizenöt éve megszűnt, így a tanárok utánpótlása bajba kerül, vagy bajba kerülhet, ha ez ügyben nem történik változás. A települési iskola költségvetése 101 millió forint. Ebből 71 millió az Államkincstár számitása szerint az átlagbáralapú támogatás, viszont a tényleges bérek 98 millióra rúgnak, tehát közel 30 millió forinttal többet kell a pedagógusok felé fizetnünk, mint amit az átlagbáralapú támogatás nyújt. Ezt az iskolát 2012-ben vette át az Országos Görög Önkormányzat, azóta fenntartása alatt működik.

A másik intézményünk egy budapesti székhelyű kiegészítő 12 évfolyamos görög nyelvoktató iskola, amelynek országos szinten tizenöt telephelye van. Budapesten is sok kerületben van ilyen, vidéken pedig Miskolcon, Beloiannis településen, Pécsen, Szegeden, Budaörsön, Tatabányán. Ebbe az iskolába 216 gyerek jár. Ennek szintén tizenegy állományban

lévő pedagógus munkatársa van, nyolc óraadó tanárral, s ezen felül Görögországból három vendég-tanárral, akiket szintén a görög állam finanszíroz. A támogatás az itteni kiegészítő iskolát tekintve 102 millió forintra rúg. Ebből a finanszírozott átlagbéralapú támogatás 57 millió forint, a valós bérek pedig 70 millió forintra rúgnak. Tehát itt is egy 13 millió forintos úgymond hiány keletkezik. Azt hozzá kell tennem, hogy az országos önkormányzat működési keretéből ezt a két iskolát tekintve több mint 40 millió forintot nem tudnánk fedezni. Ilyen értelemben tehát jó az, hogy legalább két iskolánk van, mert a két iskola egymást tudja segíteni. Azt hallottam többekkel való beszélgetés során, hogy ez a probléma nemcsak bennünket érint. Az a helyzet, hogy sok tanár már az idősebb korosztályhoz tartozik, illetve a besorolásuk is sokkal magasabb, mint az átlagbéralapú támogatás.

Az iskolák három helyről szerzik be a tankönyveiket. Az első forrás az iskolákban dolgozó pedagógusok által készített tankönyvek, amelyek a szokásos úton jutnak el hozzánk (EMMI, vagy a KELLO-tól meg kell megrendelni. Ezek némelyikéhez tartoznak hanganyagok, tehát autentikus görög beszéd, némelyikhez nem, ami bizony hátrány. A másik ilyen tankönyvforrás: a Thesszaloniki Egyetem. Az általuk kiadott tankönyveket is meg szoktuk rendelni, és saját forrásból fizetjük ki. Hozzá kell tennem, hogy az itteni iskolánk az egyetem akkreditált központja. Ez azt jelenti, hogy minden év májusában nyelvvizsgát lehet tenni a KER-skála szerinti szintekből, tehát A1-től a C2-ig, ezeket magnófelvétellel veszik a tanárok, és elküldik az egyetemre, ahol ezt kiértékelik. A harmadik forrásként a görög oktatási minisztérium tankönyveit szoktuk megrendelni, amelyet a görög állam számunkra ingyenesen biztosít. A kiegészítő iskolában heti négy nyelv- és irodalomóra zajlik, valamint egy óra a hon- és népismeret. Azt hiszem, erre van már jogszabályi háttér, hogy ezt a hon- és népismeretet lehet egyszerre tömbösítve tanítani, nálunk egyelőre így működik. Mint említettem, az ELTE-n megszűnt a görög tanárképzés. Tekintettel arra, hogy a görög iskolák – ahogy minden más nemzetiségi intézmény – alappillére a fennmaradásuknak, ez ügyben mindenféleképpen tennünk kell sürgősen.

Intézményeink közül kettőt említenék. Az egyik Beloianisz településen működik. Ez egy művelődési ház és könyvtár, amely főleg a települési lakosok

A Nemzetiségi Bizottság a Parlamentben

Somogyi Zsuzsanna felvételei

igényeit elégíti ki. A másik budapesti székhelyű: a Görög Intézet, amely korábban átalakult vagy megszűnt három intézményünk – a Görög Színház, a Görög Kulturális Intézet, valamint a Görög Kutatóintézet – összegyűréséből alakult ki. A Görög Intézet székhelye a Börzsöny utcában található.

A hivatalról is említenék pár szót, amelyben heten dolgoznak, illetve most még csak hatan, hiszen még nincs hivatalvezetőnk. Ez a munka egyelőre még rám hárul. Reméljük, hamarosan kinevezünk a hivatal élére is valakit. Négy dolgozó munkálkodik a gazdasági osztályon, egy fő a titkárságon, és egy a takarításért felelős.

Az ünnepeinkről pár szót: két nagy nemzeti ünnepet tartunk. Márciusban a görög szabadságharcra, az oszmán-török elleni szabadságharcra emlékezünk. Ennek jövőre lesz a 200. évfordulója, amit szeretnénk méltón megünnepelni. Másik nagy ünnepünk az olasz megszállás elleni fellépés, a NEM, az OHI ünnepe. 1940 októberében mondta ki a görög nép a nagy nemet, és visszaverte a megszálló, támadó olasz hadsereget. Ezen kívül nagy megemlékezést tartanak Görögország-szerte mindenhol (és most már pár éve mi, az Országos Görög Önkormányzat is ezt tesszük), a pontuszi népiirtásról. A '10-es években az ókor óta a kis-ázsiai térségekben élő görögséget a törökök, mondhatni majdnem teljes egészében kiirtották. Közel félmillió halottról számolhatunk be. 1922-ben további közel egymillió áldozata volt ennek a görög-török konfliktusnak, és további másfél millió ember menekült el a mai Görögország területére. A megemlékezést május utolsó hetében tartottuk.

A görögség fő feladata az elkövetkezendő években mindenképpen a nyelvünk és kultúránk ápolása, a hagyományaink őrzése mellett az, hogy a görög ifjakat integráljuk a közéletbe, a görög közéletbe, hogy idővel méltón tudjanak bennünket váltani. Az idősök gondozásáról, illetve a görög sírhelyek ápolásáról sem szabad elfeledkeznünk. Ezen felül a magyar állam – azon belül a Miniszterelnökség – támogatásával szeretnénk megvalósítani a 2009-ben megvásárolt ingatlanunk olyan típusú fejlesztését, egy olyan beruházást, amely megfelelő otthont adhatna a görög közösségnek, de nyilván nemcsak annak. Itt szeretnénk létrehozni egy görög kulturális intézetet, egy központot, illetve Budapestre tervezzük egy görög nappali rendszerű iskolát is. Most zajlanak a bizottságainkon belüli egyeztetések, egy közös koncepció kialakítása, úgy néz ki, március végére meg fog születni, és a tervekről majd ez ügyben is be tudunk számolni akár itt, vagy akár a Miniszterelnökség előtt is.

Nem akarom szaporítani a szót, néhány gondolatot azonban még hadd osszak meg. Az önkormányzatnak és személyesen nekem is kiváló kapcsolatunk van a görög szószóló úrral, Sianos Tamás úrral. Mindenben, amiben csak lehet, együtt dolgozunk, közösen próbáljuk megoldani a különböző problémákat, együtt keresünk ezekre megoldást, és remélem,

hogy ez így is fog maradni. Rajtunk ez nem múlik. Nagyon szépen köszönöm a lehetőséget, azt hiszem, gyorsan és röviden el tudtam mondani mindazt, ami ránk jellemző.

Agócs János,
az Országos Roma
Önkormányzat elnöke

Hidvégi Attila felvétele

Nagy tisztelettel köszönöm a lehetőséget, hogy bemutatkozhatok. Először is saját magamról szeretnék szólni: 1970-ben születtem, Mélykúton végeztem az általános iskolát. Annyit hozzátennék, hogy én voltam a harmadik roma tanuló, aki elvégezte annak idején a nyolc általánost. 1984 és 1987 között a jánoshalmi szakmunkásképzőbe jártam, és mint növényszerkesztő gépész végeztem el az iskolát. Itt is kiemelném, hogy ebben az iskolában – amely már közel nyolcvan éve működött – én voltam az első roma tanuló. 1987-től 1989-ig termelőszövetkezetben dolgoztam Mélykúton, mint traktoros. 1989-ben sorkatonai szolgálatra hívtak be, ami akkor kötelező volt. Én már csak egy évig voltam, mert akkor született az a döntés, hogy másfél évről lecsökkentik egy évre a katonaidőt. Mire leszereltem, sikerült a termelőszövetkezetet felosztatni, tehát akkor szűntek meg a munkahelyek. 1991-től 2010-ig vállalkozóként dolgoztam. Amikor '94-ben az első nemzetiségi önkormányzatok megalakultak, Mélykúton a helyi – akkor még cigány kisebbségi önkormányzatnak – a tagja voltam. Egészen 2006-ig. Az évtől 2010-ig a Bács-Kiskun Megyei Cigány Önkormányzat elnöke lettem. Azután átmenetileg abbahagytam a politizálást, nem indultam a választásokon. 2019-ben újra megpróbálkoztunk a politikával, és sikerült bejutnunk.

A 2011-es népszámláláskor a magukat roma származásúnak valló állampolgárok közel 350 ezren voltak, de azt tudjuk, hogy az akkori népszámláláskor nem mindenki vallotta magát romának, tehát közel 1 millió körüli a romák létszáma ma Magyarországon. Visszatérve a 2019-es választásokra, a névjegyzékbe több mint 211 ezren vetették fel magukat. A lebélyegzett szavazólapok száma több mint 113 800. Az érvényesen leadott szavazatok száma valamenynyivel több, mint százezer. Sajnos több mint 13 ezer rontott szavazat volt a romáknál. Tudjuk, hogy a roma önkormányzati választás nem volt egyszerű. Éppen azért, mert nem adták oda a szavazólapokat, az országosat és a megyeit több településen, ezért

egy-két településen meg is kellett ismételni a választást. Ez november 3-án történt meg.

Kértük az elnök urat, hogy a mandátumátadással egy időben legyen az alakuló ülés, nehogy kicsúszunk az időből. A mandátumátadás november végén történt, de az elnök úr elutasította ezt a kérést, nem tudom, miért. A legutolsó határidőt adta meg, tehát december 3-ára, a legvégső napra tűzte ki az alakuló ülést. A mandátumátadási ülésen Ritter úr volt jelen, ezt köszönjük, de mint roma önkormányzati képviselők, azt szerettük volna, ha a roma szószóló lett volna az, aki megnyitja az ülést, hogy ha már roma önkormányzat alakul, akkor a roma szószóló tartsa meg a köszöntőt.

Visszatérve a választásra, összesen több mint százezer szavazat jött be. A választásokon négy szervezet tudott listát állítani, a Lungo Drom, a Firoosz, a Roma Polgárjogi Mozgalom és a Phralipe nevű szervezet. Önkormányzatunk negyvenhét fő. A mandátumok közül húszat kapott a Lungo Drom, tizenhétet a Firoosz, ötöt a Roma Polgárjogi Mozgalom, négyet pedig a Phralipe nyert el, így jön ki a 47 fő. December 3-án tartottuk meg tehát az alakuló ülést, ahol 31 szavazattal engem választottak meg elnöknek.

Nekünk is van két intézményünk, két iskolánk: Tiszapüspökin, az általános iskolánk és Szirákon, Nógrád megyében működik egy általános és középiskola. Mindkettő nagyon rossz állapotban van. A tiszapüspökire most kaptunk egy uniós támogatást, már aláírtam a szerződést a kivitelezővel a felújításról. A sziráki iskolára vonatkozóan kaptunk ígérvényt a Belügyminisztériumtól, hogy ott is elindulhat a felújítás, mert tényleg nagyon rossz állapotban van, kevés a tanterem, sok a tanuló, nem nagyon férnek el.

Farkas Félix roma nemzetiségi szószóló, a bizottság alelnöke hozzátette, úgy néz ki, hogy a Belügyminisztérium megadja a támogatást az iskola felújításához.

Holecz Károly,
az Országos Szlovén
Önkormányzat elnöke

Mint újonnan megválasztott elnök felsorolásszerűen egy-két gondolatot mondanék magamról. 1969-ban születtem *Szentgotthárdon*, a szlovén Rábavidék legkisebb településén. Azóta is a szülőfalumban él-

tem és élek. Általános iskolába a szomszédos *Apátistvánfalvára* jártam még gyalog, napi öt kilométert. A középiskolát *Körmenden* végeztem, mezőgazdasági gépszerelőnek és karbantartónak tanultam. Utána elmentem a Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskolára, *Szombathelyre*, majd utam 1990-ben a Magyarországi Szlovének Szövetségéhez vezetett. Alapító tagja voltam és azóta is elnökségi tagja vagyok. Büszkeséggel tölt el, ezért ezt is szeretném megemlíteni: 1991-ben az Új Népi Kollégiumokért Alapítvány Kuratóriuma által kiírt pályázati felhívásra „A szülőföld szolgálatában” címmel benyújtottam versenydolgozatot, és ösztöndíjban részesültem, amit Göncz Árpád köztársasági elnöktől vehettem át. Dolgozatom címe: „Akikért a harang szól” – és azok is már akkor a rábavidéki szlovének voltak. Később a Magyarországi Szlovének Szövetségéhez, a Porabje laphoz kerültem fotósként, újságíróként, amit azóta sem hagytam abba, még itt-ott besegítek. 1994 és 2006 között tizenkét évig voltam Orfalu polgármestere. Szintén 1994-ben az Országos Szlovén Önkormányzatnak is úgymond alapító tagja voltam. Közgyűlésének a kezdetektől tagja voltam, az utolsó öt évben pedig alelnökként tevékenykedtem.

Az újságírással kapcsolatosan volt lehetőségem egy könyvet megjelentetni 2001-ben „Orfalusi történetek” címmel. 2007-ben az én ötletem volt, hogy a szlovének szimbólumának számító, a Júlia-Alpokban elhelyezkedő Triglav-hegyről hozzunk egy követ, amit aztán a szlovénség jelképeként idehaza felállítottunk. 2008-ban létrehoztam a Rábavidéki Szlovén Kulturális és Turisztikai Egyesületet, amelynek azóta is elnöke vagyok, majd megnyithattuk a Rábavidéki Szlovén Tájékoztató is. 2010-ben Magyar Művelődési Intézet nemzetiségi fotópályázatának különdíját kaptam meg a „Múlt és jelen” fotósorozatommal. Amire még úgyszintén büszke vagyok, hogy most már nyolcadik éve szervezzük Triglavitól Triglavig a rábavidéki szlovének zarándokútját. Ez egy 300 kilométeres gyalogos zarándokút Orfalutól egészen a Triglav-hegy csúcsáig. Erről azt lehet tudni, hogy hét napon keresztül napi 40-45 kilométer gyaloglást jelent, és az utolsó két napban felmászunk majdnem közel háromezer méterre. E gyalogtúra iránt folyamatosan nagy az érdeklődés.

Az Országos Szlovén Önkormányzatot röviden szeretném bemutatni, a számokat, adatokat nélkülözve. Tíz nemzetiségi önkormányzatunk van. Az Országos Szlovén Önkormányzat intézményei a szlovén Radio Monošter, a Kühár Emlékház, részben a Porabje újság finanszírozása is az Országos Szlovén Önkormányzaton keresztül történik, ahogy a Kossics József kétnyelvű iskola és az Apátistvánfalvi Kéttannyelvű Általános Iskola, valamint három óvoda fenntartása is.

El kell mondanom, hogy amikor a volt elnök úr megkeresett, hogy nem vállalnám-e el a tisztséget, mert ő már nem szándékozik a továbbiakban elnök lenni, nem kis fejtörést okozott. Már csak azért is, mert tudtam, hogy mire vállalkozom. Alelnökként

részesen voltam a folyamatnak, amíg az Országos Szlovén Önkormányzat idáig eljutott. Egy kicsit gondolkodtam, hogy elvállaljam-e ezt a nem kis feladatot, de végül is kihívásnak érzem. Remélem, hozzá tudok járulni a rábavidéki szlovén emberek boldogulásához, a kultúra, az anyanyelv ápolásához, az identitás, az önazonosság erősítéséhez.

Több olyan alappillért van, amit ebben az öt évben fontosnak tartok, és mindenképpen szem előtt tartok. Ezek között van a rábavidéki gazdaságfejlesztő program, ami fontos a rábavidéki szlovén embereknek. Ez a program négy éven keresztül megy. Célja, hogy a fejlesztések minél szélesebb körhöz eljussanak, ezáltal élhetőbb környezetet biztosítsanak a rábavidéki szlovén lakosok számára, és úgy gondolom, ezáltal meg is tudjuk tartani őket. Ugyanúgy nagyon fontosnak tartom a kultúra és az anyanyelv ápolását, mert tudjuk, a kultúrát, az identitást nem lehet örökölni, azt minden nemzedéknek újra meg kell szereznie magának. Ezért is fontos, hogy az a két szlovén általános iskola az Országos Szlovén Önkormányzat alá került. Az egyik fő feladatunknak érzem a szórványban élők megkeresését, aktivizálást, mert akár a népszámlálást nézzük, akár a nemzetiségi önkormányzati választásnál a regisztrációt, tudjuk, hogy jóval többen vagyunk, mint 2800 fő, ahányan a népszámláláskor magukat szlovénnek vallották. A helyiek, a rábavidéki szlovének, de a szórványban élők tekintetében ugyanúgy fontos az identitás, az önazonosság erősítése, a közösség szerepe, a család szerepe. Ezáltal meg lehet tanítani egy nyelvet, de úgy vélem, az még kevés, az identitástudatnak belülről kell jönnie. Ez a célom, az önazonosság erősítése.

Az Országos Szlovén Önkormányzat működési támogatásának növekedése 2014-2018 között valamivel több, mint 30 százalék volt. Ezt keveslem a többi hasonló lélekszámú nemzetiséghez viszonyítva, ahol a támogatás 100-120-130 százalékos növekedést mutatott. Utánajárok, hogy nálunk miért ennyi, mi miatt alakult így. Ugyanúgy fontos feladat még az iskolai költségvetés felülvizsgálata. Az öt évvel ezelőtt aláírt szerződésnél még úgy tűnt, hogy az az összeg elegendő a két általános iskolának, de kiderült, hogy most már nem. Szerintem ez nemcsak nálunk probléma, hanem a többi nemzetiségi önkormányzatnál is. Hogy ezt a feladatot hogyan szeretném ellátni, erre van egy rövid intelem, amit Szent István király Imre herceghez intézett: „Minden ember azonos állapotban születik, és semmi sem emel fel, csakis az alázat, semmi sem taszít le, csakis a gőg és a gyűlölet”. Mivel újonnan megválasztott elnök vagyok, nagyon nagy segítséget kaptam szószóló asszonytól, köszönöm szépen.

Kissné Köles Erika szlovén nemzetiségi szószóló hozzátette, jól együttműködnek az országos elnökkel, a kicsiségüknek fontos kritériuma, hogy mindent együtt csináljanak, ahogyan ezt teszik is már évek óta. Ritter Imre, nemzetiségi képviselő, az Országgyűlés Magyarországi Nemzetiségek Bizottsá-

ga elnöke hozzátette, a kiegyenlítés már tavaly megtörtént volna a szlovén önkormányzatra vonatkozóan a támogatásban, ám tavaly a támogatási igénynek ezt a részét valamennyi országos önkormányzatra nem fogadták el, idén azonban újra beterjesztik ezt, tehát remélhetőleg elég hamar orvoslást talál majd.

Szabó Jaroslava,
az Országos Ukrán
Önkormányzat elnöke

Nekem nincs nagy tapasztalatom ebben a munkában, csak most foglaltam el az elnöki posztot, úgyhogy nem tudok sok mindenről beszélni, de vannak terveim. Csak röviden szeretném elmondani, hogy Ukrajna nyugati részén születtem, Ternopil megyében. 1979 óta élek Várpalotán, ahol szálláskiadással foglalkozom. 2002 óta van Várpalotán Ukrán Nemzetiségi Önkormányzat, és már tizennyolc éve én vagyok az elnöke. Három képviselővel dolgozunk együtt, idáig nagyon sok kulturális rendezvényt, nagyon sok hagyományőrző programot rendeztem abban a kisvárosban, ahol élünk. Együttműködünk a városi önkormányzattal. 2003 óta az Országos Ukrán Önkormányzat képviselője vagyok Budapesten.

1993-ban törvényben elismert nemzetiség lettünk, és 1999-ben alakult meg az Országos Ukrán Önkormányzat. 2007 óta működik az Országos Ukrán Önkormányzat által alapított Magyarországi Ukrán Kulturális Dokumentációs Központ, amelynek nagyon szép könyvtára, néprajzi gyűjteménye van, és 2015-ben a minisztérium támogatásával nagyon szépen megcsináltuk a galériát, ahol minden évben festménykiállítást rendezünk. Az Országos Ukrán Önkormányzat kultúra- és hagyományápolást folytat, kiadói tevékenységet végzünk, újságok jelennek meg háromhavonta ukrán-magyar nyelv-

ven. Anyanyelvi oktatás folyik, és törekszünk a magyar-ukrán kapcsolatépítésre. Az önkormányzatban működik ukrán vasárnapi iskola, ahol 3-18 éves gyerekek ukrán nyelvet tanulnak. Vannak tanárok, akik az ukrán hagyományokra tanítják őket. A tevékenységünk fontos része a Magyarország és Ukrajna közötti kapcsolatteremtés. Nagyon sok ukrán állampolgár él Magyarországon, az Országos Ukrán Önkormányzat segít munkahelyet keresni, jogi segítségnyújtást ad, ukrán nyelvű oktatást folytat, és segít a magyar-ukrán kapcsolatok kiépítésében.

Komoly terveim vannak erre a ciklusra, de a 2020-as évre is vannak nagyon nagy terveim. Az egyik az ukrán nyelvű iskola, intézmény-bejegyeztetése, hogy hivatalos legyen, tehát legyen ukrán nyelvű iskola Magyarországon. Ukrán-magyar nyelvű óvodáscsoportot szeretnék beindítani. Most nagyon sok kisgyerek van, főleg Budapesten. Szeretném elindítani a közép- és felsőfokú oktatási rendszer fejlesztését, az ösztöndíjrendszer kiszélesítését, és magyar nyelvtanfolyamot szeretnék szervezni a hivatalban. Nem tudom, jogilag lehet-e, vagy sem. Ma nagyon sok ukrán állampolgár dolgozik itt, és mindenki tanulni akar magyarul, hogy tudjon beszélni a munkahelyen. Szeretném a magyar-ukrán kulturális kapcsolatot kiépíteni, bővíteni. Szeretnénk ukrán nyelvű színházat is. Már nagyon régóta várjuk, hogy legyen ukrán nyelvű színház itt, Budapesten. Mindig vidékről, Ungvárról vagy Beregszászból hozunk színészeket, hogy fellépjenek, de idővel szeretnénk saját társulatot alapítani. Törekedni fogok arra, hogy megvalósuljon az ukrán kulturális hagyományápolás. Fontos a kiadói tevékenység fejlesztése, a testvérvárosi kapcsolatok kiépítése Ukrajnában, a Magyarországon élő művészek, festőművészek, koncertek szervezése. Ezt is szeretnénk támogatni.

Nagyon sok új helyi önkormányzat alakult Magyarországon: Zalaegerszegen, Székesfehérváron, Pécsen és Budapesten. Nagyon sok helyen alakultak tehát önkormányzatok, ezért őket is szeretném idővel segíteni a munkában, hogy ne szoruljanak háttérbe. Ez az egyik fontos kérdés lesz, foglalkozunk kell ezzel is. Együtt, egyetértésben dolgozunk az ukrán szószólóval. Meglátjuk, hogy a sok elgondolásból, amit beterveztünk, mit tudunk majd megvalósítani.

Balányi Klára összeállítása

Látogasson el honlapunkra: www.nemzetisegek.hu

A zene az élet

Kjoszeva Szvetla interjúja Anzsela Tosevával

Az október 23-i nemzeti ünnep alkalmával Magyarország köztársasági elnöke a Magyar Ezüst Érdemkeresztel tüntette ki a neves bolgár zongoraművésznőt, Anzsela Tosevát. A kitüntetést a szófiai magyar nagykövetségen rendezett fogadáson vette át. A magyar zenekedvelők rendszeres budapesti fellépéseiről is ismerhetik.

– Ez a díj zenei munkássága elismerése, ami a magyar zene és a kiváló magyar zeneszerzők, mint Bartók Béla vagy Ligeti György iránti mély odaadásának is szól. Meséljen kapcsolatáról a magyar zenével!

– Talán az fogott meg véletlenül vagy tudat alatt Bartók zenéjében, hogy a népzenei csomagolásban valami több rejtőzik. Mivel a szófiai zeneiskolában nem foglalkoztunk vele, első műve, mellyel találkoztam, egyik szonátája volt – bizonyára nem a legmegfelelőbb első darab egy ilyen összetett, sokrétű zeneszerző esetében. Tizenhét éves voltam akkor, és kizárólag a hagyományos iskolai zenei repertoáron nevelkedtem. És micsoda sokk volt – kulturális, személyes és szociális egyaránt –, amikor játszani kezdtem ezt a darabot! Az első, ami belém villant, a tökéletesen különböző zenei nyelv volt, melyet nem érttem, de ismeretlen világot éreztem benne, ám egyúttal a helyes nyomot is. Azt ugyanis már néhány évvel ezelőtt megértettem, hogy ha nem akarom, hogy a hatalmasok kiközösítsenek, két párhuzamos interpretáción kell dolgoznom. Azon, amit elvárnak tőlem és azon, aminek éreztem, hogy meg kell lennie. Bartók szonátájának felbukkanása a világomban hirtelen nagyon felerősítette bennem a hangot, melyet magamban őriztem.

Fokozatosan kezdtem haladni a tanulásában, de teljesen önállóan, túl azokon a darabokon, amelyeket az iskolai zongoraórákra kellett vinnem. Közben azáltal, hogy elmélyültem ebben a szonátában, észrevettem, hogy egyre világosabban értem Bachot és Mozartot is. Félénken oldalra pillantgatva láttam, hogy ezt a zenét enyhe lenézéssel fogadják azok, akiknek a véleményét mértékadóként kívánták velünk elfogadtatni. Megállapítottam azonban azt is, hogy legnagyobb zongoristáink némelyike játssza, s hogy talán egy nap én is képes leszek előadni ezt az annyira más és összetett zenét, ami semmi máséhoz nem volt hasonlítható, amit addig a fülemmel hallottam és az ujjaimmal eljátszottam. Kezdetben nem mondtam meg zongoratanárnőmnek, Ljudmila Sztojanovának, hogy a Szonátát játszom, mert féltem a megbántástól. Amikor mégis megtudta, el volt ra-

gadtatva, és mivel nagyon szeretett, természetesen mellém állt. De sem az iskola hangulata, sem a zongoristák körében uralkodó értékrend nem tett lehetővé semmiféle fejlődést a szűk téren kívül, melyben kibontakozhattam.

Közben megértettem, hogy amíg titokban tanultam Bartók szonátáját, annak örve alatt egész világokat fedeztem fel, míg most, hogy már nem volt titok, vezetést és útbaigazítást vártam egy olyan irányban, amerre akkori tanáraink közül a gyakorlatban senki sem segíthette az utamat, mert zongorapedagógiánk meggingathatatlanul hagyománytisztelő volt.

Úgy vélem, részvételem az 1982-es szombathe-lyi Bartók-szemináriumon és találkozásom Sebők Györggyel – akit több más neves magyar zongoraművésszel és a Liszt Ferenc Zeneakadémia professzoraival együtt meghívtak oda, hogy zongorkurzust tartson –, az határozta meg az irányt, amerre elindultam, és ami értelmet adott zongoraművészi életemnek.

Bartók muzsikájának népzenei rétege alól a zene archetípusai sejlenek elő. Nálunk, a szocialista Bulgáriában azonban Bartókot főként a falusi élet megzenésítőjének tekintették, és ezért nem bélyegezték burzsoá zeneszerzőnek, sőt a pártsajtó még támogatta is. Bartók népiességének fátyla alatt azonban éreztem, hogy valami „helyes”, hatalmas, igaz, de egyúttal nagyon sebezhető rejlik. Azt hiszem, ez volt az első alkalom, hogy valamiképpen közelséget éreztem, vagy pontosabban szólva felfedeztem egy helyet, mely egyedül az enyém, amit senki sem vehet el tőlem. Egy helyet, ahová visszavonulhattam és boldognak érezhettem magam. Persze hosszú út vezetett a Mikrokozmosztól az 1926-ban írt műveikig, majd a II. zongoraversenyig.

Közeledésem Liszt, Kurtág és Ligeti felé – akik között aztán hasonlóságot fedeztem fel – olyan volt, mintha egy különböző nyelvekből álló hálót szélesítettem volna ki folyamatosan.

– Említette, hogy Sebők György magyar zongoraművész és zenepedagógus is döntő szerepet játszott későbbi zenészi kiformálódásában.

– Nem is tudom, hogy lehetne ma elmesélni a fiataloknak, milyen volt ő, milyen hihetetlen magyar zenészt volt szerencsénk személyében megismerni nekünk, az ifjú zenésznemzedéknek, azoknak, akik a múlt század 80-as éveiben tanultunk. Világszerte zenészek százainak jelentett ösztönzést. 2019-ben egy budapesti hangversenyemen váratlanul megéreztem valamit az atmoszférájából – barátai és titkárnője, aki hosszú évekig működött közre mezei mesterkurzusaiban és a szombathelyi Bartók-szemináriumon, felidéztek bennem valamit, amit régóta nem éreztem, s ez mintha Bartók, Bériot, Ravel és Chopin muzsikáján keresztül átragadt volna a többi jelenlévőre is. Sebők olyan ember volt, aki motivációt, vágyakat formált, ami nem mondható el minden pedagógusról. Ő ugyanis jóval több volt annál. Mindenki, aki ismerte, mélyen önmagában őrzi, amit a lelkében és szívében hagyott. Azonnal felismertem, milyen rendkívüli személyiséget van szerencsém látni és hallani, ahogy a zenéről beszél, ahogy valaki játékát értelmezte. A vágyát, hogy mindenkiben, aki játszani akar, felélessze a legfinomabb hallásbeli és emberi tulajdonságokat, egyfajta láthatatlan, de magasabb rendű erkölcsiséggel vegyítve.

Első leckémen Sebőknél Mozart Fantáziáját és D-moll szonátáját játszottam. A mesterkurzus vége felé, éppen egy nehéz leckét követő kissé „lazább” pillanatban (értett hozzá, hogy a végsőkéig izzítsa a hangulatot, hogy feszült figyelemmel várjuk, hogy valami újat halljunk és érezzünk) azt mondta, mégiscsak van valami, ami fontosabb még a zenénél is. Mind hegyezni kezdtük a fülünket, hogy mégis mi lehet az, és csalódottan mosolyogtunk, amikor közölte, hogy nem más, mint maga az élet! Az élet, amit megélsz, s csak utána jön minden, amit a hivatásban véghezviszel. Megváltás volt ez számomra, noha hegynyi munka állt előttem, mert már tudtam, miért és merre induljak el.

– Milyen lökést adott zenei fejlődésének és a magyar zene iránti érdeklődésének, hogy Szófiában elnyerte az I. Liszt–Bartók nemzetközi zongoraverseny első díját?

– Bartók nem volt különösebben jól képviselt zeneszerző Szófia zenei intézményeiben. Miután Bartókkal való első magyarországi találkozásomat követően hazajöttem – ez az oly távoli 1982-es évben történt – hirtelen azon vettem észre magam, hogy a zongoránál töltött időm legnagyobb részét az ő komolyabb darabjai tanulásának szentelem. Ez valamiképpen olyan színben tüntetett fel – jó és rossz vonatkozásban is –, hogy egyesek azt mondták: azért játszom Bartókot, mert semmi másra nem va-

gyok képes, mások viszont sajnálkoztak, hogy erre vesztegetem az időmet. Számomra máshol volt az igazság. Ez a muzsika teljesen más kezdetet adott, konstruktívabb megközelítésre ösztönzött, és vágyat oltott belém, hogy bebizonyítsam, nem az a lényeg, hogy verjük a zongorabillentűket, hanem a hozzáállás. Ez vonatkozik az egész XX. század zenéjére.

Az első Liszt–Bartók-verseny 1989-ban Szófiában azért volt nagy esemény számomra, mert más volt, mint a többi verseny akkoriban. Azáltal, hogy a két szerző műveit bolgár földön hallhattam, más szemmel kezdtem nézni a magyar zenét – melynek kevés köze van a balkánihoz, ahogy az egész magyar kultúrának is, mely inkább a közép-európai hagyományokhoz kötődik. Idiómáikon, később pedig Ligeti etűdjein keresztül hasonlóságokat és különbségeket kerestem a bolgár zenével, és ezt igazi megvilágosodásként éltem meg.

Társadalmibb értelemben belső büszkeséget érzek, amiért idén tizedik alkalommal kerül megrendezésre a Liszt–Bartók-zongoraverseny. E hagyomány megőrzését és folytatását zenei életünk változatossága szempontjából életbevágónak tartom.

– Valódi szabadúszó művészi tevékenysége kezdete az első olyan Bulgáriában megjelent CD-hez köthető, amely teljes egészében a magyar zeneszerző zongoraműveit tartalmazza.

– A menedék, melyet „Bartók zeneműveinek” neveznek, nálunk ennek a lemeznek révén került fókuszba. Össze kívántam gyűjteni szülőzongorára írt darabjait az 1920 és 1926 közötti időből, azaz akkortól, amikor a népzeneitől eltávolodva kikristályosodott saját stílusa. Hozzájuk tettem még a III. Zongoraversenyt is, melyet 1999-ben a Bolgár Nemzeti Rádió zenekarával vettünk fel Ljubomir Denev vezényletével. A lemeznek egy bolgár kiadónál kellett volna megjelennie. Ők azonban két évig halogatták a dolgot, mígnem egy nap megtudtam, hogy azzal az ürüggyel, hogy ez a zene nehezen eladható, egyáltalán nem is áll szándékukban kiadni. Én tudtam, hogy ez nem igaz, annál kevésbé, mert Bartók zenéje nem annyira elvont, és mint minden muzsika, ez is megtalálja majd a maga hűséges hallgatóit és értékelőit. Szinte ugyanabban az időben velem együtt gondolkodókra találtam Írországból, akik segítettek, hogy magam adjam ki a lemezt.

2003-ban, s ezzel kezdte meg működését az Orange Factory Zenei és Pszichoakusztikus Művészetek zeneműhely, melyet Mihail Goleminov zongoristával és zeneszerzővel együtt vezetünk a mai napig.

– Az ön számára mit jelent szabadúszó művészhöz lenni? Nyilván nagy szabadságot ad, de nem rejt magában bizonyos kockázatot is?

– Bizony, hogy rejt. Különösen egy olyan országban, mint a miénk, ahol lassan örölnek a malmok, és csak az utóbbi években jutottunk el odáig, hogy nem tűnik olyannyira gyanúsnak, ha az ember kizárólag a saját kezdeményezésétől, ötletétől, energiájától

tól és optimizmusától függő művész, aki a koncert első hangjától az utolsóig, az utolsó eladott jegyig és meghívott vendégig dolgozik. Én úgy döntöttem, otthagynom az akadémiát, ahol pályázat és disszertáció megvédése után kamarazenét tanítottam a megfelelő tanszéken, pedig élethosszig bebetonozott beosztás volt, amit meggyőződésemet követve hagytam ott, és nem bántam meg.

– Láthatóan nincs is miért. Hogy ne csak a magyar zeneszerzőkről beszéljünk – önnek nagyon érdekes kiadványai vannak a holland zene területéről is, Chopin-lemeze is jelent meg, Scarlatti is, tizenhat szonátával. Az az érzésem, Ön szeret egy-egy zeneszerzőre összpontosítani és a végletekig szétszálazni.

– Abban a rendkívüli zenei változatosságban, amelyben ma élünk – és ez a kortárs zenére is vonatkozik – egy mai előadónak nincs is más választása, mint hogy elmélyüljön ezekben a stílusokban – Scarlattitól és még korábbiakról, Bachtól kezdve a jelenig. Ha ez nem sikerül, azt jelenti, hogy nincs kapcsolata sem azzal, ami most történik, sem azzal, ami akkor történt. Számomra ez alapvető kritérium, mely segít eligazodni mindkét irányban – időben visszafelé és előre. Kurtágról vagy Ligetiről például annak alapján tudok mondani valamit, amit Scarlattitól vagy Bachtól megtanultam.

Úgy vélem, a mai zenész, aki szembetalálja magát egy szólóest megszervezésének és összeállításának feladatával, és nem foglal bele valamit az elmúlt húsz vagy harminc év terméséből, nem jár el tisztességesen. Sem önmagával, sem a szerzővel szemben, de annak a feladatának sem tesz eleget, hogy alakítsa a közönség ízlését, melynek nem szabad hagyni, hogy piedesztálra emelje a régi zenét, a modernhez pedig előítéllettel viszonyuljon, csak mert ez diszszonáns és elvont. Nagyon fontosnak tartom ezt a hidat a régi és az új muzsika között. Mindig törekedtem a felépítésére.

És még valami: Bartók zenéje arra is készítetett, hogy elgondolkodjam, mely szerzőkre volt jótékony hatással. Így fedeztem fel a kiváló szlovák zeneszerzőt, Eugen Suchoňt. Suchoň sokat merített Bartóktól, de kialakította a saját stílusát. Szófiában, Bulgáriában ez Lazar Nikolov zeneszerző révén ment végbe, aki rendkívül fontos személyiség volt számomra.

– A koncertezés mellett oktatói tevékenységet is folytat, elméleti munkákat is ír. Disszertációja, „A kamarazene

interpretációjának elmélete” úttörő téma, legalábbis Bulgáriát tekintve. Mivel gazdagítják e tevékenységek zene-művészi életét?

– Úgy vélem, a disszertáció arra tanít, hogy keressük és megtaláljuk a zene legpontosabb nyelvi megfelelőjét, szavakra fordítását, különösen, ha pedagógusként át kívánjuk adni, amit tudunk. Általánosabb nézőpontból pedig sem a zenész, sem bármilyen más művész nem tehet egy lépést sem előre az irodalom nélkül. Anélkül, hogy ne frissítené folyamatosan nyelvi képességét, nem csupán anyanyelvén, hanem minden általa ismert nyelven, sőt már azokon is, amelyeket nem tanult, de közvetve vagy közvetlenül kapcsolatba kerül velük.

Tavaly nagyon örültem, amikor a legnagyobb kortárs zongoraversenyen, az orléans-in találkoztam egy francia zongoristával, Philippe Hattat-val, akit meg is hívtam Bulgáriába. Ő a kutatásai során maga jutott el a nyelvi archeológiáig. Sok bolgár és ószláv szóról elmagyarázta nekem, honnan ered – a szanszkritből vagy más, évezredekkel ezelőtti nyelvből.

El szeretném mondani, hogy nem csupán az irodalom révén gazdagodom, hanem azáltal is, hogy egy franciául író bolgár szerző, André Boucourechliev műveit szerkesztem, ami az utóbbi években fő elfoglaltságommá vált. Nagyon szeretném ugyanis, ha bolgárul is elérhető lenne ennek a szófiai zeneszerzőnek és zongoraművésznak a munkássága, aki 1948-ban került külföldre Romain Gary segítségével, s egész életét Párizsban töltötte. Abban a körben, amelyhez Roland Barthes, Umberto Eco és a 60-as, 70-es évek francia szellemi elitjének más képviselői is tartoztak. Nagypapja Ljubomir Miletics, a Bolgár Tudományos Akadémia első igazgatója volt. Ez az ember, akit a bolgár közönség nem ismert, tíz könyvével az utóbbi évtizedben feladatommá vált. Így jelent meg a Sztravinszkij, a Debussy, a Chopin, a Schumann című könyve, valamint A zenei nyelv. Jelenleg a Beethoven című munkáját készítjük elő – idén van születésének kétszázötvenedik évfordulója. Szeretném, ha az ő két könyvét is kiadhatnánk. E feladat teljesen lázba hozott, felkeltette bennem a vágyat és lehetőséget adott, hogy elsajátítsam Beethoven Hammerklavier szonátáját, ami elég nagy ajándék az évtizedért, amit André Boucourechliev világában elmerülve töltöttem.

Kovács Gergely Lajos fordítása

Kiss Gy. Csaba művelődéstörténész Széchenyi-díjas

Magyarország köztársasági elnöke, dr. Áder János a március 15-i nemzeti ünnep alkalmából magas rangú állami kitüntetéseket adományozott, amelyeket a rendkívüli helyzet miatt későbbi időpontban adnak majd át. A legmagasabb tudományos elismerés, a Széchenyi-díj díjazottjai között van Kiss Gy. Csaba, József Attila-díjas művelődéstörténész, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Történeti Intézete Művelődéstörténeti Tanszékének címzetes egyetemi tanára is. Ebből az alkalomból beszélgettünk vele.

– Gratulálok magas rangú állami kitüntetéséhez. Igen gazdag életpályájában mit jelent Önnek a Széchenyi-díj?

– Megtisztelő elismerést. Jószerivel fél évszázad munkásság után. Tudományos kutatóként, közíróként, negyed százada pedig egyetemi oktatóként végeztem munkámat. Talán még hozzászámítható a rengeteg szervezés is: a közép-európai kulturális és tudományos programok, találkozók, a kapcsolattézés. Szerét-számát nem tudnám elsorolni.

– Honnan ered a szláv népek kultúrája iránti érdeklődése?

– A véletlen hozta, mondhatnám akár predestinációnak. Magyar-német szakra vettem föl az egyetemre. A környező szláv világról tizenennyolc évesen vajmi keveset tudtam. Ért ugyan némi kísértés a gimnáziumban a könyvtáros tanárnő részéről, hogy tanítana csehül, talán úgy könnyebben fölvesznek, de amikor abban az évben megszüntették a származási különbségtételt, biztos útnak a magyar mellé a német szakot választottam. A nagy fordulóponthoz azután Lengyelország, egy 1964-ben tett autóstoppos utazás jelentette nekem. Hallás után kezdtem ott lengyelül tanulni. Nagy élmény volt. Egy, a mienkénél szabadabb világ volt, más, de mégis hasonló a történelem. Utána a szlovák szál következett 1968-ban. Ez a nyelv pedig igazi kulcs volt a többi szláv nyelvhez. A horvát nyelv kapuján 1983-ban Zárában léptem be a nyári egyetemem.

– Ön szerint mennyire ismeri a hazai olvasó a magyar, lengyel, szlovák és horvát nemzeti jelképeket, mítoszok közös vonásait?

– Igen kevésbé. Ha csak a szimbólumokat veszem, föltűnik ugyan, hogy például a mi címerünkben és a szlovákokéban is ott a kettős kereszt, de nem gondoljuk végig (egyébként ők sem), hogy a XIX. században a szlovák nemzetépítők a közös ország címerének egyik felét választották nemzeti jelképnek, ami mégiscsak az összetartozásra utal. Sajnos alig ismerjük szomszédaink jelképeit, nem beszélve nemzeti mítoszaikról. A nemzet építésének a folyamata Közép-Európában igen hasonló volt. Állami önállóság nélkül, birodalmi keretekben. Szabadságharcokkal és vereségekkel.

– Milyen fő hasonlóságok és különbségek figyelhetők meg a kelet-közép-európai népek mítoszai között?

– A nemzeti mítoszok között alapvető hasonlóságok vannak általában, hiszen el kellett beszélni (a mítosz eredetileg azt jelenti: történet), kik az őseink, honnan jöttünk, hogy a mi hazánk tejjel-mézzel folyó Kánaán. Hogy nagyszerű hőroszaink vannak, továbbá „szent” vizeink és hegyeink stb. Ami szűkebb régiókban hasonló, a tragikus vereség történetei: a szerb Rigómező, a horvát Udbina, a magyar Mohács, a csehek Fehérhegye. A „Finis Poloniae”, Lengyelország fölöstása a nemzeti emlékezet egyik központi története. A fenyegetettség, a nemzetelhalál látomása. Nemegyszer mítoszaink a nemzetépítés konkurenciaharcaira is utalnak, lásd például 1848 emlékezete (magyar-horvát vagy magyar-szlovák viszonylatban).

– Úgy véli, hogy a Széchenyi-díjjal járó nagyobb médiafigyelem segíthet valamelyest abban, hogy mindez felkeltse a magyar olvasó érdeklődését?

– Mindig elmondom: jó volna, ha a magyar köztudat jobban számon tartaná és ismerné a szomszéd világot. Egymásra vagyunk utalva. Amúgy mentálisan legközelebb hozzánk a szlovákok és a lengyelek állnak, meg a horvátság Szávatól északra élő része.

– Mivel gazdagította az Ön eddigi gondolkodásmódját vagy a kulturális szemléletét a Zágrábi és a Varsói Egyetem, vagy a két város világa?

– Utazó vendégtanár voltam, kéthetente jártam Zágrábba, hét évig azután Varsóba. Különös életforma ez, az érkezés és távozás sűrű tapasztalatával. A jelenlét élményét adja az a három-négy nap a másik világban; önkéntelenül keresi az ember a hasonlóságokat és különbségeket – főleg a mindennapi élet kultúrájában. Sokat jelentenek az ottani kollégákkal a beszélgetések. „Budapest-Zágráb oda vissza” című könyvemben (Nap Kiadó, 2015) így foglaltam össze a tanulságot: „Horvát közegben. Vagyis milyennek látom benne magyar magamat, és milyen lesz a horvát rajtam, egy magyaron átereszelve.”

– Kik azok az oktatók, hallgatók, akik inspirálták, vagy akikkel együttműködve megszületett egy-egy könyv?

– Közös tanulmányköteteket szerkesztettem, például 1986-ban Kovács Istvánnal a Hungaria-Polonica (Tanulmányok a magyar-lengyel történelmi és irodalmi kapcsolatok köréből) című könyvet atyai barátunk, Waclaw Felczak, krakkói történész het-

venedik születésnapjára. Az ő szemlélete és magatartása nagy hatással volt ránk. Vagy ott volt a Milka Jauk-Pinhakkal és Nyomárcay Istvánnal együtt jegyzett *Croatica-Hungarica* (A horvát-magyar történelmi kapcsolatok 900 éve alkalmából) című impozáns kötet is, hogy csak ezeket említsem. Az ELTE Művelődéstörténeti Tanszéke fontos műhely számomra. Az külön jó érzés, hogy olyan kollégáim is vannak, akik hallgatóként jártak az óráimra. Rengeteget tanultam – tanítva. Régi igazság ez, sok ösztönzést kaptam hallgatóinktól a szemináriumokon: Budapesten és Zágrábtól Prágáig, Nyitrától Varsóig.

– *Úgy vélem, hogy az író, a szerkesztő minden egyes könyvére úgy tekint, mint egy új jövevényre. Van közöttük olyan, ami valami miatt a legkedvesebb?*

– Való igaz, mindig az új jövevény a legkedvesebb. Két esszékötetemre tekintek úgy, mint egyfajta kézikönyvre egy-egy kultúrához tett utamról. A „Lengyel napló (1980-1982)” az egyik, a Szolidaritás idején írtam, de érthetően csak 1997-ben jelenhetett meg (most már a harmadik kiadásánál tart). A másik a már említett „Budapest-Zágráb oda-vissza”. Tudományos szempontból talán a „Hol vagy, hazám? (Kelet-Közép-Európa nemzeti himnuszairól)” című monográfia (2011) a legfontosabb.

– *Nemrég jelent meg a Fiume és környéke a 19. századi magyar útirajzokban* című könyve, amit közösen szerkesztett Ćurković-Major Franciskával. Mely alkotók szerepelnek a könyben és mi a különleges az úti élményeikben?

– Nagy örömemre ez az antológia magyar és horvát változatban is megjelent. A járvány miatt sajnos

késik nyilvános bemutatásuk. Több tekintetben is közös munka. Ćurković-Major Franciskával sok hasznos eszmecsere folytattunk a zágrábi években Horvátország alig föltárt magyar irodalmi emlékeiről. Így formálódott a Fiume-kötet terve. Hozzá jött még, hogy a nagymúltú település Európa egyik kulturális fővárosa. A magyar kultúrában, nem túlzás, egész mítosz formálódott a kikötővárosról. Erről adunk itt képet. A reformkorban és a kiegyezések után (magyar-horvát is volt!) egész magyar szöveg univerzum született Fiuméről. Az útirajzok szerzői között vannak vezető politikusaink (Széchenyi István, Wesselényi Miklós, Kossuth Lajos), a kor jeles személyiségei, publicistái (Császár Ferenc, Herman Ottó, Kenedi Géza). Eredeti városképek, a környező szigetekről készült irodalmi értékű rajzok sorakoznak egymás mellett. Jól nyomon követhetjük, hogyan alakult ki a XIX. századi Magyarország képében a város kivételesen színes képe, mint az egyetlen magyar kikötő a hozzátartozó mediterrán földdarabbal. Örülök, hogy a horvát változatban ott vannak tanítványaink fordításai is.

– *A Széchenyi-díj magas rangú elismerés, ugyanakkor a jövőre nézve egy bizonyos szintű felelősség is. Ön is így véli?*

– Elsősorban adósságaimra figyelmeztet. A vesztézári helyzetben igyekszem „irataimat” is rendezni. Sok anyagot gyűjtöttem össze a közép-európai történelmi emlékezetéről, kapcsolatainkról a szomszédokkal. Szerencsére van mit folytatni.

Gohér Krisztina

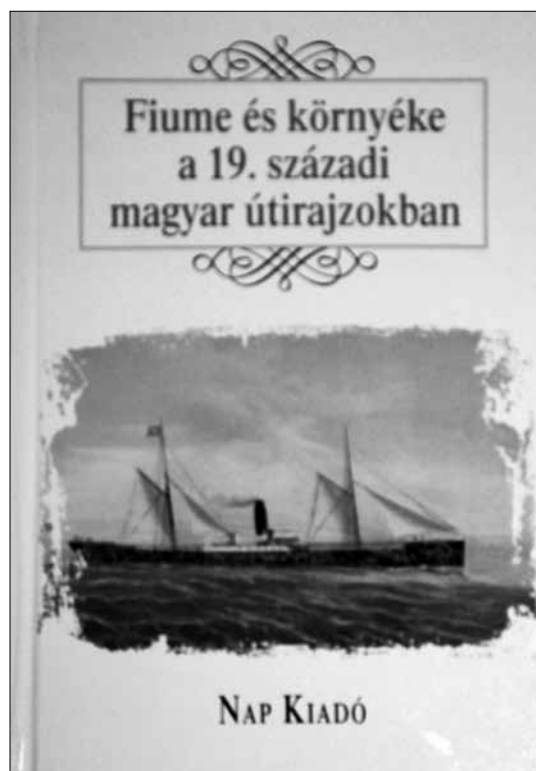
Részlet a

Fiume és környéke a 19. századi magyar útirajzokban című kiadványból

Kossuth Lajos Levele feleségéhez

Kedves lelkem Angyalom!

Szombat este érkezem ide, de céloznak elérése, t. i. a két társaság egyesítése, még annyira kétséges, hogy ezúttal Triest és Velencébe nehezen indulhatok. Borzasztó dolog, hogy az ember annyira kénytelen kunyorálni az embereknek, engedjék meg, hogy velők jót tegyünk. Legőszintébb akaratot az egyesülésre a Gubernator [mutat], de nem a guberniummal, hanem a társasággal levén dolgunk, befolyása csak közbenjárás lehet. A többiek vagy Triest zsoldjában vannak, vagy az áhítatos szolgálélekkel lesik, mit fog nekik mondani gróf Széchenyi, aki november első napjaiban jön ide, s kit én mindenestre bevárok, de azért nov. 10-kén hon leszek. Azonban feltettem magamban, hogy vagy megegye-

sítem uraimékat vagy legalább arra bírom, szűnjenek meg társaságot képezni s hagyjanak minket cseledkedni. Most ülést tartanak triesti társaikkal egyetemben, nekem hát időm van, éltem Angyala, egy pár sorocskát küldeni feléd, különben nem volna időm, mert magamban nem hagynának soha, mert hiszen ha személyem iránti figyelem s csekélységem érzetében arcomat piritó kitüntetések, olaszos találékony-ságú szép szavakkal a dolgot, melly végett itt vagyok, eldönthetnénk, úgy már régen nyert ügyem volna.

Szombaton későn érkezvén, reggel még fel sem keltem, midőn a Gubernator már jegyet küldve ebédre kéretett s ebéd előtt nagylovas hintóját rendelkezésemre állítá, hogy kiránduljak, ahova tetszik. Voloska felé rándultunk, egy gyönyörű tengerparti helység Istriában, kimondhatatlan szépségű borostyán erdejével, mellyekkel a büszke Rómának halhatatlan emlékü triumphátori koszorúztattak, diadalmenetükben a Capitoliumhoz, hova szekeröket legyőzött ország rab királyai vontatták. A borostyán erdő megvan s van mivel koszorúzni, de „les Diux s'en vont” – mint a francia mondaná – nincsenek hősök, kik koszorút érdemelnének; s hogy a nagy emberek hiánya még érezhetőbb legyen, a jó fiúmeiek a voloskai erdő hajdanát azzal gúnyolták ki, hogy szobámba arcképem fölibe (mely itt igen sok háznál található) magyar háromszín szalagra függesztenék a babérkoszorút. Ilyen az ember sorsa. Amott Rómában a Mark Aurélok palotájában mezítlábas franciscanusok facipői koptatják a mozaikpadlót, melyen a világ urai lépdeltek s ott talán ép azon fa, melly egykor Aemilius Paulus fejére adá a koszorút, most az én arcképemre alacsonyult le lombjaival. A hasonlat igen leverő.

Lakom igen egyszerűen gyönyörű. Ha Tinnyére gondolok, szinte nevetgetném a contrast felett. Ablakaim a tengerre nyílnak, mellynek örökké változó színjátéka egy kimeríthetetlen éldelet. Sorban horgonyok ablakom alatt, vagy tíz kereskedői háromárbocos hajó, mik Magyarország feles természeti kincseit a világ távol részébe viendik; balra pedig a szép Fiumara öbléből erdő gyanánt nyúlnak fel a kisebb hajók kötéletes árbocai, melyeknek kötélszövevényei szürkületkor akként veszik ki magukat, mint irtózatos pókhálók az égnek tükrében, távolabb pedig számos halászladi ingadozik a szép tengeröböl síkján halászgatva a sós víz szeszélyének ezer alakzatú szörnyeit s esznek jóízűen, míg a tinnyei ripók csak látásuktól is undorodik.

A fiúmei öböl még nem nagy tenger, mivelhogy öböl, mely a föld közé mélyen benyúlik. Sokat hasonlít a Balatonhoz, csak hogy vagy tízszer olyan nagyocská, közepén a nagy és kis torkolat (Bocca grande e piccola) közt benyúlnak Veglia Chersos és Castelmuccio szigetei, mint Tihany a Balatonba; mindez a Frangepánok birtokai vala, kinek utolsó ivadéka, a még gyönyörű romot képező Castelmuccio várából hurcoltatott Bécsbe hóhérbárd alá, több mint 150 év előtt; s emlékezetét a vegliai szigetlakosok most is fekete öltözetben járva gyászolják. Balra Istria partja nyúlik el (mint Balatonnál Zala hegysora) a Monte Maggiore felhőkig nyúló szirtjeivel, honnan szép időben, jó látcsóval meg lehet látni a velencei Szent Márk tornyait.

Itt pedig az idő mondhatatlanul szép. Október végén vagyunk s szobánkban az ablakok egész nap nyitvák, künn nyári öltönyben járunk. Ide hozlak Angyalom jövő májusban, lelkemben azon hit él, hogy e szelíd délszaki és árnyéklati lég, s a tenger erősítő fürdeje kedvezőbben fog hatni életemnél drágább egészségére, mint Magyarhonnak minden fürdeje. Itt van Fiume mellett Ciottanoli egy kerti palotája, nem tudom leírni, mert inkább tündérlak, mint palota; óh, ha az enyim volna, hogy szemedben gyönyörködhetném, midőn te abban gyönyörködnél.

Fiume egyébként még nem Olaszhon, itt a délszaki vegetatióból csak az olajfákat és fügét látni, de végzetlen érdekes látvány. A borzadásig nagyszerű sziklahegyek teraszán fekszik; az egész hegylánc olly merő szikla, hogy az emberek csak kosarakkal hordják fel reá a parányi földet s így mívelik szőlő- (nem bokor, hanem fa) lugasaikat s a hegylánc mégis el van hintve györönyű villákkal, mert az itteni matróz, mit a távol tengereken keres, egy szép házikóban veri, mely mind megannyi kellemes villa, s kis szőlőt ültet a szikla közé, mit távollétében neje mível. És e sziklás hegyek közt a Luiza-úton a lemenetel Fiumébe leírhatatlanul nagyszerű. Ezen út regényes vad szépségéről fogalmad sem lehet; azt látni kell. A legmeredekebb sziklahegyoldalon robog a kocsí egész kéjelemmel a merész párkányzatú gyönyörű úton, balra irtózatosan a csüngnek az ember feje felé a sziklák óriásai, mint a fenyegető fatum vas öklei s e sziklák legmagasabb csúcsán a Tersati gyönyörű várrom, mint egy sasfészek; jobbra egy borzasztó sziklavölgy üreg, mellynek az örökkévalósággal dacolni akaró szikláin keresztül utat törtek maguknak a Recina és Fiumara fürge hajjai, miket a hatalmas emberész gyárilap eszközeivé igazott s puskaerő erejével sziklatöredékek helyén emelt nagyszerű gyárakat mellé, mellyeknek örökké éber mozgékonyasága kigúnyolja a természet borzalmait; s e sziklák között, ahol egy kis völgy van, a legszebb ültetvényen, s midőn az ember a magyar kapunak nevezett óriás sziklatörésen keresztül robog s jobbra Recina irtózatosan szép völgyét, balra a Tersati várromos sziklahegyet, maga előtt a kedves Fiumét s előtte a szép tengeröblök szigeteivel s Istria partjaival, árbocjaival, vitorlás hajóival megpillantja, az emberszem kevés felfogni e pompás látványt; feszül a kebel, elakad a lélegzet s az emberszív minden érverése egy nagy imádság!

És a magyar mindezt olly kevéssé becsülé eddig! Elutaztunk külföldre, de ide éveken át alig téved egy magyar fi. De isten úgy áldjon meg, amint gyenge tollam volt az eszköz, melly nemzetünkben sympathiát ébresztett Fiume nemzetgazdasági iránt. úgy eszköz, melly nemzetünkben sympathiát ébresztett

Fiume nemzetgazdasági fontossága iránt, úgy eszköz leszek, hogy Fiumét szeretni tanuljuk, szépségeiért s divattá legyen ide vándorolni minden magyarnak. Megkezdjük májusban, de nem egyedül, legalább tíz kocsival.

Vasárnap tehát a Gubernator nagy ebédet adott; az ebédlő terem ablakából láttuk a tenger játszi habjait s egész ebéd alatt ablakunk alatt a tengerparton harsogott egy gyalog serezed hangászkara. Este viszont közel éjfélkor ablakom alatt szólt a zene, mely közben Fiume notabilitásaival eresztgeték szobáimban Fiume szivarainak bodor füstjeit, s vidoran folyt a társalgás magyar, olasz, francia, angol, német nyelven, mert e tenger a világ kapuja s Fiume lakói világlakosok.

Másnap reggel ablakom alá evezett a fiumei kapitánysági ladik (lancia) magasra tűzött díszlobogójával s a fiumei társaság direktorainak társaságában 8 erős marincero vitt a tengeren Potro Re s Buccari felé. Porto Rében (Királyrév) megnéztük Frangepán kastélyában a nagyszerű cisternát s a most kápolnává alakított „subrosa” termet, mellynek egyik falában van egy kis üreg akként építve, hogy benne a terem bármely oldalában mondott suttogó szó meghallatszanék; ott hallgatá ki Frangepán neje az összeesküvés terveket s feladá és férje és Zrínyi a veszőpadon véreztenek el. Most a kastély Lazaretté alakítottatott s benne az irtózatosskerliero (rákfene-forma) nyavalyában sínlődő betegek gyógyíttatnak.

Potro Réből Buccariba evezünk. A buccari tengeröböl egy mély katlanhoz hasonlít, melyet a tenger szép nyílását kivéve, borzasztón kopár szikla körít; a tenger szájával szemközt pedig a hegyoldalban emelkedik a tenger színétől fokozatosan Buccari; olly amphitheatrális látvány, minőhöz hasonlót nem láttam soha. Midőn az öbölbe evezünk, a partnál horgonyzó hajók felhúzzák díszlobogóikat, elsüték tisztelgésül ágyúikat s a sziklás hegyek által irtóztató mennydörgés gyanánt visszhangzott ágyuropogás s hajósok „hurah” kiáltásai között szálltunk partra, hol Buccari csaknem egész népe talpon állt s a város főnökei tisztelegve fogadtak.

A Casinóban egy kis olaszos reggelit evénk, fővetlen fűrtös sódarszeletből, sajt, tengeri kétszersült, füge s egyéb délszaki gyümölcsökből s szomszéd sziklahegyek hasadékaiban óriási iparral mívelt szálló nedvével poharat emelve a magyar tengerpart jövődjéért, ismét tengerre szállánk s minden ágyú dörgésétől kísérvé röptének erős matrózaink vissza Fiume felé, hova harmadfél órai evezés után megérkezve, pompás ebédrel fogadott a fiumei vasúttársaság s míg ablakunk alatt az ezred hangászkara harsogá Rákóczi indulóját, én – csak gondold! – olasz áldomásokat valék kénytelen akadozva szavalni, mire a költőies olaszok improvizált versekkel felegettenek.

Tegnap reggel Smith úr amerikai szabású malmába vezettek, mindkettő a Recina vizénél fekszik, ama borzasztó sziklaüregben, hol még embert bámulatra ragadja a nagyszerű gyármozgalom, elszédíti a természet óriási képeinek szemlélete. Igazán mondom, miután a papirosgyár gyönyörű működését csodáljuk, látván, miként egy 10 öles terem egyik végén a papiros még csak vízfolyadék, a másik végén már kiszáritott, kifényesített ívekre szeldelt kész papiros; és ez mind szemünk előtt folytonos lassú változásban 10 perc alatt történik. Másrésről a természet nagyszerűsége felett az emberész dicsőségéről majnem elfelejtkezünk, midőn a rohanó patak felett vaslemez oldalú csatornán 800 öl lábnyi hosszant egy szál deszkán szédelgő fejjel eljutunk azon ponthoz, hol irtózatossziklafalon keresztül magának a folyam lyukat fűrt s az elválasztó gátot egy sziklatömeg képezi, melyet földingás lökött le s választott el azon sziklától, mely fejünk felibe omlani fenyegetőzik. De már ezt neked nem fogom megmutathatni, mert szédelgést nem ismerő fejet s erős lépteket kíván.

Tegnap ismét a Gubernatornál ebédeltem. Ma már itt vannak a fiumei társaság triesti tagjai; ülés tartatik s alkalmasint ma válik meg egyesülünk-e?

És mégis haragszom, hogy nem tudom, mit vigyek fiumei emlékül kedves Angyalomnak, hacsak egy kosár ízes fügét nem s a koszorút, mely szobámban arcképem felett függ. De én most midőn tőled távol vagyok, kétszeresen érzem, mi kimondhatatlanul szeretlek, mert komoly foglalatosságaim közepette is csak te vagy örökös gondolatom s akármerre vetem szemeimet, a legelső érzés, mely szívemen megrezdül, mindég te vagy s azon gondolattal kezdek, azzal végzek minden napot, hogy miért nem vagy oldalam mellett!! És e gondolathoz múlhatatlan aggodalom csatlakozik gyengélkedő egészséged miatt s tűnődés, ha szavadat tartod-e, ki megígéréd, hogy életemnél becsesebb egészségedre vigyázni s orvosi segéllyel élni fogsz, addig is, míg jövő tavasszal e vidék, e lég s a tenger erősítő fürdői visszahozandják arcodra a rózsákat, miket az anyai hűség önfeláldozása elhalványított. Vedd szerelmem áldozásait Kedves Angyalom, s nyomd a távol atya csókjait kisdedeink homlokaira s néha emlékezz rám,

ölel hű szeretettel:

Lajosod

Költők a rettenetről

A Cigány Világszövetség párizsi kongresszusának határozata alapján 1972 óta **augusztus 2-a** a roma holokauszt emléknapja.

Lakatos Gyula

Láttam

Láttam katonát vérző sebbel.
Bűn se szivárgott belőle.
Láttam árnyékot megijedve.
Láttam sok gyermeket szétheverve,
s nem virradt rájuk szép zengő ének.
Láttam fény marta álkapcsokat.
Láttam virághervadást álomszáron.
Láttam szitkot bukó szájon.
Minden szentnek, mindent fénynek...
Békét nem láttam.
Akármerre néztem.

Lakatos Menyhért

Még mindig siratunk

Emléketek itt szárad közöttünk.
Névtelen hamvaitok felett
megborzad a jövő.
Százezer égő gyertyaként
éget aszott testetek,
százezrek testébe mart
a tüzes halál.
A gázkamrák echói
rekedten hörögték az elmúlást.
Jaj, sírjátok velünk emberek,
érezzétek fájdalmainkat
a fasizmus kísértetének
rémtettei felett!

Surman László

Holocaust

Húsuktól
megfosztott
kezek
nőnek ki
a homokos
földből
siralmas
látványuk
az egekig kiált
visításuk
elviselhetetlen
az eleven
füleknek
s jeges
acélbaltaként
hasít a
koponyák
csontjai
közé értetek szól:
– HOLOCAUST
az elpusztított
elpusztíthatatlanok
fejeteket
akarják
a bosszú
ostorát
vadul
pattogatja
nyakatok köré
tekeri
fizetnetek kell
a holtakért
az élő
áldozatokért
s hogy
emlékezzetek
nem felejt
a porból
üvöltő vér.

Mezei András

Deportált Romák

Hűlt helyüket az erdei róka
tűhegyes orra szimatolja.
A halál illatába tépve lobog
a sátorponyva.

Jegyzet

Nincs mit elvenni tőle.
Drágább a fuvar. Olcsó a roma bőre.
„52 cigány ott helyben elintézve.”

Růžena Danielová

Auschwitzban egy nagy épület

Auschwitzban egy nagy épület,
Abban őrzik férjem rabként.
Csak ül, szenved és sirdogálgat
Otthonára s énram gondol:

Én fekete kismadaram,
Vidd el hozzám leveletem!
Adjad hírül a nejemnek,
Hogy Auschwitzból nem engednek.

Auschwitzban nagy éhség tombol,
Nincs egy falat, amit együnk
Rimánkodunk a kenyérért
És a blokkőr kegyelméért.

(Dániel Ede fordítása)

Osztóján Béla

Békeváros

Fölszálltak, madárrá változtak
a szögesdrótok. Zászlók hegyére
tűzött tavaszokkal vonult a május;
páncélos mellű asszonyok, szurony-
szívű férfiak sorakoztak, rettegve
bújtak egymásba miattuk az arany-
sisakos hegyek; suttogták egymás
közt halkán: miféle fürgeteg terelte
ezeket egybe, hajukba ki csomózott
papírszalagokból rémítő szivárványokat,
és ajkukra, kővé dermedt odvas fák
setét üregeibe, miféle hatalom varáz-
solt lobogó parázsból kardot, nap-
sugárnál fényesebb dalokat; pusztu-
lását a magány fakasztotta dalnak.

Choli Daróczi József

Csend, 1944

Láng röppen a sátor fölött,
ég a köd...!
Szisszen az alvó, horkan a ló...!
Eget harap a sátorrúd,
csillagok között az út!
Lebeg egy árny a sűrű ködben,
egy lány...!
Látta az arcot, a kezét,
fekete villanyszemeket,
acélsisak-fejet! –
„Jaj, mi ez, kik ezek? Miért emelnek
ránk kezét?
Szökken a tér,
a tűzhöz ér:
megragadja a botot –,
kezében sercen a szurok,
s amerről jött, onson!
Pár lépés... nesz!
Egy dörrenés...
szívében a halál!
Nem sikolt... térdre hull...
a fáklya nyalja vérét!
.....

Megfeszített krisztusok,
ködfekete oszlopok jönnek elő.
Mint méh zümmög, a cigánytelep:
„Ki az, ki gyújtott ott tüzet?”
Kattan a géppisztoly..., pereg...!
Felszáll a köd –, ...csend.

Fábián György

Cigánykálvária

(a deportáltak emlékére)

kísér szemérmes pontatlanság,
s ringanak a fények katonái.
cipeled nagy keresztfádat,
húsodban tamariszk világít!

szívet csalánozó zöld növényzet,
ünnepi hangokra visszakérdez.
cipeled nagy keresztfádat,
rongyaidban a mindenséget!

a szerszámládákban a kalapács,
s végtagjaidnak szánt szeg lapul meg.
lépéseidben döng a gyász,
mert utad sötétlombú ünnep!

Nézi Zsuzsa

A farkas torkában

*Buchenwaldban 250 roma gyereken tesztelték le a Zyklon-B
gáz hatását, amit azután 1941-től Auschwitz-Birkenauban
rendszeresítettek tömeggyilkosságok céljára.*

Az ártatlan bogárszemek
alig tárultak a világra,
meztelen talpukat
még nem vágta recésre a tarló,
– de már messze az anyák melege –,
eltűnt az otthon, a viskó,
helyettük deszkapriccs ridege
rémiti reggelre a riadó álmokat.

Az apró kis feketebárányok
megszeppent csapata,
mogorva fegyverrel terelve,
sírva és jajveszékelve
egymásba kapaszkodva
vonult a fekete kapun át
a farkas bűzös torkába,
és hiába feszítették
kicsike lábukat
puskatus taszította hátukat
és alig hogy megálltak
ott bent a homályban
a farkas becsukta száját.

Az ablakon át sem jött a levegő
csak a köhögő görcsökbe szorított
hörgő sikolyok kértek segítséget,
ám a pribékek
csak akkor nyitottak ajtót,
mikor a kicsi Petya már nem szólt
hiába szorította
apró kezeivel testvére lábát,
a gáz lentről járt át
minden centimétert
így aztán elsőnek ölte meg
közülük a kicsi Pétert.

gyűlölet villan gyűlöletre,
s bőrödet kemény korbács tépi.
por szital a tövisekre,
s hátadat is tövisek érik!

kísér szemérmes pontatlanság,
növények sárga csontkelyhe ásít.
cipeled nagy keresztfádat,
húsodban tamariszk világít!

Porajmos

emlékszel-e?
cigánysor nyáron
mennyi fiúarc
lebegő piros függöny
az ablakból anyám zörgése
tyúkok, meg a vizes bácsi...
nem hegedül, s hordja a hegedűt

biciklik, a kerekük nincs meg
a fás mögött emmus meg vibróczi
az apjuk hangja, ha hívta őket
mint a bordal a temetéseken
a temetésen
sok fekete madár, ha tél volt
nyáron meg krumplikása
krumplival

emlékszel-e?
mert alig, én már alig
itt a fűtetlen katakombákban, csak
gázszagot érzek...
egy zsidó lány mondta
megdöglünk mind
a zsidó lányt azóta nem láttam
másik barakkban
sem a kerítésépítésen

tegnap nem adtak kenyeret
a hangszórót nem értem
nem tudom, miért
nem adtak, csak lötytyöt
félnek az örök, valahonnan éjjel ágyúztak
félünk, mi lesz?
az az őszhajú cigány az egy fogával
egész éjjel rikoltozott
fél

reggel a sárba tereltek engem is
a nagy betonház felé rugdaltak, voltak ott
csontsovány gyerekek meg egy fekete hajú nő
a hasa nagy volt, a nő kóró
szeme sárga és a bőre füst
köd
valami zajló jégvihar
eszemet az harapta, zárta
rács... szögesdrót

sok test egymás mellett, karmoltak
didergők, egy-egy sikoltás és fogvacogó
félelem
a levegő kapkodása miatt
köd

köd

sziszegő hangok, kígyósziszegő hangok
köd

köd

sötétség

Lakatos Menyhért

Holocaust

Lángoló kemencék bajonétjai felett
némán szólnak a sötét csengettyűk
piros esőt kortyol a föld,
lehúzták az ég bőrét és cifra bundájába
sápadt nótákat zengenek.
A tarkafejű vadludak szemében
megkékültek a csillagok.

Jaj, ha a kék csillagok a földre hullanak,
jaj, ha béna csontunkban nem ropog
a hideg fullánkja,
örök kínokra kárhozunk.

Gyűjtsuk meg ősz gubancsainkat,
nézd, dáridó van a hold udvarában
Szent Dávid kezében suhog a vonó!
Jókedve van az istennek.
Fekete testünket ne vigyük kárhozatba,
vonítsuk kuvasz nótánkat!
Üvöltsünk örvendve!
Fogadjunk szót az isteneknek,
mert övék a mennyek országa.

Kötözzük láncra az éveket és
ne sírd a csonka holnapot,
annyi jajszó, annyi vinnyogás
nem ára fél bocskorodnak.
Idegen álmaiknak örök álom maradt az ébredés.
Fogadj hát szót az embereknek!
Mert övék a haza.

Nekünk szól a jel!

Kis járványtörténet

Valahogy úgy voltunk vele, mint a parasztember az orosz adomában. A cári időkben a vasútállomásokon tíz, öt és két perccel az indulás előtt a személyzet kézi kolomppal figyelmeztette az utazókat, hogy szálljanak fel a szerelvényre, a kísérőket pedig, hogy hagyják el a vágányok környékét. Az egyszerű muzsik viszont, mit sem törődve ezzel, a peron szélén ülve szalonnázott. Amikor mások figyelmeztették, mindháromszor azt felelte: „nem nekem kolompoltak”. Amikor azonban a mozdony elindult és gyorsulva közeledett felé, gyorsan talpra szökött és a szívéhez kapva megállapította, mégiscsak neki szólt jel.

Az AIDS, majd a korábban csak Afrikában pusztító vérzéses láz (az Ebola-vírus) spanyolországi megjelenése, majd az emberekre is áttért madárinfluenza és szivacsos agyvelőgyulladás (a kerge-marhakór), a súlyos heveny légzőszervi szindróma (a SARS), valamint a kezdetben sertésinfluenzának nevezett H1N1 és a Zika járványok már figyelmeztettek. Arról kolompoltak, hogy a mi európai világunk újra egyre kitettebb a ragályos kórok terjedésének. Pedig az 1950-es éveket rémületessé tevő járványos gyermekbénulás elleni vakcina e téren megnyugtató békét hozott. A déli- vagy nagyszüleink által megélt eddigi utolsó – valójában mostanáig egyetlen, minden földrészre kiterjedő – nagy világjárvány, a két év alatt 21-25 millió embert sírba juttató spanyolnátha, szinte fényévnnyi távolságúnak tűnt.

Az előzőleg említett járványok éppen csak beköszöntek, vagy végül be sem tértek hozzánk, mivel nem váltak tömegesen betegítővé. Így aztán olyan történelmi időszak köszöntött ránk, amikor az északi féltekén csupán az évről-évre visszatérő, jól kezelhető influenzajárványok okoztak igazán némi kellemetlenséget. Az egészségtudomány fejlettségébe vetett hit és kontinensünk belső területeinek érinthetlensége hamis megnyugvás-érzetet keltett.

Most viszont egy olyan világjárvány közepébe csöppentünk, amelyik nyilvánvalóan nem szed annyi áldozatot, mint a spanyolnátha, ám egyidejű tömeges megbetegedés esetén az egészségügyi szolgáltatások összeomlásával fenyeget. A kártételle megelőzését célzó, világszerte bevezetett járványügyi korlátozások gazdasági utóhatásai is igen erős aggodalmat keltők.

Életünknek eddig nem volt része a magas fokú járványfélelem.

Ebben pedig meglehetősen kivételesek voltunk, hiszen ezt az emberi tudatra ébredés egymást évezredek óta követő nemzedékek sohasem mondhatták el magukról. A gümőkór (TBC) jelenlétét például

már egy 500 ezer évvel ezelőtt, a mai Törökország területén feltárt előemberi csontvázban is megtalálták, ahogyan ó-egyiptomi múmiában is. Régészek leltek rá arra a kb. 3500 éve készült egyiptomi faragványra is, amelyen jól kivehető egy járványos gyermekbénulás következményeit lábán viselő izomsorvadásos férfi. A kolera az akkori Indiában már az időszámításunk előtti V. században ismert volt. Miként a náthaláz (az influenza) is, hisz *Hippokratész* i. e. 412-ben pontosan leírta a tüneteit.

A földi pokol

A lepráról, más néven poklosságról (poklosokról, belpoklosokról) a Biblia is bőven tudósít. Ez egy olyan ragályos betegség együttes (több változata is van), amely rendkívül hosszú, több éves lappangási idejű. Aki elkapta, tünetmentesen is továbbadhatja. Többnyire cseppfertőzéssel és bőrsérülések révén terjed. A bőrön viszkető foltok terjednek szét, amelyek érzéketlenné teszik a fájdalommal szemben, és a hőérzetet is elvesztik az érintett területen. Elszenvedői így a fizikai sérülésekkel, fagyással, forrázással és égéssel szemben is védtelenné váltak, ami súlyosbítja állapotukat. Foltjaik később kifehélyesedtek, és ezek, valamint a kiszáradásukat követő varas hegek és hólyagok ellepik a testüket. A betegség más változatában viszkető és fájdalmas ideggyulladások, izom- és csontsorvadások, végtagüszkösödés, szövetelhalások és az ujjak leválása, az arc megcsonkulása is bekövetkezik. A gyógyulás csak elenyészően keveseknek jutott osztályrészül és valóságos megváltás lehetett a számukra. Nemcsak a betegség, hanem az egészséges társadalom védintézkedései, a kirekesztettség és megvetettség érzete is sújtotta őket. (Kerüli, mint a leprást – szólásunk is emléknyma ennek.) A Károli-féle fordítás/névadás is igen találóan jelezte, hogy e betegség a földi pokol. (A lepra név egyébként alighanem egy réges-régi félreértést takar. Hippokratesztől származik, és azt jelenti, hogy pikkelyes, tehát eredendően a pikkelysömör nevű bőrbetegségre utalhatott.)

Az ószövetségi időkben a leprásoknak el kellett hagyniuk a közösség lakta területeket. („Egyedül lakjék, a táboron kívül legyen a lakása.” „A poklos embernek pedig, akin kiütés van, legyen a ruhája tépett, a haja gondozatlan, takarja el a bajuszát, és ezt kiáltja: tisztátalan, tisztátalan!” – hangzik a mózesi utasítás.) Mivel a Biblia több példát is ad rá, hogy Isten büntetésként sújt valakit a poklossággal (Gehazi, Mirjam, Uzziás) egy idő után úgy tekintettek a leprásokra, mintha egy súlyos vétek megtorlásaként

kapták volna betegségüket. Ezen az elgondoláson az újszövetségi történetek – hogy Jézus megéri és gyógyítja is a leprásokat – vajmi keveset segítettek.

Európában ez a kórság szórványosan már az ókorban is megjelent, de igazán csak a keresztes hadjáratok során hurcolták be, és terjesztették el. A Balkántól Skandináviáig mindenütt pusztított. Bár hosszú századokon keresztül szedte áldozatait a XIII-XIV. században érte el európai tetőfokát.

A leprásoknak ekkor olyan ruhát kellett hordaniuk, ami jelezte a betegségüket, kereplővel, kolomppal kellett járniuk, hogy figyelmeztessék az egészséges embereket az elkerülésükre. Könyöradományokból tengették az életüket, mert a családtagokkal való bárminemű kapcsolattartástól is eltiltották őket, így vagyontárgyaik sem maradhattak. Volt hely, ahol máglyára vetették őket, mert rájuk fogták, hogy szándékosan terjesztik a járványt. A VII. századtól viszont létrehozták az elkülönített telepeket, az úgynevezett leprosoriumokat, amelyek emberhez méltó szállást és némi ellátást biztosítottak nekik, de csak annyit, hogy továbbra is koldulniuk kellett. Később kolostorok, szerzetesek, egyházi rendek vállalták a gondozásukat. (A Szent Lázár-lovagrend 1142 környékén például elsősorban a leprások lelki ápolására alakult meg.) Hazánkban már Szent István idején működött ilyen ispotály, amelyben a lazaristák Szent Lázár szegényeit gondozták.

A lepra a XVI. századtól kivonult Európából és elsősorban Ázsiába szorult, de arról, hogy még mindig pusztít – ha máshonnan nem – a halála után alig hat évvel szentté avatott Nobel-díjas *Teréz anya* (Kalkuttai Szent Teréz) és apácarendje tevékenységéből is értesülhettünk. Egy másik szent, *Árpád-házi Szent Erzsébet* legendáriumára pedig mindenképpen emlékeznünk kell, melyben csodás fényben tündököl a leprások felkarolása is.

A fekete halál

A pestist igazán 1347-től tanulta meg rettegni Európa, noha korábbi szakmunkákban megemlítették ókori dúlását is. E szerint akkor csak egyetlen görög városállam térségében tombolt évekig. A görögség feletti felsőbbbségért Spárta ellen vívott háborúja idején, i.e. 430-ban az ostromlott Athénre csapott le egy járvány, amit azonban a szemtanú, *Thuküdidész*, a híres történész részletes leírása alapján a mai tudományos ismeretek alapján már nem mernek pestis-ként meghatározni. Abban viszont nincs vita, hogy 541-542 között Bizánc lakóit, a város lakosságának mintegy 35-40%-át pestis ragadta magával. Ezt követően azonban évszázadokra eltűnt a krónikások szeme elől, s noha Ázsiában többször is megindulhatott, Európáig sokáig nem ért el. A közlekedés és a távolsági kereskedelem fejlődése kellett hozzá, hogy itt is szétterjedjen.

Az 1340-es évek derekán a Kaukázus felől érkezett a járvány. A krími tatárokat is elérte, akik

1345-ben megostromolták Caffát (ma: Feodoszija), ezt a genovai kereskedők által felvirágoztatott – és zömmel itáliai kalmárok által lakott – fekete-tengeri kikötővárost. *Dzsánibek*, a tatár vezér az elhúzódo hadműveletek egy pontján ördögi tervet eszelt ki. A kőhajító gépeket saját dögvészben (pestisben) elhunyt embereivel töltötte meg, s azokat juttatta az addig sikeresen védekezők várfalai mögé. Miután ennek következtében odabent is felütötte fejét a vész, a fenyegetettség megtette a hatását. A védők fejvesztve menekültek hajóikon hazafelé Genovába, Velencébe, Messinába, Marseille-be. Így, és e helyekről indult el minden idők legnagyobb pestisjárványa, hiszen megtapasztalva a bajt, ezekből a városokból is menekültek az emberek. És magukkal vitték azt, ami elől futottak. 1350-re már nem volt ország földrészünkön, ahol nem jelent meg a „fekete halál”. A tehetősebbek kastélyaikba vonultak, hogy tartósan elzárják magukat a külvilágtól. (*Boccaccio* Dekameronja is egy ilyen elvonult társaság időtöltéséről szól, a pestis keltette korhangulat és események leírását is magába foglalva. És ha már itt tartunk! *Defoe*, a Robinson szerzője egy későbbi, az 1665-ös dögvészjárvány túlélője volt. Emlékeit A londoni pestis című könyve őrzi.)

Ma már tudjuk – amit akkor még senki sem sejtett –, hogy a kórokozót alapvetően a baktériummal fertőzött patkánybolha juttatja át csípésével az emberre. (Ez a tény még a magyar költészetben is nyomot hagyott: „Óspatkány terjeszt kórt” – így jelent meg a költészetben *József Attilánál*.) A patkánybolha közvetítésén túl cseppfertőzés útján is terjed.

A betegség erős lázrohamokkal, hidegrázással, orrvérzéssel, tudat- és beszédzavarral, esetenként rángógörccsel és súlyos fényérzékenységgel jár. A nyirokcsomók megduzzadnak, és másutt is fájdalmas – akár nyolc-tíz centiméteres – csomók (bubók) alakulnak ki. Rossz sebek (innen az eredetileg e betegségre utaló „rosseb”), melyek aztán bevéréznek, gennyessé válnak, s mielőtt felfakadnak, feketés foltta terülnek szét. Egy hét, sokszor kevesebb is elég, hogy teljesen összeomoljon a szervezet.

A városiasodás következtében sokan éltek viszonylag kis területen, borzasztó higiénias körülmények között. Itáliában már emeletes házak álltak, de a járókelők némelyike esernyővel rótt a szűk utcácskákat akkor is, ha nem volt égi csapadék. Az ablakokon át ugyanis a legváratlanabb pillanatokban zúdították alá az éjjeliedények tartalmát. A csatornázás és szemétszállítás ismeretlen volt. Posványos, nyílt árkok, kövezetlen utcák, mindenütt bűzlő szemétdombok, a tisztálkodás alacsony foka jellemezte az ilyen helyeket. Az egerek, patkányok mindennapi vendégek voltak. Így aztán könnyen kialakultak azok a gócpontok, ahol elsőként tarolhatott a járvány. És mindig akadt, aki védelmet remélvén a legtávolabbi zugokba szertehordta. (Érdemes figyelni lényegre törő „járvány” szavunk szótővére.) Akik pedig a lakóhelyükön maradtak? „A szegény sorsúak nem halmozhattak fel készleteket, és

így kénytelenek voltak a piacra járni élelmiszerért, mások meg cselédjüket vagy gyermeküket küldték oda, ez pedig naponta ismétlődő szükségesség volt, amely a betegek százait hajtotta ki a piacra, és bizony sokan mentek oda egészségesen, és tértek vissza otthonukba halálos fertőzéssel” – írta Defoe.

Milánóban ezt a veszélyt iktatták ki. A betegségbe esett emberekre és családjukra nézvést igen embertelen módon, de a járvány mérséklését illetően igen hatásosan. Ha valamely házban megjelent a pestis, annak ablakait, ajtait elfalazták, biztos halálba küldve az egész családot. A velencei, raguzai (ma Dubrovnik) és később más kikötőbe érkező hajókat negyven napos vesztőház alá vették. (Az olasz quaranta szó jelentése: negyven. Ebből ered a karantén kifejezés.)

Természetesen mindenki kereste az okot, miért, s hogyan keveredett ebbe a veszedelembé. A legtöbben Isten büntetésének tartották a világ bűneiért, a megromlott közállapotok (valamint több érv között a nyugati egyházszakadás) okán. Kezdetben a kol-dusokat, vándornyomorékokat vádolták a betegség terjesztésével. Sok helyütt agyonverték őket, másutt kitiltották, elűzték a köreikből (gyakorlatilag éhhalálra ítélve őket). Voltak országok, ahol a földesurak életmódját tekintették a büntetés forrásának, ezért lázadások, kastélyfelgyújtások, népítéletek, meggyilkolásuk fokozta az erkölcsi zűrzavart. Guy de Chauliac francia sebészorvos jegyezte fel a honában történetek kapcsán: „több helyütt úgy vélték, hogy a zsidók mérgezték meg a világot, ezért lemészárolták őket”. Bázelen a zsidókat összefogdosták, egy faépületbe zsúfolták őket, amelyet aztán rájuk gyújtottak. Strasbourgban egy pogrom során több ezer zsidót égettek el elevenen. Békésebb helyeken csak vagyonfosztva elűzték őket. (Így aztán nem egy esetben valóban a járvány terjesztőivé lettek, beigazolván a vádat. Pont úgy, mint a későbbi tífuszjárványok idején a cigányokkal esett meg.) Akkor volt a baj, hogy VII. Kelemen pápa két bullát is kibocsátott az indulatok megfékezésére, zsidó vallású embertársai védelme érdekében.

A tudósok jó része kozmikus jelenségekre, a csillagok-bolygók szerencsétlen együttállására vagy a rossz időjárás keltette viszontagságokra vezette vissza a fekete halál megjelentét. (Csak ne mosolyogjunk ezen! Még a huszadik század elején is akadt tudós, aki a romlott hal megevését jelentette ki a lepra okozójaként, vagy váltig állította, hogy a káposzta is képes vérbajos lenni. A mai kutatások ráadásul azt támasztják alá, hogy a „nagy pestisjárvány” előtt szélsőséges klimaváltozások [!] történtek világszerte.) A legtöbben azonban a rossz levegőnek tulajdonították a bajt, ami egy dögvész esetén különösen „dögletes” lehetett. Ezért aztán illatosítókkal, szagosított labdacokkal, füstölőkkel és máglyák gyújtásával igyekeztek kiegészíteni a hatástalannak bizonyuló orvosi kezelést. A tehetetlen gyógyászok akkori tudománya mindenféle kencék alkalmazásában, a bubók kiegészítésében, mágikus eljárásokban és érvágásokban merült ki. (Kultúrtörténeti érdekes-

ség: egy másik ragályos betegség, a mocsárláz okát is a levegő megromlásában vélték megtalálni. A „mal aria” [malária] jelentése ugyanis „rossz levegő”).

Az emberek – Boccaccio leírása szerint – templomokban imádkozva, böjtölve töltötték az idejüket, bűnbánó, véres önkorbácsoló körmeneteken vettek részt (flagellánsok), mások viszont kicsapongással, bujálkodással, részegeskedéssel pocskolták el napjaikat. Azt látták: ez a halál a legkegyesebb életűeket, a papokat, apácákat, erkölcsösöket és a hittagadókat, a gyalázatos viselkedésűeket sem válogatja külön, egyformán lekaszálja. Ezért veszítették el erkölcsi gátjaikat.

Csaknem öt éven át, 1452-ig tombolt ez az észveszejtő járvány. Amire vége lett 25-30 millió európai, azaz földrészünk akkori lakóinak több mint egyharmada veszett oda. Ráadásul – mint azt Defoe kapcsán is jeleztük – még rendszeresen visszajött az utódaikért is.

Voltak enyhébb és különösen pusztítóbb hullámai is. 1630-ban például félmillió embert pusztított el Velencében, hogy aztán északra forduljon. A német falu, Oberammergau polgárai ekkor tettek fogadalmat, hogy ha elvonul felőlük a Fekete halál, tízévente passiójáték megtartásával fogják dicsérni az Urat. Fogadalmukat leszármazottaik is megtartották, mindmáig csak kétszer maradt el a világhírű esemény: 1940-ben a háború és idén egy újabb, a koronavírus-járvány miatt.

A Bécsben kitört pestisjárvány 1678/79-ben hazánk nyugati területeire is áterjedt. (Sopronban, számítások szerint a lakosság egyharmadát ragadva ekkor magával). A legnagyobb magyarországi pestisjárvány 1708-tól dúlt, és becslések szerint több mint négyszázezer halottat hagyott maga után. A pestis még a XVIII. században is többször megjelent nálunk, de – köszönhetően a közben kialakult szigorú járványvédelmi eljárásoknak – jóval kevesebb áldozat követelt.

A budavári kór

Volt járvány azonban, ami sokkal jobban kötődött országunkhoz. Olyannyira, hogy jó ideig morbus hungaricus néven forgott. (A tüdőgümőkór vagyis a tuberkolózis, azaz a TBC csak később vette át ezt a nevet.) Buda töröktől való visszavívására II. Joachim brandenburgi választófejedelem parancsnoksága alatt nemzetközi ostromhad érkezett. Abban tört ki a ma kiütéses tífuszként ismert ragályos betegség. (És innen terjedt szét a hírével együtt, noha pár évtizeddel korábban már éppen így meglegepte I. Ferenc francia király Nápolyt ostromló katonáit is.) A budai várfalak és Pest alatt, valamint a visszavonulás során harmincezerre tehető azok száma, akiket a ragály magával ragadott.

A tífusz azonban vallássemlegesnek bizonyult, a keresztény hadak után az oszmánokat sem kímélte. Színán pasa 1594. évi hadjárata sikeresen indult. Közel százezer főre felduzzasztott hadával Tatát,

Szent-Mártont, Győrt és Pápát bevette, de Komárom már megakadt a torkán. Ez nemcsak a várvédőknek és a felmentésükre mozgósított seregtesteknek volt az érdeme, hanem a nagyvezér táborában erőre kapott járváynak is. Több tízezer katonáját veszítette el így rövid idő alatt.

A kiütéses tifusz a nyirokcsomók véres, majd gennyessé váló gyulladásával, súlyosabb formájában a tüdő véres gyulladásával és lázas önkívületi állapottal jár. Nem feltétlenül okoz halált: általában a megfertőződöttek 60-80%-a kigyógyulhat belőle. A nehéz körülmények – alultápláltság, rossz higiéniai viszonyok – közé kényszerült, legyengült nagyobb tömegekben azonban (társával a hastífusszal együtt) véres aratása van. Ezért van úgy, hogy többnyire a háborúkban és a fogolytáborokban kerekedik pusztító vészé.

Ma már tudjuk, hogy egy ruhatetvekben élősködő sejtparazita okozza és a tetű csípése közvetíti át. Hastífusz esetén táplálkozás útján következik be a fertőzés, mely hetekig tartó 39-40 fokos lázzal és önkívületi állapottal jár, s ez idő alatt bélvérzésekkel, tüdőgyulladással is súlyosbodhat.

Magyarországon még az 1930-as években is közel tízezer hastífuszt regisztráltak, akiknek egytizede nem élte túl a betegséget. A rovarirtó szerek fejlődésével és védőoltások bevezetésével sikerült tartósan megfékezni.

Hányszékelés

A kolera híre évszázadokkal megelőzte európai megjelenését. Évezredekig India tágabb térségére, majd jóval később is legfeljebb csak az Ázsia keleti peremvidékét érintő területre korlátozódott. Földrészünkre 1817-ben „tette be a lábát” mintegy hat évig tartó járványhullámot keltve. Ezután is húsz-harmincévente visszatért, hogy újabb egy-két esztendeig szabadon garázdálkodhasson. Jöttét a hajóforgalom sebességének felgyorsulása, majd a vasúti kapcsolatok segítették elő, megrövidítve a fertőzött térségektől való időbeni távolságot, egyben megnövelve a személyforgalmat is.

A koleravírus hatására heves hasmenés, hányás, a vízháztartás összeomlása (akár óránkénti egy liternyi vízvesztés), vesepangás, vérnyomásesés, eszméletvesztés következik be. A „cholera” szótöve a „chole” görögül epét jelent, így kezdetben epekórságra, majd a hányás-székelésből adódó hányászékelésre magyarították. Ne feledjük, hazai megjelenése a nyelvújítás korának végidejére esett! Nem mondható, hogy új nevéért különösebben hálás lett volna, hiszen *Kazinczy* Ferencet, a nyelvújítás vezérét is a kolerajárvány vitte sírba. A ragály elsősorban szennyezett vízzel, vizelettel, széklettel és hányással terjed. Minden, ami ezekkel érintkezik – beleértve az élelmiszereket is – továbbadhatja.

A Kaukázus, Orosz-, majd Lengyelország volt az első járványhullám útja, melynek déli részéről 1831 tavaszán Galícián keresztül jutott el Magyarország-

ra. Hozzánk különösen rosszkor jött, hiszen nagyon szűktermésű, éhínséget hozó esztendők után, különösen kedvező időjárási viszonyok fogadták. A bőségesnek ígérkező termés és a végre-valahára újjáéledésbe lendült kereskedelem került azonban veszélybe a szigorú vesztegzárak, a legridegebb eréllyel érvényesített forgalomkorlátozó intézkedések, katonai kordonok révén. A kutak fertőtlenítését is sokan félreértették: úgy vélték, éppen mérget szórnak beléjük, következésképp az egész járvány ezeknek a kútmérgezéseknek az oka. Odáig fajult a fokozódó elégedetlenség, hogy júliusban a kole-rakordont Buda felé áttörő diákok hatására Pesten zavargások törtek ki. Csak karhatalmi intézkedésekkel lehetett elnyomni. A Zemplén vármegyei szolgabíró vasvillával kergették el a szécskeresztúri jobbágyok, amikor további szigorításokat akart érvényesíteni. Nyáron, a betakarítás idején a lázadás Északkelet-Magyarországon – e magyarok, szlovákok és ruszinok lakta szegény vidéken – valóságos parasztháború képét kezdte mutatni. Az itt élők alapvetően idénymunkákból éltek, de a kordonok miatt most nem juthattak le az Alföldre, hogy aratóként szerezzenek jövedelmet. A negyvenötézer főre becsült résztvevővel zajló események során a tömeg földesurakat, vármegyei és egészségügyi tisztviselőket, esetenként papokat és zsidókat, kastélyokat, kúriákat támadt meg. Ez a küzdelem mint „koleralázadás” foglalta el helyét történelmünkben. A Terebesen bevetett katonák sortűzével sem lehetett végét vetni. Zemplén, Szepes, Abaúj, Gömör és Kis-Hont után Sáros vármegyére is áttért. Csak augusztus közepére sikerült a katonai erőknek elfojtani. Októberben már az ország teljes területére feloldották a korlátozásokat, ám addigra csaknem kétszázötvenezer emberünk veszett oda a járványban. A tőlünk nyugat felé távozó kórság Francia- és Spanyolországban is hatalmas pusztítást végzett.

Kevesek előtt ismert, hogy az 1848/49-es szabadságharc idején is kolerajárvány szaporította a kormány és a Honvédelmi Bizottmány amúgy is tetemes gondjait. Az ifjú *Kossuth* Lajos az 1831-es járvány idején kolerabiztos volt. Zemplénben, a koleralázadás fő fészkeiben! Kormányzóként így a szabadságharc idején jó oka volt emlékezni a régi tapasztalatokra, és úgy tűnik, le is vonta a szükséges tanulságokat. Ebben az időszakban nem rendeltek el vesztegzárat és útkordonokat. Más kérdés, hogy a hadiállapot talán lehetetlenné is tette volna érvényesítésüket.

Magyarországon 1872. szeptember 14. és 1874. január 9. között volt az utolsó nagy kolerajárvány. Az ekkor megbetegedettek száma elérte a félmilliót, halálos áldozatainak száma pedig hivatalos kimutatás szerint a százkilencvenezret. Az ötvenszázalékos halálozási arány nagyjából megegyezett az 1831. évivel, ahhoz hasonló társadalmi válságba azonban nem sodorta az országot.

Az 1880-as években az ötödik (utolsó) európai kolerahullám már inkább csak tőlünk nyugatra tette le halálos névjegyét.

A mágusok bosszúja

Ha a középkor embere ismeri a római legendát, legalább a fekete himlő okában bizonyos lehetett volna. Addigra azonban, amikor ő szembesült először ezzel a csapással, feledésbe ment, akárcsak Avidius Cassius győzelmi menete a birodalom fővárosában. Midőn a hazatérő légión a pártus lázadók leverésének bizonyítékaival masírozott az éljenző tömeg előtt, a jelenlevők nem sejtették, hogy a bemutatott foglyok és a zsákmány mellett egy szörnyű betegséget hazavittek, ami néhány napon belül kitört, rémítő emberfogyatkozást okozva. Akkor kapott szárnyra a híresztelés, hogy két római katona tehet az egészről, akik ott, a messzi idegenben a templomfosztogatástól sem féltek eléggé. Egy értékesnek tűnő szelencét is felfeszítettek, amibe a helyi mágusok a járvány magjait rejtették el az esetleges templomfosztogatók megbosszulására.

Mindez i. sz. 164-ben történt, a himlő hét évig kavargott a birodalom tartományaiban, majd tágabb környékünkről jó időre eltűnt. (Már, ha a fél évezred „jó idő”-nek számít.) A hispániai arab hódítás hozta vissza a VII. században. Mifelénk a mórokat, Amerikában pedig a sápadtarcúakat, a spanyol hódítókatátkozhatták a behurcolásáért. Természetesen egyiket sem alaptalanul.

A himlőfertőződött betegek először magas lázba estek, majd ennek elmúlását követően apró foltok, fájdalmas, hólyagos, piros, felgennyesedő kiütések lepték el őket. Ezek a túlélőknél rendkívül csúnya hegeket hagytak maguk után, ám ezen felül sokszor egyik vagy mindkét szemük elvesztését is el kellett fogadniuk a szabadulás áraként. A hólyagok környéke a belső vérömlenyek miatt sokszor elfeketedett. (Az általánosan használatos himlőhöz így tapadt a – nevét még baljósabbá tevő – „fekete” jelző.) A kórokozó cseppfertőzéssel: orron, szájon át, és a bőrelváltozások érintése útján terjedt. A viszonylag sok túlélő ellenére is halálos kór volt. A XVII. században például évente átlagosan harmincezer franciát, hetvenezer németet és becslések szerint kétszázezer oroszzt juttatott a sírba.

Annak ellenére, hogy az ellene való védekezésre volt rendelkezésre álló módszer! Már az ókori kínai orvosok rájöttek az úgynevezett variolációs eljárásra, amely során a kiszárított himlőhólyagokat porrá törték, és a védetté tenni kívánt személyek orrnyal-kahártájára fújták. A muszlim orvostudomány is hatékony védekezést alkalmazott. Ők sebet vágva a himlőhólyagból származó váladékot juttatták a bőr alá. Az így mesterségesen megfertőzött emberek fölöttébb enyhe és rövid lefolyású himlőbe estek és elsöprő többségük egész életükre védettséget szerzett. 1721-ben Angliában is elindították a törökországi nagykövetük felesége által szorgalmazott eljárást. Előtte persze több halálraítélten is kipróbálták, akik mindegyike túlélte anélkül, hogy kitört volna rajtuk a betegség durva változata. Pedig akár ki is törhetett volna, hiszen ezer ilyen beavatkozásból nagyjából

négy sikertelennek bizonyult, azaz a védekezésként alkalmazott módszer juttatta akár halálba is a kezelésben és orvosában bízó páciensst. Nagyobb számban szövődményes esetek is előfordultak.

A tökéletes megelőző védekezés nyitjára végül Edward Jenner angol sebész jött rá, aki felfedezte, hogy azok a fejőnők, akik munkájuk során a tehének tőgyétől valaha már megbetegedtek az emberől emberre nem terjedő tehénhimlőben, védettséget élveznek fekete himlőtől. Éppúgy nem kapják meg, ahogy az emberirtó járvány túlélői sem esnek újra a betegségbe. Ez indította arra a gondolatra, hogy a kockázatos varioláció helyett veszélytelen eljárást dolgozzon ki. 1796-ban tehénhimlőben megbetegedett fejőnő kezéről vett váladékkal oltott be egy gyermeket, akit egy hónappal később fekete himlővel is megfertőzött. A fiúnak kutya baja sem lett. Két évre rá írta meg egy tudományos könyvben a tehénhimlőről és az oltásról szerzett tapasztalatait. Eljárását a tehén latin nevéből (vacca) eredeztetve, vakcinációnak, a bejuttatott, emberre veszélytelen, de védettséget biztosító anyagot pedig vakcinának nevezte el.

A fekete himlő lett tehát az első félelmetes betegség, amelyre – megelőzhetővé téve – féket vetett az orvostudomány. Ez lett az első járvány is, amelyet teljesen legyőzött. Olyannyira, hogy az ENSZ egészségügyi világszervezete, a WHO 1979-ben himlőmentesnek nyilvánította a Földet. Egy évvel később pedig ezt az Egészségügyi Világgűlés is megerősítette, ami azt jelentette, hogy a himlő elleni védőoltásokat az egész világon abbahagyhatták.

Jenner útját számos kutató követte, sorra alkotva meg az újabb pusztító betegségek elleni vakcinákat, szérumokat. Lassan minden járvány leküzdhetőnek tűnt már.

Nátha, ami gyilkol

Azután az első világháború utolsó évétől egy addig sosem látott mértékű járvány söpört végig a világon, amiben a tudomány tehetetlennek bizonyult. Ez volt az 1918 és 1920 között három hullámban lecsapó spanyolnátha, amely több áldozatot szedett, mint ahányan a „nagy háború” négy éve alatt a harctéri veszteséglistákra kerültek.

1918 tavaszán egy Kansas állambeli amerikai támaszpontonról indult el az európai hadszíntérre küldött katonákkal. A csapatszallító járműveken megsokszorozódott a fertőzöttek száma. A front mindkét oldalán tömeges megbetegedéseket okozva terjedt tovább cseppfertőzés útján. A betegségben elhunytakról némák maradtak a cenzúrázott lapok, míg nem a semleges Spanyolországban tomboló járványról végre tudósíthattak. (Mindkét oldal hadvezetése úgy vélte ugyanis, hogy ha kitudódna a katonáit tömegesen sújtó járvány, az az ellenség malmára hajtaná a vizet. Ezért rendelték el a legszigorúbb hírzáratot.) Valójában egy influenzavírus okozta a bajt, a spanyolnátha influenzajárvány volt, amely azon

ban igen erősnek bizonyult. Egyebek mellett azért, mert a négy éve tartó háborúban kimerült, legyengült, iszonyatosan rossz higiéniai körülményekbe süppedt frontkatonákat és alultáplált, nem kevésbé kimerült, orvosi ellátásban szétzilált hátszágokat talált. Európában kétmillióan haltak meg miatta, az egész emberiségből pedig 25-70 millióan.

*

Ma már egy spanyolnátha erősségű influenzajárvánnyal szemben is megvan a rövid idő alatt mozgósítható védelmi mechanizmus. A koronavírus azonban jelenleg még nem legyőzhető. A járvány féken tartására tett intézkedések azonban többé-kevésbé mindenütt sikeresnek bizonyultak, a Covid 19 nem lett képes világpusztító arcot ölteni. Abban pedig szemernyi kétségünk sem lehet, hogy csak rövid idő kérdése, hogy a tudomány összefogása megteremtse ellenszerét is.

Mint minden eddigi nagy történelmi vészhelyzet átélésekor tapasztalható volt, a nemzetek által most közösen átélt események is maradandóan hatnak majd a közgondolkodásra. Fontos figyelmeztetés érkezett. A mostani nemzedékek is megtanulták: nem lehetünk túlzottan magabiztosak. A természetnek csak részei és nem urai vagyunk. A járvány után megfontoltabban és talán (bizonyosan?) más értékrendet kialakítva éljük majd tovább életünket. Az egészség és egészségügy, a nemzetközi összefogás mindenképpen fontosabb helyre kerül, ahogyan reményeink szerint az önmérséklet és a társadalmi szolidaritás is.

Mert ne feledjük, a nagy járványok nemcsak csaták sorsát fordították meg és birodalmakat döntöttek romba! Nyomukban járt az újjászületés (a reneszánsz) és a felvilágosodás is.

Hegedűs Sándor

Betegségek legyűrői

Difteritisz (torokgyík), tetanusz (fertőzéses merevgörcs), malária (mocsárláz), himlő, járványos gyermekbénulás és még sok más betegség tartotta rémületben az emberiséget. Kutatók tízezrei keresték a gyilkos kórok okozóit és hatásos ellenszerüket. Voltak, akik felfedezve egy-egy betegség kialakulásának vagy terjedésének útját, olyan sikeres megelőző eljárásokra (prevenció) találtak rá, amellyel már a baj kialakulás is elkerülhető. Mások a keservesen meglett és beazonosított kórokozók közül (azokat legyengítve vagy előlve) készítettek olyan oltóanyagokat (vakcinákat), amelyek a szervezetbe jutva felerősítették, illetve kialakították annak védekezőképességét, hogy képes legyen (akár örökre) ellenállni a teljes erejű vírus vagy bacilus támadásának. Voltak, akik a már szervezetbe jutott kórokozókkal szembeni ellenállást fokozó, ártalmukat hatástalanító ellenanyaggal (szérum) álltak elő. A kutatóorvosok egy újabb csoportja olyan megoldásokat keresett és talált, amelyek az egy-egy betegségbe esett személyek számára jelentettek hatásos gyógymódot vagy a betegséggel való békés együttélést, annak nagyobb bajt okozó elhatalmasodásának elkerülését (terápia).

A sikerükhöz elődjeik apró lépései tapostak utat. Talán csak tíz-tíz százalékban járult hozzá saját tudásuk és a jószerecse. Nyolcvan százalékát mások kudarcai és tévedéseik értő elemzése, okainak helyes értékelése adta. A táblázatunkban szereplő betegségek fölött aratott győzelem sem egyetlen ember vagy tudóspár műve. Mögöttük ott van egy seregnyi kisebb eredmény: előrevívő, vagy járhatatlan útra mutató. A megrekedt vagy elvetélt ötletek, hibás felvetések és zsákutcs kísérletek is kellettek ahhoz, hogy a tovább törekvők bizony tudják helyes nyomokat követnek. Az ő bátorságuk sem volt csekélyebb, hiszen – csakúgy, mint a diadalra jutók – sokszor magukon, családtagjaikon, barátaikon próbálták ki eljárásaikat, készítményeiket.

Vajon a győztesek nevét tudjuk-e?

Hálátlan az emberiség. Nemcsak a kisebb eredményt elérők, de az igazi győzők neve is feledésbe merül. A történelemkönyvek szerte a világon úgy tele vannak a kisebb-nagyobb csatákkal, országhatárok ide-odatolgozóival, embereket harcra hívó és halálba küldő hadvezérek neveivel, hogy az emberiség megmentőinek, a halál fölött győzedelmeskedőknek már nem jut lap, nem jut nyomdafesték.

Az újságok és tévéhíradások hónapokkal ezelőttiig most is háborúkkal voltak teli. Szörnyű képsorok jeleztek, milyen hatása van a fegyverekre költött milliárdoknak. Az utóbbi hónapokat azonban a Covid 19 és az egészségügy uralta. Kiszorított szinte minden mást, illetve mindent ezzel összefüggésben tált. Az emberiség megriadt s várja az újabb orvosi diadalt. A kutatólaboratóriumokban már lázasan, erőt megfeszítve dolgozik az a tudóscsoport, amely elsőként jelentheti be: megvan a vakcina, megvan az ellenszer.

Talán rájuk méltóbban fogunk emlékezni.

Himlő (fekete himlő)	Edward JENNER	angol	vakcina	1798
Gyermekágyi láz	SEMMELWEIS Ignác	magyar	preveció	1847
Veszétség	Louis PASTEUR	francia	vakcina	1881
Torokgyík (diftéria)	Emil von BEHRING	német	szérum	1892
Merevgörcs (tetanusz)	Emil von BEHRING – KITASZATO Sibaszaburo	német francia	prevenció	1899
Pestis (dögvész)	Waldemar Mordechai HAFFKINE	ukrán zsidó	védőoltás	1894
Beriberi	Christian EIJKMAN	holland	terápia	1896
Kolera	Waldemar Mordechai HAFFKINE	ukrán zsidó	vakcina	1897
Mocsárláz (malária)	Ronald ROSS	angol	prevenció	1897
Álomkór	Paul EHRLICH	német	vakcina	1890
Bőrfarkas (lupus, SLE)	Niels Ryberg FINSEN	izlandi	terápia	1898
Mocsárláz (malária)	Charles LAVERAN	francia	terápia	1899
Tuberkolózis (TBC)	Emil von BEHRING	német	prevenció	1906
Brucellosis (máltai láz)	R. ZAMNIT	angol	prevenció	1906
Szamárköhögés (pertussis)	Jules Jean-Baptiste BORDET	belga	prevenció	1907
Kiütéses tífusz (flekktífusz)	Charles NICOLLE	francia	prevenció	1909
Vérhaj (lues, szifilisz)	Paul EHRLICH – SACHAHIRO Hata	német japán	terápia	1909
Kiütéses tífusz (flekktífusz)	Almroth Edward WRIGHT	angol	vakcina	1913
Kígyómarás	Charles Albert Lèon CALMETTE	francia	szérum	1918
Tuberkolózis (TBC)	Charles Albert Lèon CALMETTE – Camil GUÉRIN	franciák	vakcina	1921
Cukorbetegség (diabetes)	Frederik BANTING	kanadai	terápia	1922
Merevgörcs (tetanusz)	Pierre DESCOMBEY	francia	vakcina	1924
Szamárköhögés (pertussis)	Louis Wendlin SAUER Thorvald MADSEN	amerikai dán	vakcina	1925
Gyulladásoos betegségek	Alexander FLEMING	skót	gyógyszer	1928
Tífusz	Helena SPARROW – Paul DURAND	lengyel francia	vakcina	1939
Orbánc	Gerhart Johannes Paul DOMAGK	német	gyógyszer	1932
Tüdőgyulladás	Gerhart Johannes Paul DOMAGK	német	gyógyszer	1932
Sárgaláz	Max THEILER	dél-afrikai	vakcina	1937
Egyes allergiák	Bernard Naftali HALPERN	ukrán zsidó	gyógyszer	1942
TBC, kolera, pestis	Selman Abraham WAKSMAN	ukrán zsidó	gyógyszer	1951
Influenza	Maurice Ralph HILLEMANN	amerikai	vakcina	1957
Járványos gyermekbénulás	Jonas Edward SALK	amerikai	vakcina	1960
Járványos gyermekbénulás	Albert Bruce SABIN	lengyel-zsidó	vakcina	1960
Kanyaró (morbilli)	Maurice Ralph HILLEMANN	amerikai	vakcina	1964
Mumusz	Maurice Ralph HILLEMANN	amerikai	vakcina	1967
Rózsahimlő (rubeola)	Maurice Ralph HILLEMANN	amerikai	vakcina	1969
Hepatitisz A	Maurice Ralph HILLEMANN	amerikai	vakcina	1975
Hepatitisz B	Philippe MAUPAS	francia	vakcina	1976
Madárinfluenza (H7N9)	Sanghaji Közegészségügyi Központ	kínai	vakcina	2014
Ebola	Merck gyógyszergyár – New Link Genetics	amerikaiak	vakcina	2015

Európa kulturális fővárosai 2020-ban: Galway és Rijeka

Bár az ismert körülmények nyilván nem teszik lehetővé a tervezett ünnepést, összeszedtük, mit érdemes tudni az írországi Galwayről és a horvátországi Rijekáról, az egykori Fiuméről.

Az 1985-ben elindított Európa kulturális fővárosa kezdeményezés célja, hogy bemutassa az európai kultúra gazdagságát és sokszínűségét, miközben növeli a városok nemzetközi ismertségét. Ez a ki-nevezés nemcsak a kultúrára van hosszú távú hatással, de társadalmi és gazdasági szempontból is jelentőséggel bír, fellendíti a turizmust és erősíti az európaiság érzetét. Az egész éven át tartó kiállítások, fesztiválok, színházi és zenei programok lehetőséget adnak a városok életének és kulturális fejlődésének bemutatására.

Európa első kulturális fővárosa *Athén* volt. 2010-ben pedig *Pécs* lett az első magyar város, amely részesült ebben a megtiszteltetésben. A kulturális fővárosokat hivatalosan négy évvel korábban nevezik meg, így már tudható, hogy 2023-ban Veszprém viselheti majd ezt a címet.

Idén az *írországi Galway* és a *horvátországi Rijeka* Európa kulturális fővárosai, talán a véletlennek köszönhetően pont két tengerparti város. Igaz, a koronavírus járványnak „köszönhetően” a tervezett programok jelentős részét nem tarthatják meg az eredeti formában, de a szervezők valószínűleg találnak alternatív módokat arra, hogy más formában, az interneten vagy szabadtéri rendezvényekkel mégis megmutathassanak valamit szeretett városukból.

Galway, Írország nyugati Connacht tartományának legnagyobb városa, immár a harmadik ír város, amely elnyerte az Európa kulturális fővárosa címet. Szerencsés földrajzi elhelyezkedésének köszönhetően a középkor óta az Ír-sziget egyik legforgalmasabb és leggazdagabb városa. Az ír *O'Flaherty* klántól a normann *Richard de Burgo* foglalta el 1234-ben, de a város polgárai 1396-ra leráztak mindenféle nemesi irányítást, és átvették lakóhelyük igazgatását, és erről királyi oklevél biztosította őket. 1270-től fallal vették körbe a gazdag kereskedővárost, mivel a környékbeli ír kiskirályok folyamatosan fosztogatták. A XV. századra a Brit-szigetek leggazdagabb települései közé tartozott, köszönhetően a portugál és spanyol kikötővárosokkal folytatott kereskedelmének, bár 1473-ban egy tűzvész hatalmas károkat okozott a városban.

Galway címere

Rijeka címere

Galwayt a középkor folyamán 14 kereskedőfamília irányította („a tizennégy törzs”), ezek közül választottak minden évben új polgármestert. Mindegyik családnak külön temploma volt, melyek közül egyedül a St. Nicholas-templom maradt meg. A városban kereskedőként többször megfordult *Kolumbusz* Kristóf. A helybeliek úgy tartják, hogy a St. Nicholas-templomban imádkozott az első, nyugatra vezető hajóútja előtt annak sikeréért. Ennek emlékére 1992-ben az ír és az olasz állam egy kis szobrot állított a város kikötőjében.

Az angol polgári forradalom során a monarchia oldalára álló várost *Oliver Cromwell* ostromolta. A háború elől menekült el innen *Walter Lynch* püspök, aki hosszas hányódások után végül győri segédpüspök lett. (Ő adományozta a győri székesegyházban elhelyezett Könnyező Madonna képet a győri püspökségnek, amely a legenda szerint minden alkalommal könnyezni kezd, amikor Írországot valamilyen veszély fenyegeti.)

A forradalom után az angolok megtiltották a város polgárainak a spanyolokkal és portugálokkal való kereskedést. Ebbe a település gazdasága majdnem beleroppant, de végül a halászat, a könnyűipar, az oktatás és az idegenforgalom újra fellendítette Galway gazdaságát.

A város az 1970-es évek óta az ír népzene egyik fellelővárosa. Három hétig tartó világhírű összművészeti fesztiválját rendre július második felében rendezik. Jelenleg közel 80 ezres népességével Európa egyik legerőteljesebben növekvő városa, amely gyönyörű strandjaival, hosszú, kanyargós sétányaival egyben népszerű tengerparti üdülőhely is.

A kelta naptárhoz igazodva egy héten át, február 7-ig tartottak a nyitóünnepségeket szemfényvesztőkkel, táncosokkal és örömtüzekkel, az elnyújtott nyitódíszakra pedig csaknem kétezer programot terveztek a nyelv, a táj és a migráció témakörében, illetve a négy ősi kelta fesztivál Imbolc, Bealtaine, Lughnasa és Samhain jegyében.

Galwaytól nem messze, délnyugati irányban található Írország legszebb és egyik leglátogatottabb természeti csodája, a Moher-sziklák, amelynek fala 8 kilométer hosszan húzódik, és 214 méter magasan

emelkedik az óceán fölé. Sötét mészkő vonulatai és megingathatatlan ereje egyszerre keltenek félelmet és tiszteletet az utazók szívében. A sziklatető kilátást nyújt egészen az Aran-szigetekig és a Connemara hegységre is, ha pedig eljön a naplemente, a sziklák fölött az ég borostyánsárga, halványlila, pink és mélyvörös színben tündököl. Keskeny teraszain megannyi madárfaj fészkel, élnek itt lundák, hollók és több fajta sirály, valamint sólyom is, ez a madárfijelők Mekkája.

A horvátországi Rijeka (olaszul Fiume, németül Sankt Veit am Flaum) osztozik, amely az Adriai-tenger partján fekszik a Tengermellék-Hegyhát megyében. Százhuszezer lakosával – Zágráb és Split után – a harmadik legnagyobb város Horvátországban. Bohém hangulatáról és számos fesztiváljáról híres. Az ország legnagyobb kikötőjének otthont adó Rijeka az első horvát város, amely az Európa kulturális fővárosa címet viseli. A „Sokféleség kikötője” jelmondat nevében a Rijeka 2020 program három fő témára összpontosít (víz, munka és migráció), alapmotívuma pedig Rijeka és a kortárs Európa identitásának összefonódása. Mintegy háromszáz kulturális programot, ezen belül hatszáz eseményt terveztek, amelyekben háromszáz partnerszervezet és művész vesz részt több mint félszáz európai és más országból.

A látványos nyitóünnepséget követően az egyik legjobban várt esemény, a Grand Finale nemzetközi karnevál volt, amelyet február utolsó vasárnapján rendeztek meg.

A Kvarner-öböl partján elterülő kikötőváros történelme során megszámlálhatatlan „birtokossal” rendelkezett. Legelső telepesei a kelták és az illírek voltak, majd a települést i. e. 28-ban a rómaiak foglalták el, akik Tarsatica néven itt létesítettek postaállomást és őrhelyet. 799-ben a már bizánci kézen levő települést a frankok dúlták fel. A szlávok a VII. században érkeztek meg a vidékre, akik az egykori Tarsatica romjain új települést építettek. 1230-ban íródott az a levél, amelyben egy velencei kereskedő révén először említik meg a települést. Fiumét mai nevén legelőször 1260-ban, IV. Béla magyar király egyik oklevelében említették („fluvius et locus Rika”). A XIII. századtól frank birtok lett, majd a XV. században III. Frigyes német-római császár vásárolta meg, amikor kereskedelmi forgalma már jelentősebb volt, mint Trieszté. 1366-ban közvetve a Habsburg-házé lett a terület, amikor Duinoi Hugó hűséget fogadott III. Albert és III. Lipót osztrák hercegeknek.

Fiume területe 1466-ban uralkodótól függő birodalmi város lett. 1509-ben a velencei háborúban a várost lerombolták, de 1530-ra újjáépült, külön kormányzata és igazságszolgáltatása is volt. A török háborúk után fejlődésnek indult, és a XVII. században Magyarországgal együtt a Habsburg Birodalom része lett. 1659-ben a város I. Lipót császártól kapta a címerét. Közigazgatásilag 1776-ban Horvátországhoz került, majd 1779-ben önálló státusú városként Magyarország része lett. Fiume virágkorát is a magyar királyság részeként élte, a kiegyezés utáni kormánypolitika céljává vált tengeri kikötőjének fejlesztése, az osztrák Trieszttel szemben, és ezt segítette az 1873-ban átadott Budapest–Fiume vasútvonal. Baross Gábor közlekedéspolitikusként a vízi közlekedés fejlesztését irányozta elő, aminek része volt a kikötő korszerűsítése is. Az építőket Hajnal Antal mérnök vezette. 1872 és 1914 között – két fejlesztési program

keretében – mintegy 55 millió aranykoronát költöttek a városra. 1905-ben hajógyára létesült, amely 1918-ig 61 hadihajót gyártott, köztük az Osztrák-Magyar Monarchia egyik legnagyobb csatahajóját, a tragikus sorsú Szent Istvánt.

Az I. világháború során az antant tengerzárának hatására Fiume hanyatlásnak indult, majd – bár a békekötést követően az új délszláv állam kapta meg – 1919 szeptemberében olasz szabadcsapatok szállták meg. 1924-ben a római szerződéssel Fiumét kettéosztották. Sušak városrésze a Szerb-Horvát-Szlovén királyság része lett, a többi Olaszországé, amely gyors fejlesztésekbe kezdett. Az 1943-as olasz kapituláció után Fiume német megszállás alá került, majd 1945. május 3-án a Tito-féle kommunista partizánhadserg egységei vonultak be a városba, amely ekkortól teljes egészében Jugoszlávia része lett. Az olasz ajkú lakosság zöme (kb. 25 ezer fő) önként vagy kényszer hatására távozott. A kommunista Jugoszláviában Rijeka lett az ország egyik legfontosabb kikötője, és gazdasága is elsősorban a hajózásra rendezkedett be: hajógyártó, motorkészítő és kőolaj-finomító cégek alakultak. Új városrészeket építettek, ahol iskolákat, közintézményeket hoztak létre. 1970-ben Krk szigetén avatták fel a város repülőtérét, három évvel később új egyetemet is alapítottak.

A horvát függetlenség kikiáltása után Rijeka fontos idegenforgalmi és kulturális központtá nőtte ki magát, bár a várost ma is meghatározza iparvárosi és migrációs jellege, baloldali és jugoszláv identitásával eltér Horvátország más városaitól. 2003. június 8-án II. János Pál pápa is meglátogatta, és a pünkösdi misén több mint százezer hívó vett részt. Érdekeség, hogy Fiumében született Kádár János, az MSZMP egykori főtitkára és Ödön von Horváth drámaíró is.

Vízer Balázs

Cigányzenészek a két világháború között

Hajnáczy Tamás kisebbségpolitikai szakértő, a Kopp Mária Intézet a Népesedésért és Családokért (KINCS) kutató elemzője, valamint a Károli Gáspár Református Egyetem Egyház és Társadalom Kutatóintézete Romológia Kutatóműhelyének megalkalulása óta (2015) állandó munkatársa. Fontosabb kutatási területei a Kádár-korszak cigánypolitikája, illetve a Horthy-kor meghatározó, de eddig kevésbé kutatott cigány szervezete, a Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete. A Gondolat Kiadónál 2019-ben látott napvilágot egy olyan forráskiadvány, amely a Magyar Cigányzenészek Országos Egyesületének és a Magyar Cigányzenészek Országos Szövetségének a levéltári és sajtódokumentumait dolgozta fel a két világháború közötti időszakból merítve.*

A szerzővel **Izsó Zita** és **Ayhan Gökhan** beszélgetett a Romano Maria Radio Kultúrmozsa című műsorában. Cikkünk ennek alapján készült.

– Miként kerültél közel a témához, és hogyan kezdted a cigánysággal, illetve a cigányság történetével foglalkozni?

– Alapvetően hadtörténész akartam lenni, és szociológusként a határon túli magyarsággal, magyarországi szegénységgel foglalkozni. Amikor elkezdtem az egyetemet, egyszakos rendszerre redukálták a bölcsészképzőt, több szakért fizetni kellett. Ezért az építőiparban dolgoztam, hogy a többszakos tandíjat fizetni tudjam. Érettségivel – jobb híján – a sithordó brigádba osztottak be, ahol alapvetően a mai napig zömében cigány származású emberek dolgoznak. Ott voltam egy szem nem cigányként, és akkor hirtelen rájöttem, hogy sokkal jobban érdekelnek a kollégáim, mint a hadtörténelem. Ekkor jött egy váltás, ezután kezdtem el a szociológián a romológiára járni, kisebbségpolitikára, meg a Corvinusra kisebbségvédelmi menedzser szakokra. Tehát ezeket végeztem el, és így adta magát, hogy történelemmel is foglalkozzak a szociológia mellett, mert a történelmi érdeklődésem megmaradt. Az egyetemi oktatásban hiányát éreztem úgy a szociológia szakon, mint a kisebbségpolitikán is annak, hogy – bár a jelenről sok mindent tudunk, vagy tudni vélünk – arról azonban, hogy miként jutott el egy-egy kérdés ide, arról nagyon keveset. Voltak emblematisz szakirodalmak, de alapvetően mélyebb ismeretekkel nem rendelkezünk. A szocialista korszakot alaposan fel kell tárni ahhoz, hogy tudjunk a jelenről valamit mondani. De amikor nagyjából a végére értem annak, amit célul tűztam, újabb kérdések keletkeztek, hogy akkor mi

volt a szocialista időszak előtt? Így jutottam el a Horthy-korszakig, amiről végül is a könyvem szól.

– Visszatérve az építőiparban végzett munkádra: mik voltak azok a tapasztalatok, amik elindították benned ezt az érdeklődést? Kialakultak esetleg személyes kapcsolatok, barátságok?

– Igen! Ott alapvetően héttől ötig együtt dolgoznak az emberek. Tehát hasonló napirendünk volt, közös ebédek, közös reggeli, közös kávézások, közös szusszanás, amikor lehetett pihenni. A nehéz fizikai munka összekovácsolja az embereket, és eléggé bal- esetveszélyes az építőiparban dolgozni. Különösen bontásnál vagy állványon. Oda kell figyelni egymásra. Így teltek, múltak a napok, egyre jobb lett a kapcsolat, és akkor egy idő után teljesen otthonossá vált az a közeg, amiben én az egyetem mellett életvitelszerűen, tehát heti két-három napot töltöttem.

– Tehát hiába jönnek az emberek alapvetően eltérő közegekből, a munka annyira közel hozza egymáshoz őket azáltal, hogy együtt kell dolgozni, meg egymásra kell támaszkodni, meg kell bízni egymásban.

– Hát ez azért ezt elősegíti. Köztudott, hogy ennek ilyen integrációs szerepe van. A szocialista korszakban például, amikor létrehozták a brigádokat, a cigányság is bekerült a gyárakba. Alakultak közös brigádok, ugyanakkor voltak jellemző munkakörök, amiket idézőjelben mondván cigány brigádnak neveztek. Ennek ellenére elindult egyfajta együttélés. Tehát akkor is működött.

* Hajnáczy Tamás (szerk.): *Cigányzenészek harca a két világháború közötti Magyarországon* – Gondolat Kiadói Kör, Budapest, 2019.

Azóta az interjúban a tervek között említett folytatás is megjelent Hajnáczy Tamás szerkesztésében. Az idén áprilisban kiadott *Cigányzenészek mozgalma a boldog békeidők Magyarországon* című kötetet szintén a Gondolat Kiadó Kör gondozta.

– *Ahogy haladtál előre a tanulmányokban, kialakult egy véleményed a cigányságról? Az a sok minden, amit megtudtál, mennyire fedte azt, amit mondjuk eredetileg elképzeltél róluk?*

– Nem volt elképzelésem, prekonceptióm. Én eleve úgy szeretek kutatni, hogy nem keresek egy elméletet, hogy majd azt igazoljam, nincs elgondolásom, hogy ahhoz gyűjtsek adatot, azt támasszam alá, vagy vessem el. Inkább olyan nagyobb témákat választok ki, amiről kevés ismeretünk van, vagy egyáltalán nincs, és akkor azt az ember feltárja, azáltal lesz képe róla.

– *A szegénységkutatásban hogy jutottál a zenészekig? A Horthy-korszakban ugyanúgy voltak szegénységben élő cigányok is, mégis a zenészeknél kötöttél ki.*

– Igen. 2016-ban elnyertem a *Gypsy Lore Society* fiatal kutató díját, több nemzetközi együttműködésben, konferencián, kutatásban is részt vettem (RomaInterbellum: Roma Civic Emancipation between the Two World Wars, Network of Academic Institutions in Romani Studies). Egy ilyen nagy nemzetközi projektben több mint húsz ország kapcsolódik be, én voltam a magyarországi képviselő. Gyártottam a tanulmányokat, forrásközléseket. Alapvetően elkezdtem a sablonos rendészeti és közegészségügyi anyagokat összeszedni, megírni, ám kiderült, hogy ők nem erre kíváncsiak, hanem a cigány önszerveződésre a két világháború közötti időszakban. Hát mondtam, nálunk ilyen nem volt. Az volt az elterjedt tudományos nézet, hogy ilyen nem volt. Hát jó, jó, de valamit muszáj találni, mert hát minden országban volt, és Magyarország elég fontos a téma szempontjából, nem lehet fekete folt a térképen. Akkor találtam egy címet, a Magyar Cigány Zenészek Országos Egyesülete, ezen indultam el. Levéltári kutatásba kezdtem, de nem volt sok anyag, mert megsemmisült, nem adták le. A sajtóanyaga viszont ennek a szervezetnek abban a húsz évben, amit vizsgáltam hatalmas volt. Közel hússzezer sajtócikket néztem végig. Ezt úgy kell elképzelni, hogy két hónapig reggeltől estig azokat olvastam. Izgalmas volt, hogy nekem reggeli kávé mellé mindig jutott például 1926., mit tudom én milyen cikk. Abban a két hónapban teljesen „képben kerültem” abban, hogy 1918-tól 38-ig mi történt napi szinten. Így nyomon követtem, hogy milyen volt akkor a korszellem, mi izgatta az embereket, mert néha más cikkeket is elolvastam. Érdekes száz évvel korábbi újságokat lapozgatni egész nap. Ebből válogattam ki ezer cikket, a legfontosabbnak ítélteteket, majd abból lett kiválasztva az a nyolcvan, ami a kötetbe került. Abból az ezer cikkből készült el viszont a kötet hetvenoldalas bevezető tanulmánya, ami összegzi az egyesület történetét.

– *Ezek a cikkek milyen fejlődési vonalat fednek le, mutatnak be, tárnak fel? Honnan akartak eljutni – honnan jutottak el – hová?*

– Az volt a szervezet genezise, hogy a cigányzenészek egy általános, nagy, országos zenés szervezetbe

voltak betagozva, egyfajta fiókirodaként. 1908-ban létre akarták hozni a saját szervezetüket, eldöntötték, hogy megcsinálják ezt az egyesületet azért, hogy hathatósabban tudják védeni a saját érdekeit. Elsősorban tehát nem nemzetiségi törekvésként kell ezt elképzelni, hanem úgy, mint egy szakszervezetet, aminek voltak etnikai vonásai is. Az egyesület alapszabálya, működése, működési elve, céljai mind-mind szakszervezeti jellegűek voltak, de sokan mégis azt hitték, s hiszik, hogy ez egy nemzeti-ségi törekvés volt.

– *Akkor más szakszervezetek mintáit követték, és itt az etnikai összetartozás csak mellékszöveg volt?*

– Szervező erő volt az is. A cigányzenészek sajtósági csoportja még a cigányságon belül is. Ott is elhatárolódnak, meg a zenészek világán belül is el akartak határolódni. Az volt a szerencsés helyzetük, hogy az adott korszakban a cigányzenészek céljai teljes mértékben illeszkedtek a magyar állam és a belügyminisztérium céljaihoz. Hozzá tartozik, hogy a szervezet nagyon nagy támogatást élvezett az adott időszakban. A belügyminisztérium például különböző rendeleteket adott ki, hogy védje a cigányzenészek érdekeit. Közrejátszott ebben az, hogy Trianont követően a cigányzene, a cigányzenészek egyfajta revizionizmus, az életben tartás törekvésének a jelképévé váltak. Kicsit hasonló volt, mint a Rákóczi szabadságharc leverése után a tárogató. Ezért nagymértékben támogatták őket, így sikerült nekik egy tízezer fős szervezetet létrehozni, több mint negyven fiókirodával, alapszabállyal. Volt saját folyóiratuk, ami európai kitekintésben szinte egyedülállónak tekinthető. Ebben a korszakban az egész világon összesen négy országban hoztak létre a cigányok folyóiratot, mégpedig Magyarországon elég igényeset. Ez volt a Magyar Cigányzenészek Lapja. Alapítottak zeneiskolát, cigányzenész-iskolát, ami szintén egyedülálló kezdeményezésnek tekinthető nemzetközi leg is, és ezt mind-mind állami segítséggel.

– *Mik voltak azok az alapvető törekvések, amiket képviseltek? Milyen célokat akartak elérni? A könyvben olvastam, hogy például a dzsesszzenészekkel voltak nézeteltéréseik, illetve hogy a Magyar Rádióval is vívtak valamiféle harcot.*

– Az a húsz év, amit vizsgáltam, sorozatos konfliktusokról is szólt. A cigányzenészek a konkurens zenészeket folyamatosan próbálták háttérbe szorítani, és ebben is élvezték a belügyminisztérium támogatását, mert Trianont követően, ahogy már említettem – a nemzeti identitás szempontjából a dzsessz kevésbé volt kíváncsatos zenei irányzat, mint mondjuk a klasszikus cigányzene. Ez magyarabb volt. Egyébként a cigányzenészek is érintettek voltak Trianon miatt, mert sok híres prímást ugyanúgy elűzték az elcsatolt területekről, mint magyarokat. Nekik ez ugyanúgy a mindennapok részét képezte. A külföldi dzsesszzenészek komoly vetélytársai voltak a cigányzenészeknek. Sikerült elérniük a bel-

ügyminiszternél, hogy rendeletet adjon ki, melyben lényegében szinte kitiltotta az országból a külföldi dzsesszenekarokat. Ez továbbra sem oldotta meg az anyagi gondjaikat, mert azért a cigányzenészek nagy része nélkülözött. Él az a sztereotíp kép, hogy a magyar cigányzenészek turnéztak világszerte ebben az időszakban, és semmi anyagi gondjuk nem volt. Ez igaz is volt mondjuk két tucat emberre, akik tényleg híresek voltak, elismertek, a legjobb budapesti kávéházakban, éttermekben zenéltek. De a nagy többségre, tehát egy kisvárosi cigányzenészre nem az volt a jellemző, hogy felveti a pénz. És amikor a külföldi ellenlábasait tulajdonképpen így kiiktatták, akkor még mindig ott voltak az úgynevezett parasztzenészek. Ezek azok a földművesek, mondjuk kisbirtokosok, nagybirtokosok, akik alapvetően a mezőgazdaságból éltek, és mellesleg zenélgettek, sokszor a maguk által készített hangszereken. Néprajzi kiadványokban találunk róluk fotódokumentációt. Akik „másodállásban” lakodalmon vagy valamilyen falusi ünnepségen zenéltek, konkurenciát jelentettek a cigányzenészeknek. Velük szemben szintén támogatásra leltek a minisztériumnál, mert működési engedélyhez kötötték a zenélést, amit csak a Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete vagy az Országos Zenész Egyesület adhatott ki. Alapvetően tehát ezzel is jó helyzetbe kerültek. További gondot okozott, hogy a külföldiek kitiltása után, itthon is sorra alakultak a hazai dzsesszenekarok. Azt kívánták elérni, hogy őket is korlátozzák, de ez már nem volt végigvihető minisztériumi szinten. Annyit viszont elértek, hogy a fővárosban kiadtak egy rendeletet, mely szerint bizonyos százalékgig cigányzenészeket kell alkalmazni a zenés esteken.

Megalapították a Bihari Zeneiskolát, hogy minél többen megtanuljanak kottából is játszani. Az első évfolyamra százhatvanan iratkoztak be. Nemcsak gyermekeknek, fiataloknak adtak zenei képzést, időseknek is ugyanúgy tanítottak kottaolvasást. Rendeztek egy úgynevezett Nóta ünnepét, hogy az abból befolyó összeget az iskolára fordítsák. Ezen ezer cigányzenész lépett fel egyszerre, még a Filmhíradóba is bekerültek.

A következő konfliktus a Rádióval alakult ki. A Magyar Rádió kitalálta, hogy egy általa kinevezett szakértő dönti majd el, hogy milyen dalokat játszhatnak. A cigányzenészek ezt úgy élték meg, hogy cenzort kaptak a nyakukba, ezért a cigányzenész társadalom egy része sztrájkba lépett, a másik rész viszont tovább játszott a Magyar Rádióval, ők voltak az úgynevezett sztrájkötörők. Ez az egyesületen belül is törést jelentett, ami végül folytatódott, mert itt igazából a két legelismertebb prímás és csoportjai között alakult ki a nézeteltérés. A konfliktustengely aztán később áthelyeződött a prímások – mert alapvetően ők vezették az egyesületet – és az úgynevezett kis cigányok (így hívták a nem prímásokat) közé. Végül a kis cigányok vették át az egyesület vezetését, de addigra már odáig fajultak a belső ellentétek, hogy külső beavatkozásra volt szükség. 1938-ban ha-

tósági biztost rendeltek ki az egyesület vezetésére, hogy valahogy működőképes maradjon.

– *Olyan kézzelfogható eredményeket is sikerült tehát elérni, hogy például javítsák a cigányzenészek életkörülményeit?*

– Az egyesület célkitűzéseiben és a jegyzőkönyvben rendszeresen napirenden volt, hogy kedvezményesen juthassanak gyógyszerhez, legyen egészségügyi ellátásuk, temetkezési segély, betegellátás stb. Ezek is hasonló célok voltak, mint bármely más szakszervezeté Magyarországon vagy Nyugat-Európában. Az első ilyen szakszervezeti jellegű kezdeményezések egyébként a temetkezési segély miatt jöttek létre. Csak az volt a gond, hogy az egyesület tagdíjat is szedett. Mivel azonban a cigányzenészek jelentős részénél nem volt biztosított a rendszeres megélhetés, ők nem tudták fizetni a tagdíjat sem. Ebből kifolyólag nem tudták biztosítani a temetkezési segélyt, betegség esetén a támogatást. Így idővel aztán a cigányzenészek úgy voltak az egyesülettel, hogy fizessenek tagdíjat, de mit kapok érte? Ezért sokan otthagyták az egyesületet, tehát valahol önmagát emésztette fel a szerveződés. Volt néhány év 1933 után, amikor nem is működött. Önmagukat oszlatták fel, hogy ennek így nincs értelme. Ördögi kör alakult ki: nem volt pénzük, hogy azokat a szociális vívmányokat, amiket célul tűztek ki, elérjék. Emiatt az emberek elszállingóztak az egyesületből, így aztán még kevesebb tagdíj jött be.

– *Kicsit maradva még a dzsessznél: nem ironikus visszaneézve, hogy akkor küzdöttek a műfaj ellen, ma meg gyakorlatilag elkülöníthetően itt van a roma dzsessz, amit cigány zenészek játszanak?*

– Hát ez érdekes, meglepő volt számomra is. Voltak olyan cigányzenészek, akik azt képviselték, hogy a dzsesszt nem támogatják, nem szeretik, mert konkurenciát jelent. Szervezetük egyik fő célkitűzése is ez volt, amit az alapszabályokban is rögzítettek. Ténylegesen kiharcolták, hogy minden szinten korlátozzák őket, ahol csak lehetett. Ettől függetlenül voltak már akkor is dzsesszenekarok, a cigányzenészek gyorsan átképezték magukat, megtanulták a számokat, mert arra volt igény. Ez hasonlóan működik most is például, amikor jönnek be a japán vagy kínai turistahajók a Dunáról Budapestre, és a cigányzenészek megtanulnak japán meg kínai dalokat is játszani, amit mindig nagy eufóriával fogadnak. A keresletre mindig is reagáltak, de akkor nem az volt a jellemző, hogy tömegesen átpártoltak volna a dzsesszre. Helyenként megesett, de nem ez volt a jellemző. A cigány zenésztársadalom akkoriban eléggé elhatárolódott a dzsessztől.

– *Szolgálhat-e az egyesület, mint önszerveződési történet, mai szemmel nézve akár kedvező példaként is? Az önszerveződés olyan példaként, amelyben együtt tudtak működni bizonyos célok elérése érdekében, vagy tökéletesen kudarcosnak tekinthető az egyesület munkája?*

– Nem tekinthető kudarcosnak. Annak ellenére sem, hogy a kitűzött célokat többségében nem érték el. Abból a szempontból érdekes, hogy a szervezetnek volt negyven fiókirodája meg tízezer fős tagsága. A XX. századi történelemben példaértékű és eléggé egyedülállónak tekinthető nemcsak Magyarországon. Nem napjainkban, mert ma már rengeteg cigányok által létrehozott alapítvány, szervezet van. Alapvetően a szakszervezeti jellege mellett ez kulturális szervezet volt. Másik célja az volt, hogy a cigányzenét népszerűsítse. A szocialista korszakban mondjuk eleve nem volt támogatott, hogy legyen saját egyesület. Egy-két apró kezdeményezés történt, amit szigorúan az állam ellenőrzött, hozott létre, és szüntettet meg. Ez viszont az ő saját elgondolásaiknak eredménye volt. Európai léptékben is elég jelentősnek számít, hogy egy egész országot lefedő szervezetet hoztak létre.

– *Mi okozta azt, hogy ennek vége lett?*

– Már említettem a belső ellentéteket. Ezek miatt az egyesület 1938-ra gyakorlatilag teljesen diszfunkcionálissá vált. A kirendelt hatósági biztos felügyelte meg valójában vezette is az egyesületet, amit azért akartak megtartani, mert a működési engedélyek kiadásához szükség volt a fennmaradására. Abban a pár évben, amikor megszűnt (1933-tól 1935-ig nem működött) az egyesület, külön rendeletben szabályozták, hogy miképp lehet így is kiadni működési engedélyt.

– *Nem volt terv, hogy később felelőssék a szervezetet?*

– Az 1938-as évvel zártam le a kötetet, de a szervezet még tovább élt. A szocialista korszak hajnalán szüntették meg, amikor valamennyi társadalmi szervezetet felszámolták: vagy átalakították, vagy átforgatták a tagságát egy szocialistább szervezeti egységbe.

– *Az nem foglalkoztatott – gondolom, közben találtál híres primásokról cikkeket, adatokat –, hogy egy-egy életúton elindulsz, és azon keresztül próbálsz megmutatni több mindent?*

– Ezt tervezem. Két személy vált nagyon érdekessé számomra: Magyar Imre és Bura Károly. Kettejüket a távolabbi rokoni szálakon túl a sógorság is összekötötte, de a legnagyobb ellenfeleknek számítottak az adott korszakban. A szakmai féltékenység mellett – hogy ki a jobb, meg ki keres többet a kávéházakban –, az egyesületben sokszor kettőjük között húzódott a konfliktustengely. E két személy élettörténetét akarom kidolgozni, összehasonlítva a közös pontokat. Párhuzamos életrajzban szeretném megírni, mert ők számos ponton mindig éppen a másik térfélen álltak, és ezáltal érdekes lehet, hogy az egyik miként látta, és a másik milyen szempontrendszer szerint közelített az időszerű kérdésekhez, problémákhoz. Ez egy nagy terv. Alapvetően volt egy kisebb budapesti kezdeményezés, ami egyfajta előzményként tekinthető: 1908-tól 1910-ig működött

a fővárosban egy cigányzenészek által alapított egyesület. Az egyáltalán nem volt olyan léptékű, ki-terjedésű, mint a két világháború közötti egyesület, de előzményként fontos.

– *A repertoárok fennmaradtak, megtudható hogy egy-egy helyen milyen darabokat játszottak?*

– Nyomokban, ha az újságokban erre kitértek. Amúgy erről bővebb adatokat nem találtam. De célirányosan nem is kerestem ilyeneket.

– *Milyen visszajelzések érkeztek a könyvről, akár a cigányzenészek, akár a szakma oldaláról?*

– Több könyvbemutató volt az Ünnepi Könyvhéten a nagyszínpadon és az Újpesti Cigány Nemzetiségi Önkormányzatnál. Oda meghívtunk szakembereket is: Nagy Pált, Szuhay Pétert, D. Magyar Imrét, aki az említett Magyar Imrének egyébként unokája. Az külön izgalmas volt, hogy a nagyapjáról volt szó. A szakmai visszhangja jó volt, alapvetően valamennyi kutató, szakember dicsérte, hogy hiánypótló, meg hogy erről az egyesületről nem tudtunk szinte semmit, és a korszakról is számos új adalékkal szolgált, tehát azért elég sok területhez köze van. A kedvező fogadtatásban nagy szerepe volt a Gondolat Kiadónak is, mert reprezentatív kötetet készített, és a hírverésével is foglalkozott. Valamennyi nagyobb könyvesbolti láncban kint van a polcokon és számos könyves portálon meg lehet rendelni. Alapvetően tehát így terjed, kapok visszajelzéseket, írnak róla recenziókat. Olyan szakkönyv lesz, amit még jó pár év múlva is használni fognak. Nem lehet felülről ezt a témát, mivel én szinte százszázalékosan feltártam. Ennek a korszaknak e témában ez az alapkönyve.

– *Kik az érintettek, akikhez szeretnéd, hogy eljusson ez a könyv?*

– Elsősorban a cigányzenészek, akiknek személyes szempontból is izgalmas lehet. Újpesten például a könyvbemutató után mesélték, hogy volt, aki talált adatokat a felmenőiről. Cigányzenészek leszármazottja volt: „hát az én nagyapám ott van a könyvben...”. Jó ezt látni. A cigányzenész társadalom számára tehát nagyon személyes adatok is vannak benne. A nevek, meg hogy ki mit csinált, ez a külön érdekessége. Szóval elsősorban nekik. A kutatói szféra mellett amúgy meg a történelemkedvelő, nyitott embereknek, vagy akit érdekel a cigányzenészek múltja. Alapvetően ezek a célcsoportok.

– *És milyen jövőbeni terveid vannak? Tervezed, hogy folytatod ezt a témát?*

– Tervezem, amint említettem, hogy a Magyar Imre és a Bura Károly életrajzokat kidolgozom. Aztán szeretném megírni az előzményszervezet 1908-1910 közötti történetét. Meg azt feltárni, hogy a szocialista korszakban volt-e valamilyen szervezetük, amit az állami keretek engedtek, vagy maguk hozták létre, és ha volt ilyen, az hogyan működött. Azért

is izgalmas lenne, mert akkor nagyjából a cigányzenészek szervezeteinek száz évét megismerhetnénk.

– Dolgoztál ezen a könyvön, jegyzeteket szereztél, újságokból tájékozódál. Hogyan hatott rád ez a munka? Átalakított-e benned valamit?

– Biztos, hogy átalakított. A végére eléggé elfáradtam, mert a kötet az elgondolástól a megjelenésig, azaz addig, hogy a kezembe tudtam venni, tíz hónap alatt készült el, ami elég gyorsnak számít. Tehát erős tempóban készült, és alapvetően jó érzés volt ezen a témán dolgozni. Előtte nagyon sokat foglalkoztam XX. századi cigánytelep-felszámolásokkal, azzal, hogy milyen elgondolásokat, milyen jelentéseket írtak róla, milyen programok voltak. Azokban rendszeresen a közegészségügyi problémák kerültek előtérbe. Kiment a karhatalom, bántalmazta az ott élőket. Hastífusz járvány volt a telepeken... Állandóan ilyeneket kellett olvasni, mert ezekből írtam tanulmányokat, ami nagyon fontos szociálpolitikai történet. Ezután tehát jó volt egy pozitív témával foglalkozni (folyóiratok, nagy szervezet, iskola, az együttélésre is jó példa volt, közös célok, közös értékek). Alapvetően jó volt ezzel a témával foglalkozni, és a magyarországi cigányságot, a magyarországi cigányság emblematisztikus csoportját, a cigányzenészeket kedvező színben láttatni.

– És milyen további terveid vannak még szakmai téren, ami számodra szakmai kiteljesedést vagy következő célt jelentene?

– Az a téma, amin dolgozom, a cigánytelep-felszámolási programok a XX. század elején. Erről írok monográfiát. Bizonyos elemeit már kidolgoztam, de a hiányzó részeket még most rakom hozzá. Elég izgalmas, hogy az 1800-as években, főként az 1800-as évek végétől rendszerváltásig hogyan alakult a telep-felszámolási elgondolás az államigazgatásban és milyen kölcsönhatásban voltak a helyi hivatalokkal. Kicsit eszméletörténet, hogy mit gondolt a többségi társadalom meg a hivatali apparátus a cigánytelepek felszámolásáról. Hogyan kell, mint kell, mi az indíték? És utána a különböző időszakokat – dualizmus, Horthy-korszak, Rákosi-korszak, Kádár-korszak – össze lehet hasonlítani. Mik voltak azonosak? Lehet mondani, sok hasonlóság van az egyes korszakok között. Szeretünk sokszor szembehelyezkedni az előzővel, de annak ellenére megismételjük a hibáit. Erre nagyon sok példa akad a cigánysággal kapcsolatban. A szocialista korszak első egy-két évtizedében mindig úgy kezdték a cigánysággal kapcsolatos anyagokat, hogy a Horthy-korszak öröksége, meg hogy akkor milyen kirekesztő rendeletek voltak. Amit akkor kitaláltak, azokat valósították meg utána az ötvenes években, tehát ők meg is csinálták. De amúgy megvan ez napjainkig is. Sokszor, amikor cigánytelepekről vagy a cigányságról van szó, akkor, ahogy a szocialista évtizedekben mutogattak a Horthy-korszakra, a rendszerváltás után úgy mutogattunk a szocialista időszakra. Mára ez kicsit felgyor-

sult, mert most mindig a másik kormány felelős, és akkor nagyjából mindig megvan, hogy ki a bűnbak.

– A cigányok megértését nem nehezíti, hogy a többségi társadalom nem ismeri a magyarországi cigányok XX. századi történetét, nem tudja ezeket az adatokat, információkat?

– Szerintem fontos lenne megismerni, mert közös a múlt, ugyanúgy része a történelemnek. Nem kérdés, hogy a magyarországi svábok vagy a magyarországi zsidóság történetéről hány cikk, könyv jelent meg. Ezekről van szakirodalom, ez nyilvánvaló, elfogadta a történettudomány. A cigányság történetével – vagy az adott hatalom történetével, amikor a cigányokkal foglalkozott – azzal még kicsit hadilábon állunk. Tehát sok a feltáratlan rész, abban még van munka, és az ismeretek elterjedtsége is minimális.

– Akkor ezek a könyvek is hozzásegítenek a megértéshez.

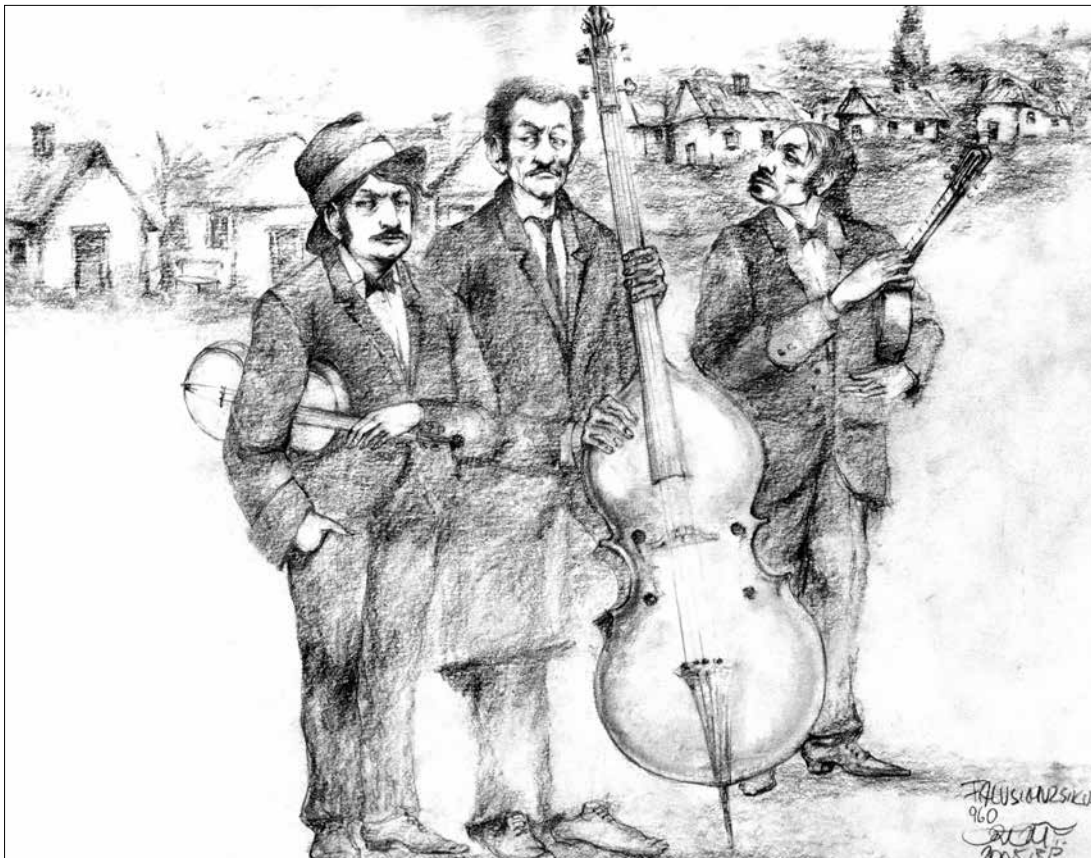
– Ez az egyik céljuk, hogy megértsék az emberek, hogy valami ismeretet szerezzenek. Azért is jelent meg olyan küllemmel a kötet, hogy azt bárki szívesen a kezébe vegye. Ami még ehhez a kérdéshez tartozik: a magyarországi cigányság jelentős része sem ismeri a saját történelmét. Azért is lenne fontos kiadványokkal, könyvekkel előállni, hogy azokon keresztül megismerjék. Vannak viták, hogy a kollektív tudatban hogyan jelenik meg a történelem. Van egy történelemképük, de sokszor köszönőviszonyban sincs azzal, amit a tudomány feltár. Fontos lenne tehát, hogy mindenki ismerje a saját történelmét.

– Köszönjük a beszélgetést, további jó munkát kívánunk!

Szentandrassy István rajzai

Kosaras
(2005)

Falusi muzsikusok
(2005)

Így indult újra az élet

Részletek Ott Györgyné önéletrajzi írásából

Bizonyára nem kordokumentumnak szánta életéről, családtagjainak sorsáról és lakóhelyéről, Soroksárról papírra vetett sorait a 86 éves **Ott Györgyné** emlékirata mégis az lett: a háború előtti, alatti és az azt követő évtizedek hiteles krónikája egy jó szemű és kiváló tollú asszony jóvoltából. Fia, **Ott Sebő** ajánlotta fel közlésre a kéziratot. Lapunk részletet ad közre az írásból, amely a Soroksári füzetek sorában, könyv alakban is megjelent.

Éppen vasalok, jön a Józsi sógorom, Józsi fia. Soroksárról biciklivel. És már a kiskapuban kiabált Sebőnek, aki éppen az udvarban volt: „Jön ám most az apukád!” Szaladtam ki, hát hoz két levelet, vagyis egy lapot, amit Gyuri Máramarosról írt: „Rövidesen veletek lesznek!” A másik levélben a Magyar Dolgozók Pártjának budapesti központjából értesítik a hozzátartozókat, hogy „a hozzátartozójuk hazajön, úton van, rövidesen otthon lesz”. Három és fél év után végre viszontláthatom! Sírtam, örültem, remegtem. Rögtön félretettem minden munkát, fogtam a táskámat: gyerünk Pestre, a Nyugatiba! Útközben vettem zsömlét, kiflit, szalámit és gyümölcsöt. Ha Gyuri éhes lesz, tudjak valamit adni.

Bementem a Nyugatiba, és kérdeztem, mikor jönnek a foglyok? Azt válaszolták: holnap, vasárnap este. Vettem egy Hadifogoly Híradót. Névsor volt benne a hazatérőkről. Igen, Gyuri neve is ott szerepelt! „Ott György, született 1908-ban, lakik Soroksár, Rózsa u. 5.” Na, most már biztos, hogy jön. Jön tehát a hadifogoly-szerelvény, de mindenki csak azt mondta: holnap este. Hát én hazamegyek, nem ülhetek itt holnap estig. Fél tizenkettő volt, amikor hazaértem. Nem szóltam senkinek, csak mentem hátra a kisházba, és lefeküdtem.

Reggel Elza felébred, és mondja a bátyámnak: a Tercsi nem jött haza. Mondja a Feri dehogynem, hallottam éjjel hazajönni. Elza hátrakiabált, miért jöttem haza, mikor a foglyok mindig reggel érkeznek? Ezek egyszerűen hazudtak neked, látod, most nem leszel ott, amikor megérkezik. Nekem több se kellett, kaptam a táskámat, gyorsan fel a ruhát, és rohantam. Mikor újból beérek a Nyugatiba, megint csak azt mondják, hogy este 6 órára jön az első szerelvény. Ácsorogtam egy darabig, de olyan nehezen múlt az idő, hogy én mégsem maradtam ott,

Ott Györgyné és Ember Mária a soroksári Táncsics Mihály Művelődési Házban (Fotó: Barátság archívum, Bajtai László felvétele)

hanem elmentem a Tűzoltó utcába a Róza néniékhez. El akartam mondani a nagy újságot, de olyan rosszul lettem, hogy le kellett feküdnöm a sezlontra. Fájt a fejem. Adtak egy port és elaludtam. Egy óra-
kor felkeltettek ebédelni, akkor már jobban éreztem magam. De rettenetesen ideges voltam, és nem volt már maradásom. Fél ötkor már nem bírtak velem. A Szmegrovski Jani unokabátyám és annak a felesége, a Franci is jöttek velem. Pont öt óra volt, amikor odaértünk a teherpályaudvarra, de már rengeteg volt a nép. Kordon volt felállítva, és a kötélén túlra nem mehetett senki, mert ott jönnek majd a foglyok. Pont hat órakor szép lassan befutott a vonat. Valahol egy csoport a Himnusz-t énekelte. Az ablakokból integettek, a lépcső tele volt rongyos, fekete emberekkel. Kiabálás, sírás-rívás. Az asszonyok magasra emelték a kezükben tartott fényképeket, a foglyoknak mutogatták, és kérdezték: „Nem látta?” „Nem ismerte?” Elöttem állt egy asszony, a fia nevét kiabálta, nem látta még őt, csak kiabálta a nevét, hogy az megismerje az anyja hangját. Én meg haragudtam rá, nem kellene annyira kiabálni. Amikor megláttam az Ulman Pistát, persze, én is kiabáltam: „Pista, Pista, nem láttad az én Gyurimat?” „De, jön ő is.” Ő meg kérdi: „Nincs itt az én Jankám?” „Hát én nem láttam.” Akkor meg jön a Köber Jóska, mind jönnek lassan, és réved a szemük a tömegben, nem látnak-e ismerőst. Jóska-tól is kérdeztem, hol van Gyuri. Mondja: „Mögöttem jön valahol.” Akkor az én szívem már a torkomban

dobogott. Istenem, mindjárt itt lesz! Ágaskodok, lábujjhegyre állok. Látom, hogy jó messze hátul egy nagyon alacsony, fekete ember közeledik. Ő az, ő az! Nem bírtam hallgatni, messziről integettem és kiabáltam: „Gyuri! Gyuri!” Mikor meglátott, elszédült, úgy kaptam utána. Azt hittem, beteg, de nem. Nem tudta, hogy itthon vagyok, Magyarországon. „Nem számítottam arra, hogy te itt fogsz várni engem. Egész úton arra gondoltam mindig, hová menjek? Szóval nem tudta, hogy itthon vagyunk. (Németországból, kitelepítés után szökött vissza fiaival Magyarországra. A szerk.) Kérdezte, a gyerekekkel mi van? Hát ők a taksonyi búcsúban vannak. A kérdéseknek nem volt se vége, se hossza. Hónapokon keresztül mindig csak meséltünk egymásnak. Aztán a Janiékkal mentünk a Róza nénihez. Ott volt a Gyurinak két öltöny ruhája, amit kintről küldtem vissza. A szürke nyári öltönyt mindjárt felvette. Az ő fekete göncét a táskájába dugtuk. Evett valamit, és mentünk Harasztriba. Feriékhez hazaérve látjuk, hogy nincs otthon senki. Ezt én tudtam. A göncöket leraktuk a padlásfölgáróba, és mi is mentünk a búcsúba.

Mikor a Feriéktől kijövünk, látok a homokdombok felől három fiút jönni. Mondom: „Gyuri, jönnek a gyerekek.” Erre elkiáltja magát: „Igyi szudá!” Felelnek a srácok: „Nyeponyémáj”. Akkor ismerték csak fel az apjukat a hang után, és kezdtek el szaladni felénk. Persze a nyakába kapaszkodtak: „Apuka, apuka!” A Jani meg, a bátyám fia a hátára csimpaszkodott. Volt sírás, volt nagy öröm. A fiúk aztán mentek haza, mi meg tovább Taksonyba. Mondták a gyerekek, hogy Feri bácsi és Elza néni a Juhászékhoz mentek be, a kocsmába. (Akkor a sógorunk az Oberfrank-féle kocsmát bérelte a tanácstól.) Mikor a kocsmá udvarára bementünk, látom a Sándort sűrűgni-forogni. Kértem tőle: „Feriék itt vannak-e még?” Sándor is nagyon meg volt lepve, hogy Gyurit látja. Aztán mondja: „Igen, itt vannak, a táncteremben táncolnak.” A Gyuri látja a Ferit táncolni Elzával, és szalad a táncterem középe: „Sógor, sógor!” Feri otthagyja Elzát, a két sógor összeölelkezik, és örömeikben táncra perdülnek. Én meg sírtam. Mindenki meghiúsítottan nézett minket. Na, aztán előrementünk a söntésbe, és megittunk egy-egy pohár sört, majd elindultunk haza.

Másnap Gyuri rögtön ment a gyárba jelentkezni. Kapott négyheti fizetett szabadságot. Aztán orvoshoz is ment, mert nagyon tele volt reumával. Ez még ma is megvan neki. De az akkori reumás állapota félelmetes volt. A bal vállforgója például csontig le volt soványodva. Ez azért volt furcsa, mert a többi testrészén az izmok egyenletesen feszültek a csontokra, ezen a vállán meg a forgója is kilátszott.

A négy hét szabadság alatt folyamatos volt a sorunk mesélése. Átbeszélgettük a fél éjszakákat. Ha én abbahagytam, ő mondta tovább. Az összes levelet felolvastam neki.

Hamar összeszedte magát, persze, nem a testi gyarapodásra gondolok, hanem arra, hogy levette a lágertempót. Például nem tudott másképpen beszélni, csak kiabálva. Enni meg összevissza evett, amit

elért. Az öltözkéire semmit sem adott. Szóval ezekre a viselkedései dolgokra gondolok.

Mi legyen velünk? Ez a kérdés lógott a levegőben. Az életet újból meg kellett szervezni. Semmink sem volt. Feri bátyámmal laktunk hátul, a kis konyhában. Elmentem a volt utcánkbeli szomszédokhoz, ahová egyet-mást átvittem megőrzésre, és elkértem az ágyat. Láttam, hogy nagyon vontatottan és keservesen adják oda. Egyenesen kijelentették, hogy több dolog aztán nincs is náluk. Hát ez nagyon fájt. Nem is annyira a tárgyakban rejlő érték miatt, habár arra is nagyon rá lettem volna szorulva, hanem fájt a csatlódás az én kedves, jó szomszédaimban.

* * *

Közben meg az egyéb izgalmak. Nem voltunk bejelentkezve. A gyerekeknek iskolába kellett volna járniuk, azt a *Boltos Annus néni* intézte el. Ők tanító házaspárként éltek Dunaharaszti. Ők is rokonok voltak.

Gyurkának csak két elemije volt, a harmadik nem volt befejezve, mert azt Németországban abbahagyta. Bizonyítványok nem voltak. A német iskoláról egyébként is hallgatni kellett. Annus néni közbenjárásával felvették Gyurkát a harmadik osztályba, azzal a kitételrel, hogy ha nem megy neki, visszairányítják a másodikba. Ha viszont jól tanul, karácsonykor vizsgázhat, és mehet a negyedik osztályba. Mikor pár hétre rá bementem érdeklődni az iskolába, nagyon meg voltak vele elégedve. A *Godhard* nevű, Felvidékről származó tanító azt mondta, az ő felelősségére át lehet írni Gyurkát a negyedik osztályba. Úgy is volt. Annus néni is figyelemmel kísérte a dolgot, minden tanító kollégát megkért, hogy az ő kedvéért tegyenek meg nekünk mindent, amit csak lehet. Így is történt. Gyurka is kitett magáért, nagyon jól tanult. Szegény Péter bácsi, Annus néni férje, aki akkor rajztanár volt, azt mondta: csodálatos, hogy ez a gyerek, hogy tanul, van esze. Úgyhogy a következő nyáron három hónap alatt letette az ötödik osztályt. Privát úton, ezért ez már 100 Ft-ba került, de megérte, mert átment. Így az egy éves iskolába járás után a hatodik osztályba lett beíratva, és ott osztályelső lett. Sorra kapta az iskolai dicséreteket. Két év múlva, mikor már a nyolcadikba járt, már iskolaelső volt. Az iskolatársai is mind szerették, ott kapta a *Csuli* becenevet. Érdekes módon a középiskolában is így hívták. A *Dunaharaszti Iskolai Csapattanács* elnöke lett, továbbá jutalomként két héttig ingyen üdült a *Csillebérci Üdülőtáborban*. Díszoklevéllel fejezte be a nyolcadik osztályt.

Sebőnek megvolt három polgári osztálya, de a harmadik évfolyamról nem volt vizsgája az azonnali kitelepítés miatt. Mire mi visszajöttünk Magyarországra, a polgári iskolákat megszüntették. Mivel sok ilyen eset volt, mint a Sebőé, a hatóságok két-három éves határidőkitolással engedélyezték a polgári iskolát úgynevezett pótvizsga lehetőséggel befejezni. A tanárok azt mondták, hogy az év október 10-ig lehet kérvényt benyújtani a magánúton való tanuláshoz, majd a pótvizsga letételére. Beadtuk a kérvényt,

és Sebő privát úton tette le a harmadik és negyedik polgári osztályt. Sok pénzbe került, de a gyerekek jövőjét meg kellett alapozni. Dunaharaszti Sebő a Glessner Györgyi tanította, aki az ottani polgári iskola matematikatanárának a lánya volt. Mikor befejeztek Sebő tanulmányai, újból el kellett gondolkodni, hogyan tovább? 1949-ben nagyon nehéz volt akár inasnak is elhelyezkedni, pedig a családi tradíciók is erre ösztönöztek minket. A *Sortexbe* nem vették fel lakatosinasnak. A legjobb barátját, a *Vachtelschneider* Janit viszont igen, és ez nagyon rosszul esett neki. Glessner tanár úr volt az, aki nagyon agitált engem, hogy hadd tanuljon Sebő tovább. Azt mondta, egy jó szakmai középiskolába kell beíratni. Sebő nem volt olyan jó tanuló, mint Gyurka. Idővesztesség nincs, mondta a tanár úr, mert azelőtt is 3–4 évet inaskodtak a gyerekek. Írassam be a gyereket a *Textil Technikumba*, négy év után érettségije lesz, és egy jó szakmája. Úgy is lett. A pesti Markó utcai Textil Technikumba adtuk be a felvételi kérelmet. 1050, azaz egyezerötven jelentkező volt, és ezekből 150 gyereket válogattak ki. Kevés volt az esély. Augusztus végén, vagyis egy héttel az évnitók előtt kaptunk egy lapot, hogy Sebő az *Aszódi Textil Technikumba* nyert felvételt. Úgy készüljön a család, hogy szeptember 1-jén ott kell jelentkeznie. Nekem persze nem nagyon tetszett, hogy a fiam messzire kerül, de azt mondta Glessner tanár úr, hogy el kell fogadni.

Beletörődtem és készítettem a fehérneműt, meg amit kell, hogy hétfőn reggel indulunk Aszódra. Délután megint jött egy lap, hogy Sebő a Markó utcai Textil Technikumba a pótfelvételin felvételt nyert. Megint szaladtunk Glessner tanár úrhoz, és ő még aznap írt egy lapot Aszódra, hogy mivel Ott Sebő Pesten nyert felvételt, lemondja az aszódi lehetőséget. Ez szombati napon történt, és hétfőn együtt mentem a fiammal a Markó utcai komoly iskolába. Sebő nagyon boldog volt, többek között azért is, mert a Markó utcai Reáltanoda valamikor országos hírű intézmény volt. Az ő iskolai előmenetele viszont messze elmaradt a Gyurkáétól. Hiába, szegény Sebő már a negyedik osztálytól kezdve zavaros háborús körülmények között tanult. Többet volt otthon az állandó légiriadók miatt, mint az iskolában.

Mikor Sebő az utolsó évet járta a Markó utcában, Gyurka akkor lett első. Ez volt a legnehezebb évünk. Gyurka nagyon szeretett volna orvos lenni, erről akkor a dunaharaszti iskola igazgatója beszélt le, a *Solc* tanár úr. Mert ha orvos kíván lenni, akkor egy általános gimnáziumba kell beiratkoznia, és ha azt befejezte, akkor még messze nem biztos, hogy felveszik az orvosi egyetemre. Így viszont mit ér az általános gimnázium érettségije? Inkább menjen egy technikumba, és ha azt elvégezte, még mindig mehet az orvosi egyetemre, mert egy nyári latin különbözeti vizsgát elfogadnak. Ha meg közben elunja a sok tanulást, akkor van egy jó szakmája. Így került Gyurka a *Puskás Tivadar Távközlési Technikumba*.

1949 szeptemberében még mindig nem voltunk bejelentkezve. Nagy nehezen, sok pénz és utánjárás

árán hivatalosan is magyar állampolgár lettem újból. Rá egy hónapra jött egy amnesztia-rendelet, és bárki minden további kérdezősködés és következmény nélkül bejelentkezhetett. Szóval itt rosszul jártunk, mert ha vártunk volna egy hónapot, megspóroltam volna az idegeskedést és a pénzt.

Aztán az év végén volt egy országos statisztikai összeírás, ez újabb gondot jelentett: vetessük fel magunkat vagy ne? Mi már nagyon ráfizettünk egyszer egy ilyen statisztikai összeírásra. Pedig csak azt vallottuk, ami igaz volt, és amire az őseink is mindig kértek: ne tagadjuk le és ne feledjük el az anyanyelvünket. Eszerint vállaltuk, hogy német az anyanyelvünk, hiszen egymás közt tényleg mindig németül beszéltünk. Ki gondolta volna, hogy az lesz németiségünk és egyéni életünk teljes szétesésének oka, amit abban a felmérésben felhasználtak ellenünk? Gyuri felvetette magát, de mi nem. Ez az izgalom is elmúlt.

Akkoriban Feri testvérbátyámnál, egy pici konyhában laktunk. Ez megint csak egy lehetetlen állapot volt. Amíg csak hárman voltunk, vagyis míg a férjem nem volt otthon, még elfértünk valahogy, pláne, hogy én a nagy családban tevékenykedtem hol itt, hol ott. De amikor Gyuri hazajött, kezdett nagyon szűk lenni az a kis konyha. Egy álló évig jártam a lakáshivatalt, már nagyon unhattak engem. (De az volt az egyedüli célravezető módszer, ha hetente minimum egyszer megjelent az ember.) Szóval azt mondták a Dunaharaszti Lakáshivatalban, hogy a Kossuth Lajos utca 23-ban van egy romos kis szoba, nyári konyhával. Kérdezték, van-e pénzünk, hogy rendbe hozzuk? Mindenesetre nézzük meg.

A hely nagyon tetszett, de az épület északi fekvésű, sötét és vizes volt. A tető leszakadva, a mennyezet lóg. Szeneskamrának használták legutóbb. Viszont a környezete kulturált, a ház többi lakói művelt emberek, a HÉV-állomás csak öt percre van. Elfogadtuk. A ház tulajdonosa egy idős házaspár volt, az utcai szobákban egy fiatal házaspár lakott egy aranyos kislánnyal. Az idős házaspár nagyon szimpatikus volt nekem, különösen a bácsi. Olyan igazi század eleji öregúr volt. Mi is megfeleltünk nekik. De a lakás állapota nyomorúságos volt. Két hétig mentünk Gyurival minden nap renoválni, takarítani. 1950. március 19-én költöztünk be a Kossuth Lajos utca 23-ba. Nagyon boldogok voltunk, hogy most már nekünk is van önálló lakásunk.

A háziak nagyon helyesek voltak, az idős bácsi nagyon megszeretett minket, és mi is szerettünk ott lakni. Nagyon szegények voltunk, a bajok ott is utolérték bennünket. 1950 júniusában megpróbáltam dolgozni menni a *Sortexbe*. De a megtépzott idegeim nem bírták az akkori iramot, hat hónap után ott kellett hagynom a gyárat. Alighogy én otthon maradtam, Gyuri lett beteg. 1951 márciusában veseműtetre kellett mennie. Öt hétig feküdt Budán, a János Kórházban. A műtét jól sikerült, minden áldott nap bementem meglátogatni. Naponta 5 Ft volt csak a villamosjegy, és persze a betegnek is vinni kellett mindig valamit. Jobb és még jobb falatokkal mentem,

hogy gyorsan felerősödjön. A Szalai Annuska is küldött két tyúkot, hogy főzzek a betegnek finom leve-seket. Gyuri szerencsésen felépült, és hazajött. Alig volt otthon a férjem egy hete, a rá következő szom-batra a kis Gyurkát kellett mentővel a zsidó kórházba szállítani, vakbélműtetre. Újabb kiadások. Addigra már sok mindent pénzzé tettem, megint nyögtünk, és nagyon kellett spórolni. A Szalaiék még mindig segítettek. Ez a család többszörösen visszaadta azt, ami segítséget Szalai Jani kapott tőlünk a front átvonulásakor. Amikor a legmélyebben voltunk, mintha megtudták volna, mindig ők húztak ki a csávából pénzzel és élelmiszer-adományokkal is.

Végre 1953 tavaszán Sebő leérettségizett. Lesz egy plusz kereső a családban! Igen ám, de kihelyezték vidékre, *Dunaföldvára*. Az ő szakterületén pillanatnyilag nem volt szabad hely Budapesten. Így a Köny-nyűipari Minisztériumban rábeszéltek, hogy men-jen a kenderiparba. Ott nagy hiány van középszintű szakmai káderekben, és a hat hónapos szakmai gya-korlat után Pesten kap állást, a Dunántúli Rostipa-ri Vállalatnál. Itt a főmérnök elvtárs mellé helyezik műszaki titkárnak. Hát majd ez a félév is elmúlik.

Igen ám, de ősszel behívták katonának. Felmentés nincs, mert évvesztes lévén, a továbbtanulása miatt amúgy is kapott már két év halasztást. A dunaföld-vári cégnél jó helye volt. Minden részlegben dol-gozott, hogy megismerje a teljes gyártási folyama-tot. Ott volt a remény a pesti állásra, a központban biztosabb az előbbre jutás lehetősége. Viszont mint kezdő gyakornoknak, kevés volt a fizetése, és annak ellenére, hogy a szállásért csak havi 10 Ft-ot kellett fizetni, élelmeznie kellett magát. Arra is spórolt sze-gényke, hogy tudjon még kicsikét haza is vinni, his-szen Gyurka iskolás volt még.

Mikor aztán a honvédségtől leszerelt, nem enged-tem vissza vidékre. Ráadásul a két év után a pesti Kenderipari Központban teljes vezetőségcsere volt, és már szó sem esett a korábbi ígéretről. Így otthagya a kender- és len-szalmát, de a szövéstechnikusi gya-korlati ideje nem volt meg. El kellett volna végezni a féléves szövéstechnikusi gyakorlatot, és akkor talán el tudott volna helyezkedni textiltechnikusként.

Akkor már 23 éves volt Sebő, és nem volt egy ren-des ruhája! A Sortexben megígérték, hogy ha dol-gozni kezd mint szövő, egy idő után majd kiemelik. A felvétele után alig pár héttel értesítették a minisz-teriumból a gyárat, hogy 150 főt el kell bocsátani. Létszámleépítés volt. Pech, mert ilyesmi se előtte, se utána általában nem volt Magyarországon, de Sebő éppen beleesett. Őt, mivel új felvételes volt, nem bo-csátották el, de nem is biztatták a maradásra, a ki-emelés pedig már meg sem lett említve. Kínlódott három vagy négy hónapot, ezalatt 300–400 Ft szö-vő tanulópenzt fizettek neki. Mikor panaszt emelt a minisztériumban, áthelyezték Csepelre, a *Magyar Posztógyárba*. A beosztása szerelő, a havi keresete 750 Ft + prémium lett. Itt jól érezte magát, mert ez gyapjúipari gyár volt, és ő a nyári üzemi gyakorla-tait is gyapjuszövődékekben dolgozta le. Már a Tech-

nikumban is kedvesebb volt számára a gyapjú szö-vőgép, mint a pamut gép. Sebő a mai napig (1956. 06. 20.) is ott dolgozik.

Amikor én 1950 júniusában megpróbáltam újból elhelyezkedni a textiliparban, rögtön felvettek. Már két éve nem szőttem, de gyorsan belejöttem. Két hó-napra rá már többet kerestem, mint a férjem. Neki akkor még heti fizetése volt, később vezették be a havi bért. Aztán a fizetés is kevesebb lett. Akkor már elkezdődött a brigádban való dolgozás, és ebben mindig nekem volt a legjobb a teljesítményem, de a fizetésem nem volt több a legrosszabb dolgozóénál. Mert a teljesítményt a brigád átlagával számolták el tagokra bontva. Akkoriban beteges is voltam, a szí-vem rakoncátlankodott, állandóan jártam az üzemi orvoshoz. Az orvos megtiltotta a gépi munkát. Nagy harc volt, mert nem akartak levenni a gépekről, és én sem nagyon akartam ezt, mert akkor még keveseb-bet kerestem volna. Akkor meg már nem is érdemes dolgozni menni. Így történt, hogy egy éjszakai mű-szak utáni fizetéskor megharagudtam, mert nagyon keveset kaptam, és többé nem is mentem be. Persze nem akartak kiléptetni, folyton üzentek értem, de én fél év munkaviszony után kimaradtam.

Akkor megint Szalai Janihoz mentünk kölcsön-pénzért és vettünk belőle egy használt körkötő gépet. Azon kezdtem kínlódva dolgozni. Nagyon keveset kerestem vele. Aztán varrtam is a környe-zetemben. Tartottunk kecskéket, megvolt a napi három liter tejünk, ami akkor nagy szó volt. Mert a tej még hiánycikk volt. Sok háziinyulunk is volt. Így kínlódva, nagyon nehezen, de mégis boldogan éltünk a kis Kossuth Lajos utcai szoba-konyhás laká-sunkban. Örültünk annak, hogy együtt vagyunk és annak is, hogy aránylag egészséges mindenki.

Közben, ha jól emlékszem, 1951-ben szűnt meg a jegyrendszer. Mindent szabadon lehetett vásárolni. De mindennek, még a sónak is rögtön *duplája* lett az ára. A disznóhús 13 Ft volt, 32 Ft lett. A férjem akkor keresett 600 Ft-ot egy hónapban. Kétségbeesé-semben sírva fakadtam, mi lesz most? A liszt 5,30-ról 10,60-ra ugrott. Megint úgy gondoltam, nincs tovább. Pedig az élet csak ment tovább. 1952 novem-berében én lettem beteg, asszonybajom volt. Megint egy csomó kiadás.

Ebben az időszakban már kaptunk a németországi rokonoktól is csomagokat. A Kati sógornőm és Péter sógorom is küldtek holmikat, például keleti fűsze-reket. Legtöbbje saját felhasználásra került, de sok mindent eladtunk. Abban az időben, az 1949-es év után a németeknél egy csapásra minden megjelent a piacon. Kezdték jól élni. Ezt mutatta az is, hogy már csomagokat is küldtek nekünk. Később már nem érte meg csomagot kapni, mert igencsak megvámol-ták még a használt holmikat is. Ha egy csomagban két kabát volt, akkor az egyiket elrekvitalták azzal, hogy ez már kereskedelmi célokat szolgál. Persze az elkobzott árukról soha egy elismervényt vagy számlát nem adtak. Péter sógor is sok csomagot küldött, különösen, amikor Gyuri beteg volt. Akkor még

nem lehetett penicillint kapni, Péter azt is küldött. A János Kórházba is küldött Gyurinak csomagot, abban egy kiló citrom és sok finomság is volt. Hála Péternek és Katinak, ez az időszak is elmúlt.

* * *

1956. január 12-én földrengés volt. Leírom, hogyan zajlott le. Férjem és Sebő fiam éjszakai műszakban dolgozott a soroksári szövedében. Csuli negyedikes volt, neki karácsonyi iskolai szünete volt. A nagypapa szobájában aludt, a valamikori műhelyben. Én elől aludtam, az utcai szobában, és közöttünk volt a konyha. Január 12-én reggel háromnegyed hétkor még csendes volt a házunk, mindhárman aludtunk. Arra ébredtem, hogy reng a ház, és rettenetes mélyről jövő moraj hallatszik. Az egész ház hullámszik, hintázik, minden csörömpöl, ami mozdulni tud. A fejemre vakolat potyogott. Alig kaptam levegőt, akkora por volt a szobában. Ezért félhomály volt, és nem láttam semmit. Hallom, hogy a nagypapa kétségbeesetten kiabál. Az én ajtómmal nem volt egészen becsukva, mert ha egyedül aludtam, sosem csuktam be egészen. Mégsem tudtam kimenni, mert beszorult. Gyurika meg közben a műhelyajtóval kínlódott, mert az is beszorult. Aztán kijutottunk mindhárman, hálóingben és láttam, hogy hála Istennek, egyiknek sincsen baja. Akkor visszaszaladtam, és kotorásztam volna össze a ruhámat, de nem mertem bent maradni, hanem az udvar közepére dobtam a lábtörölőt, és odakint öltözködtem. Csuli is cipőt és kabátot vett magára, de már közben hallottuk a nagy sírást és jajgatásokat. Mikor a ruha nagyjából rajtam volt, szaladtam ki az utcára. Ott volt aztán a szomorú látvány! A házak eleje, az ablakok a tokkal együtt kidőlvén. A szomszéd háznak teljesen összeomlott a teteje. Pár házzal lejjebb is összeomlott egy ház. Szalad ki egy 15 éves kislány a három éves kishúgával a karján. Mutatja nekem a karját. Le van nyúzóva a hús, csorog a vér. Mondja, hogy a másik testvérhúga, aki 14 éves, az Erzsike, meghalt. Ráesett a gerenda és nem lehet kivenni alóla. A kislány édesanyja szalad a haját tépve, segítségért kiabálva, mert az ő férje is éjszakai volt. Ásókkal és lapátokkal szaladtak a szomszédok kiásni a gyereket. Mikor kihozták az udvarba, felnyitotta a szemét és vizet kért. Nagy probléma volt a víz, mert minden házban a vizesvödrök félig tele voltak vakolattal, szeméttel. A kútból húzott víz is sáros volt. De akkorra már nem is kellett neki a víz, mert meghalt szegény. Bentebb a faluban is meghalt egy 47 éves ember, azt is a gerenda nyomta agyon. Mindenki rémült volt, és igazából nem is fogtuk fel, hogy mi történt. A legtöbb ember és én is atombombára gondoltunk. Ez azért volt számomra kétségbeejtő, mert rögtön úgy kombináltam, hogy ha Taksonyt csak a szele érintette, mi lehet akkor attól távolabb? Máris sírni kezdtem, hogy vajon mi van az én két éjszakai szakkal? Nem érte-e még nagyobb baj őket? Félóra elteltével bementem a házba. Addigra egészen kivirradt. Nagyon szomorú állapot volt odabenn.

Vastag törmelék a földön, az ágyakon, az ajtók tocostul sarokra állnak, nem lehet sem kinyitni, sem becsukni őket.

Nagy nehezen, nyolc órára hazaért Gyuri. Na, hála Istennek, csak hogy látom az egyiket! Sebő Pestre ment a cipőjéért, szóval velük nem történt baj. Aztán háromnegyed kilenckor jött egy újabb rengés, de ez már jóval gyengébb volt. Gyuri elkezdte a törmelékét kitakarítani. Vödörszámba vitte ki. A speizben álló stander a hússal, a befőtt, a lekvár, a paradicsom mind összetört, a malter, üveg és gyümölcs összekeveredett. Az én ágyam 20 centiméterrel el volt csúszva a helyéről. A konyhában a sparherdt egyik vége a fal mellett volt, a másik vége 30 centiméternyire csúszott ki. Minden egyes főfal három-négyfelé volt szakadva.

A ház főfalai az alap mentén végig elmozdultak. Nagy csoda volt, hogy állt egyáltalán ilyen rettenetes rengés után. A szomszédház kéménye majdnem az udvarunk közepén feküdt. Amelyik kémény nem volt ledőlve, annak legtöbbször középtájon el volt fordulva, és ferdén ült a kéménycsonkon.

Dél felé gázon főztem teát a szomszédoknak is. Senki sem mert a házakban maradni, mert egy kicsit még mindig remegett a talaj. A házak pedig úgy álltak az első nagy rengés óta, mint a kártyavárak. Már nem kellett volna sok, hogy még több összeomljon. Ahhoz, hogy egész nap kint legyen az ember, hideg volt, ezért a kertben raktunk tábor tüzet, és a szomszédokkal körbeültük. A másik szomszédban kihozták az udvarba a sparherdet és mellé az ágyat a gyerekeknek, az egészet körülraktuk kukoricaszárral. De aztán esni kezdett az eső. Jöttek a katonák segíteni, kezdték leszedni és szortírozni a tetőcserepeket. Sok helyen ott volt a padláson a füstölt húsféle, vagy a frissen kimosott fehérnemű. A Vöröskeresztes nővérek házról házra mentek, beszéltek a kapukon, hogy okvetlenül csak forralt vizet igyunk.

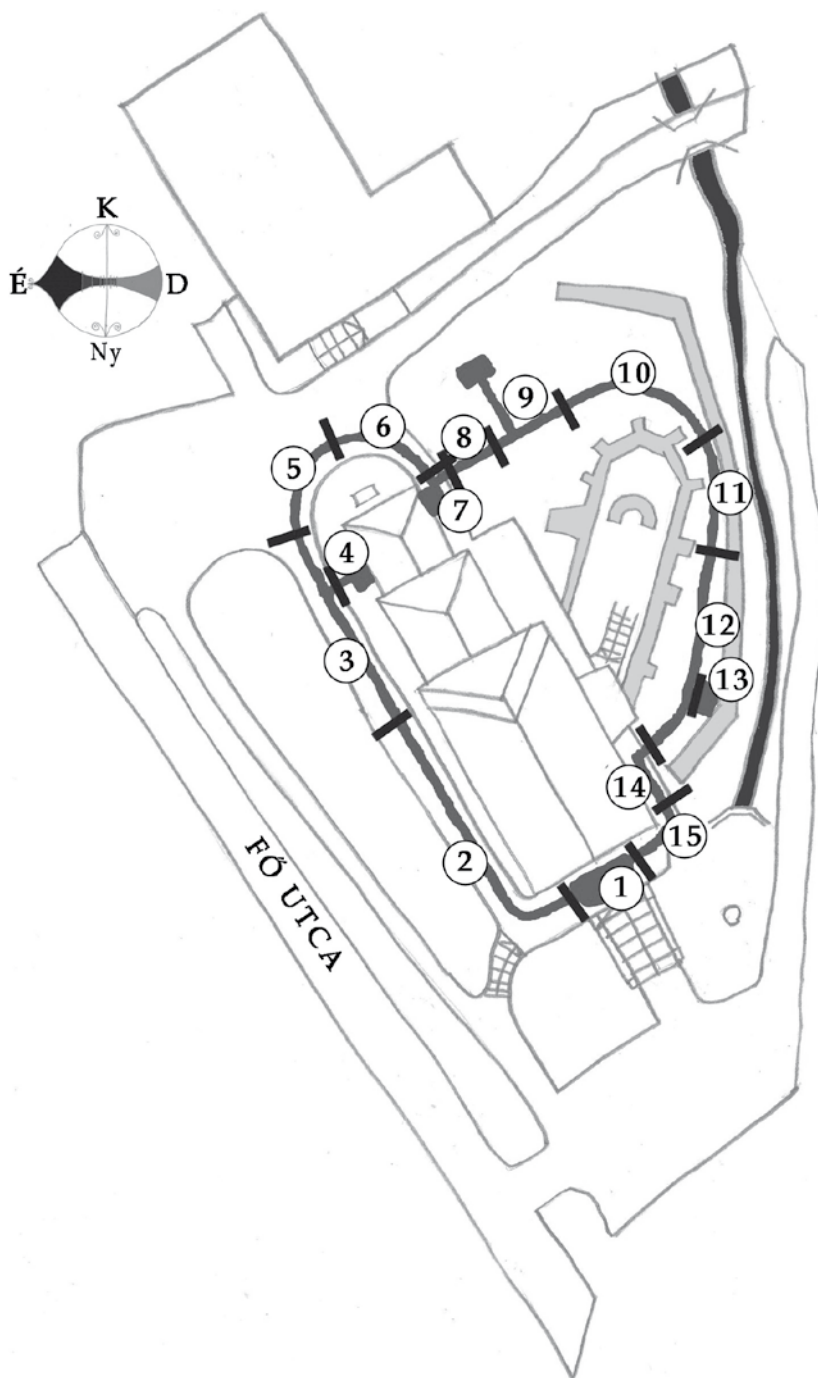
Másnap dél felé jött egy hangszórós autó. Megállt az utca közepén, csengetett, és közhírré tette, hogy az emeletes iskola egyik földszinti terme fűtve van. Az idősebbek, betegek, családostok a gyerekekkel, a hajléktalanok oda mehetnek. A másik hirdetés arról szólt, hogy a lakosság nyugodjon meg, a károk helyre lesznek állítva. Azt is bemondták, hogy a földműves szövetkezet udvarán főtt ételt lehet kapni; a Fő utcában sátorüzlet nyílt, lehet menni vásárolni (a kisboltok mind zárva voltak). Igen ám, de újból közeledett az este. Napközben még megvoltunk valahogy. De este hogyan legyen? A házban nem mertünk aludni, hiszen a föld időnként remegett. A szabad ég alatt sem maradhattunk, hiszen még január havában voltunk. Kukoricaszárat raktunk a disznóól padozatára, arra tettük az ágyneműt, és az ólat is körberaktuk kukoricakévével. Aludni igazán nem tudtunk benne, mert a rossz deszkák között huzatos volt, de a jó ágyneműnkben legalább melegen voltunk. Itt nem féltünk, még ha éreztük is a föld remegését, mert az ól nem dől össze, akármi-lyen rozoga is.

Egy virágszőnyeg képei

A budakeszi úrnapi dekoráció néprajzi nézetben

Bednárík János az MTA BTK Néprajztudományi Intézetének kutatójaként tanulmányban foglalta össze 2013 és 2015 között végzett gyűjtéseinek tapasztalatait. Az intézet 2015-ös évkönyvében (Ethno-Lore 32.) megjelent munkájából adunk közre egy rövidített változatot, amely betekintést ad a sok helyen ma is szokásban levő, látványos júniusi esemény néprajzi, nemzetiségi hátterébe. (Úrnapija a katolikus naptárban a pünkösöd kettős ünnepe utáni tizedik napra esik – a szerk.)

Budapest közelében, néhány sváb (és szlovák) településen az úrnapi körmenet útvonalát a hívek előre elkészített virágszőnyeggel díszítik. A magyar néprajztudomány már viszonylag korán felfigyelt erre a látványos ünnepi szokásra (Schwarz, 1930; Bonomi, 1933, 53–57.), átfogó tanulmány azonban mindeddig nem született róla¹, sőt, tér- és időbeli elterjedésének pontos feltérképezése sem történt meg ez ideig.² Ezt a hiányt jelen tanulmány sem pótolja, hiszen csak egy település gyakorlatával foglalkozik, viszont a jelenséghez közel lépve – reményeim szerint – segít megérteni annak szerveződési mechanizmusait, és a résztvevők, illetve a lokális közösség számára hordozott jelentéseit. A szokás történetével, a második világháború előtti társadalmi jelentőségével és egyházi meghatározottságával egy korábbi tanulmányomban bővebben foglalkoztam (Bednárík, 2014), ugyanakkor csak röviden érintettem a virágszőnyeg-készítés recens folyamatait, illetve az ikonológiai szempontokat. Ezúttal ezek állnak a vizsgálat középpontjában. A következő kérdésekre keresem a választ: Mik a szokás azon általános jellemzői, amelyek máig tartó „karrierjét” magyarázzák? Milyen helyet foglal el a virágszőnyeg a szokásban részt vevők identitásában és a közösség diskurzusaiban? Milyen alapon szerveződnek a szőnyegkészítésben részt vevők csoportjai, milyen motivációkkal vesznek részt a munkában, és milyen munkamegosztással dolgoznak? Milyen elvek és döntések

A 2015-ös virágszőnyeg útvonalának és szakaszkiosztásának sematikus rajza (Bednárík Júlia)

mentén, milyen előkészületek után születnek meg az egyes minták? Hogyan ragadható meg a hagyomány és az újítás viszonya, a kreativitás a minták kialakításánál? Milyen egyéni és közösségi identitáselemek tükröződnek vissza a virágszönyeg motívumkincsében? Céлом, hogy ha nem is teljes, de átfogó képet adjak a virágszönyeg-készítés jelenéről, levonva azokat az antropológiai tanulságokat, amelyek egy régi szokás huszonegyedik századi gyakorlatában megragadhatók.³

A virágszönyeg rövid története

A virágszönyeg-készítés szokása – az elterjedt vélekedéssel szemben, miszerint a XVIII. századi német telepések hozták magukkal – valószínűleg valamikor a XIX. század folyamán honosodott meg a budakörnyéki falvakban, így Budakeszin is.⁴ Az Úrnapja a második világháborúig széles társadalmi bázisra támaszkodó, nagyszabású esemény volt. A körmenet a község főutcáján mintegy két kilométer hosszú utat járt be, a szőnyeget az adott házak lakói készítették rokonok, barátok segítségével.⁵ Az Úrnap (Fronleichnam) a lokális ünnephierarchiában kitüntetett helyet foglalt el. Ennek az ünnep vallási jelentőségén túl számos profán összetevője is volt (presztízs, a reprezentáció lehetősége, az összefogásban végzett munka és az eredmény felett érzett öröm, az Úrnapja családi ünnep jellege). A két háború közötti időben, a község vezetésének támogatásával a virágszönyeg idegenforgalmi látványossággá fejlődött, ami nyilvánvalóan visszahatott a szokás helyi megítélésére is.⁶

Az úrnapi körmenetet 1944-ben tartották meg utoljára a régi rend szerint. 1945-ben valószínűleg szerényebb keretek között, de még a teljes útvonalon⁷, 1946-ban (a kitelepítés után néhány hónappal) azonban már csak a templom körül vezetett.⁸ Ezután két évig (1947, 1948) rövidített formában, és a forgalmat nem akadályozva, de ismét a község főutcáján („a templomtól a tejcsarnokig”) készítették el a virágszőnyeget. Az egyházközségi jegyzőkönyvek alapján valószínűsíthető, hogy 1949-től kényszerült a szőnyeg és a körmenet végleg a templom köré (Bednárík, 2014, 48–49.). 1951-től az egyházi naptár szerint csütörtökre eső ünnep megszűnt munkaszüneti nap lenni, így a körmenet is a rákövetkező vasárnapra tolódott.

A szokás következő évtizedeire az egyházat ért korlátozások mellett a lakosság összetételének háború utáni gyökeres megváltozása nyomta rá a bélyegét. A svábok nagyarányú kitelepítése a virágszönyeg-készítő családokat is megtizedelte, de a helyben maradt családok tovább őrizték a szokást. Budakeszin a virágszönyeg-készítés még hosszú ideig szinte kizárólag a svábok szokása maradt.⁹ A körmeneti sátrakat a kitelepítés sorsára jutott korábbi tulajdonosok helyett azok családjai, rokonai, ismerősei vették át.¹⁰ Az összezsugorodott körmeneti útvonal egyes szakaszait – bár a pontos kiosztásra

már senki sem emlékszik – többségében olyan családok vállalták magukra, akik a nagy virágszönyegben is közreműködtek. A családon belüli hagyományozás mechanizmusai a következő évtizedekben is működtek, és az 1980-as évek elejére lejátszódott egy újabb nemzedékváltás. A virágszönyeg egyfajta „liturgikus sine qua non”-ként a megváltozott körülmények között is fenntartotta az úrnapi körmenetek kiemelt jelentőségét (Bednárík, 2014, 48–49.). Eközben a kettős (a németiségből, illetve a felvállalt vallásosságból fakadó) kisebbségi helyzetben is megőrzött szokás mind az itthon maradók, mind a kitelepítettek számára a „rég, letűnt, sváb Budakeszi” egy fontos jelképévé, az egyéni és közösségi identitások kikristályosodási pontjává vált (bővebben lásd a tanulmányösszegző megállapításait).¹¹

A rendszerváltás után a virágszönyeg-készítők körének lassú bővülése figyelhető meg. Bár a szokáshordozók kemény magját még ma is „rég, budakeszi” családok adják, az 1990-es évektől kezdődően egyre több olyan személy és család kapcsolódott be a munkába, akiknek nincs sváb kötődésük. Az elmúlt huszonöt évben – egyénileg vagy szervezett formában – megjelentek a szőnyegkészítők között a német kisebbséghez köthető társadalmi szervezetek (Német Önkormányzat, Hagyományörző Kör) tagjai, és az egyházközséghez való tartozás jegyében más egyesületek, intézmények (cserkészcsapat, Prohászka Ottokár Katolikus Gimnázium) képviselői is. 2005 óta – a plébános javaslatára – a körmenet útvonala az 1990-es években régészetiileg föltárt középkori templom körüli romkertre is kiterjed (8–13. szakasz), ami új résztvevők bevonását tette szükségessé és lehetőségessé, illetve több ponton módosította az addigi szakaszelosztást. A mai szőnyeg hossza mintegy 150–160 méter. A körmeneti sátrakat részben a korábbi tulajdonos családok leszármazottai gondozzák (például 9. szakasz), részben bonyolultabb hagyományozódási lánc eredményeképpen, és több áttételen keresztül (távolabbi rokonság, egyéb családrészek bekapcsolódása, baráti segítség, teljes felelősváltás) kerültek mai díszítőikhez (lásd 4., 7. és 13. szakasz).

Az úrnapi előkészületek általában néhány nappal az ünnep előtt (legkésőbb a megelőző szombaton) a virággyűjtéssel kezdődnek. Van, aki tudatosan – akár nagyobb távolságok megtételét is vállalva – az elképzelt mintákhoz gyűjt, a legtöbben azonban a kertben termő virágból, zöldből hoznak annyit, amennyit jónak látnak. A leggyakoribb virág a róza, zöldként pedig a könnyen szórható, apró termésű vadsóska (lósóska, *Putaplotschn*), de alapvetően minden rendelkezésre álló növényt fölhasználnak. A választék nagyban függ az ünnep időpontjától¹² és az adott év időjárásától is. Az utóbbi időben egyes készítők üzletben is vásárolnak virágot, amennyiben előre megtervezett mintáikhoz szükséges, vagy ha abban az évben nem áll rendelkezésre a megfelelő virágmennyiség. A szőnyeghez hagyományosan csak a leszedegedett szirmokat használják fel (egyes családoknál még ma is közösségi eseménynek szá-

mít a szombat esti „cupfolás”), bár egyre több mintánál látni egész virágfejeket is, amit egyes készítőik ma sem néznek jó szemmel. Az előkészített virágokat hűvös helyen (pincében) tárolják, szükség esetén vízpermettel frissítik.

A helyszíni munkálatok szombat délután a körmeneti sátrak elkészítésével kezdődnek. Minden sátor esetében kialakult, 2–5 fős férficsoporthoz van szó, a résztvevők vagy maguk is a sátorfelelős család/csoport tagjai, vagy baráti, szívetességi alapon segítenek. A sátorállítást feladatát az egyházközség néhány aktív tagjának jóvoltából mintegy 10–15 éve fémvázak könnyítik meg, amelyeket évközben a közösségi ház udvarában tárolnak. Korábban a sátrak fakerettel, illetve ágakból hajlított vázzal készültek. A vázakat a Pilisi Parkerdőtől az egyházközség gondnoka által megrendelt lombos ágakkal (többnyire tölgycserje) borítják, fonják be. Korábban – a rendszerváltás előtt – egy sváb származású erdész vezetésével (többé-kevésbé titokban) a férfiak maguk vágták az ágakat.¹³ A terep előkészítése (az előző nap lenyírt fűvet a díszítők is fölhasználják) és a körmeneti útvonalra terített murva hozatása is a gondnok feladata.¹⁴

A munka vasárnap reggel 5 óra körül a szőnyeg alapozásával folytatódik. A budakeszi szőnyeg hagyományosan (a környékbeli települések zömétől eltérően) egy nagyjából 70 cm széles, finomszemcsés fehér murva alapra készül, amelynek a leterítését – deszkakeret és vezetőlécek segítségével – az egyes szakaszok férfitagjai végzik. Ahol nem áll rendelkezésre megfelelő munkaerő, ott más csoportok tagjai segítenek az alap kialakításában. Egyes szakaszokon a murva alá nejlont terítenek, hogy délután könnyebb legyen eltakarítani (a nejlon szélét a díszítés során fűvel vagy más növényvel igyekeznek elfedni, esetleg ollóval visszavágják).

Az elsimított, finom murvára szabad kézzel, vagy sablonok segítségével rajzolják elő a mintákat. Egyes sablonokat a virágszirmok szórásakor is a talajon hagynak, másokat csak a vonalak kijelölésére használnak. A hagyományos fémlemezről hajlított sablonok mellett kartonból, polifoamból és más anyagokból is készülhetnek mintavezetők. Egyes geometrikus mintákhoz vezetőléceket (sőt akár mérőszalagot is) használnak.

A díszítés hagyományosan – de nem kizárólagosan – az asszonyok, lányok feladata, és igen magas a gyermekek aránya is. A díszítők 6 óra körül látnak munkához, és igyekeznek a reggel 8-kor kezdődő szentmise előtt végezni (bár a körmenetet a 10 órás nagymise után tartják). A fehér alap lehetőséget ad arra, hogy a minták között kitöltetlen tereket hagyjanak, ezzel is növelve a variációs lehetőségeket. A minták kialakításánál a hagyományok és szabályok adta keretek között az alkotói szabadságnak és a kreativitásnak is fontos szerep jut. Mindez konkrét esetekből kiindulva ragadható meg igazán, ezért a következőkben szakasról szakaszra mutatom be az egyes csoportokat és mintáikat.

A virágszőnyeg készítői és mintái

A szakaszok kiosztását egyszerre jellemzi az állandóság (családokon belüli hosszú hagyományozási láncok), és az évről-évre való változás (családok, csoportok „kiszállása” és újak érkezése, az egyes csoportok készítői gárdájának növekedése-csökkenése, módosulása, „átköltözés” más szakaszokra). A következő bemutatásnál az elmúlt három évet veszem alapul. Egyes szakaszokat csak röviden ismertetek (ami csupán a rendelkezésre álló információk mennyiségét tükrözi), néhány készítő, illetve készítőcsoport esetében mélyebb elemzésekre is vállalkozom. Mindenhol csak a szakaszért felelős, legmeghatározóbb családokat, személyeket emelem ki, habár a tényleges készítői gárdák általában több állandó segítővel, és egy-egy évben csatlakozó barátokkal, ismerősökkel egészülnek ki. Rajtuk kívül sok, meghatározott szakaszhoz nem kötődő díszítő is megjelenik, akik ott segítenek be, ahol szükség van rájuk.

A kilépőminta

A templomból kilépve a körmenetet Mayer Józsefné Bodó Erzsébet által készített félkör alakú mező fogadja (1. szakasz). A kelyhet és ostyát, szőlőleveleket és fürtöket, valamint búzakalászt magába foglaló, „Üdvözlég, Oltáriszentség!” feliratú kompozíciót 2004 óta csekély változtatásokkal minden évben ugyanúgy alakítja ki. A sváb származású és kötődésű Mayer Józsefné nagyjával gyermekkorától dolgozott a virágszőnyeg egy másik szakaszán, a kitüntetett helyen lévő mintában pedig házassága – nagyjából 1968–1970 – óta működik közre. A kilépőminta korábban a Stoflitz családé volt¹⁵, évtizedekig nekik segített. A kétezres évek közepén azonban a Stoflitz-leszármazottak kiszálltak a virágszőnyeg-készítésből, és őrak hagyták a feladatot. Míg addig évente más-más kilépőminta-változatokat készítettek, ő az állandóság híve: egy régi, az előző nemzedék idejéből származó fénykép alapján rajzolja elő, és rakja ki a szőlőleveles kompozíciót. Az esetleges újítással kapcsolatban kapott már impulzusokat, megjegyzéseket a plébánostól és másoktól is, és őt magát is foglalkoztatja a gondolat, de eddig még nem szánta rá magát („a témát illetően is szeretnék egy kicsit változtatni, de olyankor, mikor odáig jutok, akkor... á maradok a réginél”). Ennek egyrészt a hagyományhoz való ragaszkodás áll a háttérben („mindig eszembe jut akkor az a régi, amit még a Terka néni, meg a Stoflitz Tercsi néni csináltak, meg a Margit néni... hogy, aranyoskám, csak így, csak így, mindig ez a mondat jut az eszembe...”), másrészt az a meggyőződés, hogy ez a minta fejezi ki az ünnep lényegét, nem lehet bármilyen motívummal pótolni („Ahogy kilép az ember, mármint a plébános úr, annak ezt kell látnia. [...] Ez nem tud megváltozni, ez egy örök téma, és ennek a témának valahol nagyban meg kell jelenni.”). Ezenkívül az új kompozíció tervezésével és kivitelezésével járó munka és kockázat is közrejátszik abban, hogy mindeddig

megmaradt a jól bevált és elfogadott mintánál. Ezt kézzel vázolja fel a fehér homokba, papírból készült sablont csak a szőlőlevelekhez használ. A kirakásban esetenként lányai segítenek, és igyekeznek bevinni más rokonokat, ismerősöket is („*Van azért segítség, nem azt mondom, hogy ezt tők egyedül csinálom. [...] De lassan az én kezeimből is át kell, hogy vegyék a gyerekek.*”)

A templom északnyugati és északi oldala

A 2. szakaszon (a kilépőmintától a templom közepéig) a kiterjedt rokonsággal rendelkező, sváb származású, illetve kötődésű Mayer és Herein családok három nemzedéke dolgozik (nagyjából tizenöt fő). A fiúk, férfiak a homokalap leterítésében a szőnyeg többi részén, más csoportoknak is segítenek, és nagy mennyiségben hoznak magukkal vágott, szecskázott füvet a szegélyek kialakításához, hézagok kitöltéséhez. Mintáik között a hagyományos ornamentika mellett gyakran felbukkannak kreatív, szokatlanabb motívumok is. Két éve az egyik fiatal családtag ötletére elkészült például a Mária Út emblémája, amely „*a fiatalságra, a túrázásra, a természetben található Mária-kegyhelyek tiszteletére emlékeztet*”. 2014-ben szórásos technikával kirajzolt Krisztus-arc, idén pedig – rojtos, szőnyeget utánzó szegélyekkel – a „Segne du, Maria” felirat jelent meg a Mayer/Herein-részen. Utóbbival készítője a sváb ősök nyelvére kívánt utalni („*lehet, hogy nem mindenkinek tetszik, de annyi létjogosultsága mindenképpen van, mint az új mintáknak*” – tette hozzá).¹⁶ A család a hosszú szakaszon rendszeresen helyet ad egy régóta Budakeszin élő (de nem sváb származású) asszonynak is. Czifra Lajosné Hollósy Éva minden évben valamilyen vallásos felirattal kiegészített alkotást hoz létre (ebben az évben például: „*Főpap, oltár, áldozat*”). Szívesen használ jellegzetes magyaros motívumokat is.

A 3. szakaszt (a templom közepétől az északi kanyarig) a Hagyományörző Kör készíti el. A sváb hagyományok ápolására alakult egyesület tagjai az 1990-es évek közepén kapcsolódtak a munkába az azóta elhunyt elnök, Nagyné Starcz Terézia vezetésével, aki a sablonokat is készítette. Ma a nagyjából tízfős készítőgárda zömét idősebb, sváb családokból származó asszonyok (és kisebb számban férfiak) adják, néhány középkorú és fiatalabb taggal kiegészülve. Az itt díszítők többsége – sváb származásuk, kötődésük ellenére – korábban nem vett részt a szokás ápolásában. A mértani sablonokból kialakított kompozíciók mellett kézzel előrajzolt vallásos motívumok (kehely, hit–remény–szeretet) jellemzik ezt a szakaszt.

A sekrestye oldalában felállított első kápolna (4. szakasz) és a hozzá tartozó bevezető szakasz díszítését a Merkl/Kőrösi és a Mayer család tagjai, valamint barátaik végzik. Házasság révén csatlakozott hozzájuk a Schrotti család (amelynek egy másik része a 8. szakaszt díszíti). A csoport informális vezetője Kőrösiné Merkl Hilda, sváb családból származó, az

egyházközségben és a helyi közéletben is tevékeny személyiség, aki – különböző szakaszokon – már gyermekkorától részt vesz a virágszőnyeg elkészítésében. A kápolna díszítésébe mintegy huszonöt éve kapcsolódtak be, mikor a sátortulajdonos (Mayer) család a segítségüket kérte. A sátor egyes felszerelése (Jézus szobor, oltárterítő, szőnyeg) „*talán évszázados*” műltra tekintenek vissza, és hagyományos a háttér díszítésmódja is (páfránylevelek, rózsák). A kápolna előtti kétméteres szakaszt általában a hit–remény–szeretet motívumaival és/vagy a kehely és az Oltáriszentség képével díszítik. Merkl Hilda rajzolja elő a mintákat, amelyeket nem szíromszórással töltenek ki, hanem virágfejeket (is) használva rakják ki.

Az 5. szakaszt (a templom északi sarkánál) egy másik Merkl család tagjai díszítik, amely a dédanya révén a régi, nagy virágszőnyeg készítésében is közreműködött. A hagyomány nem szakadt meg a nagyanya néhány évvel ezelőtti halálával sem, immár az ötödik nemzedék is részt vesz a díszítésben. Motivációik között központi helyet foglal el a családi tradíció ápolása. Kizárólag régi (a harmincas években készült) sablonokkal dolgoznak. Jellegzetes, vadsóskával kitöltött háromleveles-indás futómintájuk évtizedek óta jelen van a virágszőnyegen. Ezt a patinás motívumot más szakaszok készítői is számon tartják, és a beszélgetések során gyakran ki is emelik.

A 6. szakaszt (a templom északkeleti sarkánál), amely korábban az 5. szakasszal együtt a Merkl család gondozásában volt, ma egy részben sváb felmenőkkel rendelkező, részben újabban Budakeszire költözött többgyermekes családokból álló fiatal társaság készíti el, akik együttműködnek a szomszédos (7.) szakasz díszítőivel is. Mintáik évről évre változnak, a hagyományos, figurális vallási motívumoktól kezdve az ornamentikus elemeken át az egyéni ötletekig. 2015-ben az ő szakaszukon is feltűnt a cserkészliliom (lásd még 9. szakasz).

A templom keleti oldala és a romkerti szakasz

A 7. szakaszt és egyben a második körmeneti kápolnát a sváb származású Kemény és a Simon család díszíti. A sátor a nagy, a háború előtti virágszőnyeg idején a Fruh családé volt. Az ő kitelepítésük után a feladatot a feleség rokonságából vette át egy asszony, neki segített (szintén rokoni alapon) a mostani „tulajdonos”. A ma már szintén idős asszonyt fiatalabb családtagjai – középkorú szülők és gyermekeik – segítik, s a munkában az oldalági (nem sváb származású) rokonok is részt vesznek. A sátorhoz vezető szőnyegszakaszt általában vallásos motívumokkal (hit–remény–szeretet), a „kanyar előtti” részt ornamentikus mintákkal díszítik.

A 8. szakaszt a sváb származású Schrotti és a nyolcvanas évek elején Budakeszire költözött Kutasy család készíti el. A Schrotti família idősebb tagjai korábban is dolgoztak a szőnyegen (önálló szakasz nélkül), a Kutasykkal közös részt mintegy harminc

éve, nagyjából azóta viszik, hogy gyermekeik is be tudnak segíteni a munkába. A későbbi családot alapított Schrotti fiúk közül az idősebb időkben az első körmeneti sátor (4. szakasz) díszítőihez társult, a fiatalabb viszont feleségével és gyermekeivel a régi családi szakaszon maradt („*Aztán én is megnősültem és kezdtem belevonni a feleségemet és a gyerekeket ebbe a hagyományba.*”) Az utóbbi években hozzájuk csatlakozott a helyi domonkos rendház egyik apácája is.¹⁷ A szakasz egy részét egy csaknem húsz éve készített fém sablon segítségével díszítik, a fennmaradó területen pedig legtöbbször kreatívan alakított vallásos szimbólumokat raknak ki. Így váltakoznak a sablon segítségével kitöltött, tömött „szőnyeghatást” keltő minták, és a szellősebb figurális ábrázolások. Gyakran összedolgoznak, kiegészítik egymást a 9. szakaszon dolgozó családokkal.

A harmadik úrnapi sátrat és a sátor előtti szőnyegszakaszokat (9. szakasz) a *Ligetfalvi* és *Pásztélyi* családok díszítik. A sátorállítást a régi nagy virágszőnyeg egyik „sátortulajdonos” családjának leszármazottai között hagyományozódott tovább az elmúlt évtizedekben.¹⁸ A csoport gerincét adó középkorú szülőkhez és tizen-huszoneves gyermekeikhez időről-időre más barátok, ismerősök is csatlakoznak. A népes csoport a csaknem háromméteres bevezető részen kívül az előtte és utána lévő néhány métert is elkészíti. A szőnyeg kialakítása során nem használnak sablonokat, de a régről megszokott, „*a gondolatkörhöz illeszkedő*” motívumokat próbálják újraalkotni („*a régi, megtanult képeket próbáljuk felváltva megvalósítani, egy kelyhet, egy halat, egy IHS-t, egy ostyarészletet, és ezeket meg különböző módokon díszítjük, tehát teljesen kreatívan.*”). Az idei virágszőnyegen a Pásztélyi család egyik fiatal tagjának ötletére és kérésére megjelenhetett a cserkészliliom is, a budakeszi csapat számával és rövidítésével együtt. Az elmúlt években, mikor a cserkészcsapat maga is saját szakaszt díszített, az ott kirakott liliom a közösség reprezentációját szolgálta, ebben az esetben azonban inkább a cserkészkedő, cserkészvezető fiatalok egyéni kötődését tükrözi.

A 10. szakaszt a körmenet útvonalának kibővítése (2005) után német önkormányzati képviselőként Ormai Sebestyén vállalta el, aki édesanyjával és testvérével fogja össze az azóta a helyi nemzetiségi óvoda szülői tanácsportjából verbuválódó csapatot.¹⁹ Bár az Ormai család maga is sváb gyökerekkel rendelkezik, ebben az esetben a részvétel motivációját nem a családi hagyomány, hanem a német nemzetiségi intézmények hagyományörző szándéka jelentette. A viszonylag hosszú szakaszt átlós vonalakkal osztják mezőkre, amelyekben különböző vallásos szimbólumokat raknak ki. A romtemplom mögötti összeszőkülő rész (a 10-11. szakaszok találkozásánál) hosszú időn keresztül „gazdátlan terület” volt, az utóbbi években azonban már ezt a szakaszt is kidíszítik.

A 11. szakaszt – a romkerti bővítés után – a helyi Prohászka Ottokár Katolikus Gimnázium vállalta el az iskola akkori igazgatónőjének szorgalmazásá-

ra, aki egy másik útszakaszon maga is részt vesz a díszítésben (lásd 4. szakasz). A gimnazistákat egyes években egy rajztanár nő vezette, de előfordult, hogy nem sikerült megszervezni a csoportot (főleg mikor az Úrnapija már a szünidőre esett, és nem, vagy csak alig jelentek meg vasárnap reggel). Ilyenkor a szőnyeg más részén dolgozók (általában a szomszédos szakaszokról) vették át ezt a részt, vagy olyan segíteni vágyók kaptak itt teret, akik nem kötődtek szorosabban semelyik másik szakaszhoz. Az utóbbi évben egy Budakeszin lakó tanár és családja vállalta magára a szakasz gondozását. Az iskolában nem hirdette ki a lehetőséget, de így is volt, aki a gimnázium régi tanulójaként csatlakozott hozzájuk, virággal pedig a szomszédos (12.) szakasz készítői segítették ki őket. Mintáik sablonok és előzetes tervek nélkül, a helyszínen születtek. Idén egy közeli szakaszcsoport besegítő „régiprohászka” például a földgolyót formázta meg.

A 12. szakasz készítői Dobos Lászlóné Fischer Katalin és férje, valamint testvére, Zsiros Mihályné Fischer Berta, a lánya, a veje, az unokája és egy baráti-rokoni házaspár (Mátéffy Anna és Draskóczy András²⁰). A Fischer-Dobos házaspár esetében erős sváb kötődésű családról beszélhetünk, akik azonban korábban nem tartoztak a virágszőnyeg-díszítők közé, csak a kétezres évek elején – nagyjából nyugdíjba vonulásukkal egy időben – csatlakoztak. Korábban a templom Fő út felőli oldalán díszítettek, ezt azonban szívesen cserélték el a mostani hosszabb, szélvédettebb szakaszra, mikor 2005-ben a körmenet útvonala kibővült a romkert területére is. A Fischer nővérek és csapatuk a kezdetektől nagy kedvvel, valamint jelentős idő- és energiaráfordítással vesznek részt a munkában. Mintáik kialakítását komoly tervezés előzi meg, a kreatív munkáért Fischer Berta a felelős, ő rajzolja, komponálja meg a motívumokat és azok egymásutánját. Az esetleg mintául felhasználható képeket (újságkivágások, saját fotók érdekes formákról, ornamensekről), az egyes lehetséges motívumokról készített skicceket és a részletesen kidolgozott terveket Dobos Lászlóné külön irattartóban gyűjti. Az egy-egy évben ténylegesen megvalósult mintákról szöveges és rajzos dokumentációt készít. Ebben a füzetbe nemcsak az elkészített mintákat jegyzi föl, hanem röviden összefoglalja a tapasztalatokat, a felhasznált virágok mennyiségét, és a technikai kivitelezéssel kapcsolatos észrevételeit is leírja. A füzet utolsó oldala az „Általános tapasztalatok” címet viseli (például „*a virágszirmokat nem szabad nylon-zsákba tenni, mert befülled*”, „*mintákat körbeszegjük elütő színnel*”, „*úgy érvényesül a szőnyegminta, ha 8-10x ismétlődik*”). Dobos László minden évben végigfényképezi az egész virágszőnyeget, a felvételekből – kiegészítve az elmúlt mintegy kilencven év archív fotóival és egyéb dokumentumokkal – az időrendet követő, kísértő szöveggel ellátott albumot állítanak össze a saját használatukra és a helyi múzeum számára. Egész évben gyűjtik a legkülönfélébb helyekről származó új ötleteket. Az elsőként 2013-ban elkészített „víg-

színházi” mintaként emlegetett motívum ihletője például egy színházlátogatás volt. („A Vígsházban voltunk a húgossal, fölme gyünk a büfébe a szünetben, azt mondja, nézd meg, itt egy úrnapi minta van.”) A 2006 óta használt „máltai kereszt” és az először 2007-ben elkészített, jól bevált „görög” minta pontos forrására nem derült fény, a megvalósítás lépéseit azonban jól nyomon követhetjük ez utóbbi példáján. A papíron való tervezést követően pozitív és negatív sablonokat készítettek polifoamból, amelyeket az évről-évre változó színösszeállításnak megfelelően használnak. A legújabb motívum egy olaszországi nyaralás során Aquileiában látott mozaik alapján kialakított „hárm as fonat”. Ehhez az előzőeknél bonyolultabb sablonokra volt szükség, amelyeket végül a Draskóczy-Mátéffy mérnök-építész házaspár tervezett meg, és a mintát is ők rakták ki a 2015-ös szőnyegen.

Bár a Dobos házaspár tudatosan őrzi és kutatja a helyi múlt emlékeit (családfakutatás, régi fotók gyűjtése, rendszerezése), és összességében a virág-szőnyeget is a budakeszi svábság fontos értékének tartják, a mintákat tekintve egyértelműen az újítás hívei. Ritkán követnek régi mintákat, egyrészt azért, mert a „a régi minták foglaltak. Akinek sablonja van, az azt csinálja.” Másrészt a régi képeken nem találnak megvalósításra érdemes motívumokat.²¹ A múlthoz való kapcsolódás ritka példája esetükben egy olyan motívum felhasználása, amelyet a háború előtti virág-szőnyegekről készített korabeli fényképalbum díszes címlapjáról merítettek. Deponte József budakeszi fényképész-mester 1934-ben készített felvételeket a budakeszi Úrnapijáról. Az általa alkotott kalligrafikus IHS-felirat és az alatta lévő betűtípus ihlette a mai mintákat.

Dobosék lánya, Nádházi Lajosné ötlete nyomán jelent meg a szőnyegen elsőként gyermekei iskolájának, a Prohászka Ottokár Katolikus Gimnáziumnak a címere is. Az intézményi jelkép tehát ebben az esetben is – csakúgy, mint a 9. szakasz cserkészliloma – egyéni kötődést fejez ki, és nem a csoportrepresentáció eszköze (a gimnázium szakaszán nem rakják ki rendszeresen az emblémát – lásd 11. szakasz).

Összességében elmondható, hogy a 12. szakaszon dolgozók úgy az előkészületek, mint a kivitelezés és a dokumentáció tekintetében az egyik legtudatosabb virág-szőnyeg-készítő csoport. Ugyanezt a pontosságot és gondosságot várják el a többiektől is. Szerintük a megfelelő esztétikai eredmény érdekében fontos, hogy szabatos elképzelésekkel, megtervezett mintákkal és a megfelelő mennyiségű virággal érkezzenek az egyes készítők. Azt sem tartják szerencsésnek, ha szabad folyást engednek a kisgyerekek alkotókedvének („ez nem gyerekmunka... ezt felnőttek csinálják, felnőttek kigondolják, a gyerekek besegítenek a felnőtteknek, és úgy nőnek bele”). A virág-szőnyeg-készítést egyfajta komoly, értékőrző-értékteremtő, ugyanakkor élményt nyújtó tevékenységként fogják föl.

A 13. szakasz – egyben a 4. körmeneti sátor – felölősei a Polónyi/Nagy család, akik 10-15 éve költöz-

tek Budakeszire (sváb gyökerekkel tehát nem rendelkeznek). Az egyházközségben vállalt feladatok révén kerültek kapcsolatba a virág-szőnyeg-készítésben tevékenykedő személyekkel.

A kilépőminta kapcsán említett Mayer Józsefné kereste meg őket, amikor a negyedik sátor díszítője – egy idős sváb asszony – nem tudta már vállalni a feladatot. A díszítésben barátok, ismerősök is részt vesznek. Állandó közreműködőnek tekinthető a sváb kötődéssel szintén nem rendelkező, de régóta Budakeszin élő és a településen jól ismert Szemereki család is. Ők már a korábbi sátortulajdonosnak is segítettek. A sátorhoz vezető néhány méteres szakasz mintái évről-évre változnak, a kezdeti rögtönzött motívumok után az utóbbi két évben – más készítő példáját látva – nagyobb gondot fordítanak a tervezésre.

A 14. szakaszt a régi budakeszi sváb családból származó Bechtold Gábor, felesége és gyermekei díszítik. A házaspár a 2000-es évek elején költözött vissza Budakeszire, akkor kapcsolódtak be a virág-szőnyeg-készítésbe is. Bár a sváb hagyományokat mindketten szívükön viselik, a részvétel ösztönzője ebben az esetben elsősorban esztétikai-képzőművészeti jellegű volt. A feleség (Nádas Anna) iparművészként érdeklődött a virág-szőnyeg iránt, és örült, mikor megkérték, hogy készítse el a település XVIII. századi pecsétje alapján Budakeszi „emblémáját”. A kör alakú szimbólumon kívül általában az utána következő néhány métert is ők díszítik különféle ornamentikus mintákkal. Nádas Anna az utóbbi években elkészíti azokat a kis virágkoszorúkat is, amelyek a körmenet során a monstranciát, illetve a baldachin négy oszlopát díszítik. Ezzel egy régi díszítőelemet élesztett újra. Az apró fehér virágokból font koszorúkat („Kranzl”) korábban férjének dédapja (Merkel János) készítette, majd évtizedekig hiányzott a körmenetekről. Fontos kiemelni, hogy az impulzust a plébános egyik prédikációja adta, amelyben megemlítette a koszorú hiányát.

A 15. szakaszt a kilépőminta kapcsán bemutatott Mayer Józsefné lánya, Mayer Edina díszíti. Ő édesanyjához hasonlóan már gyermekkor óta részt vesz a munkában, s azon fiatalabbak közé tartozik, akik büszkéek sváb származásukra, és igyekeznek feltárni, őrizzni, újraéleszteni a hagyományokat. Nyelvészként a budakeszi nyelvjárással foglalkozik. A virág-szőnyeg-készítésben való részvételének tehát ez a többféle (származási, családi, kulturális, szakmai) érdeklődésből és kötődésből összeálló attitűd adja hátterét. A kilépőmintához hasonlóan az általa készített szakasz is a Stoflitz-leszármazottaké volt, tőlük vette át a kétezres évek közepén. Ma gyakorlatilag egyedül dolgozik a mintegy 15 méteres darab kirakásán, bár időről-időre akad segítsége. A Stoflitz családtól megörökölte a régi vaslemez-sablonokat is, amelyeket már a régi nagy virág-szőnyeg idején is használtak.²² Esztétikai megfontolásból nem használja mind a négyet, de kettőt mindig elkészít a minták közül („a szivecskés karikát” és a „virág formá-

jút”, ezeken kívül van még egy kereszt alakú és egy körsablon). E régi mintákat a szőnyegkészítők közül mások is fontosnak tartják („egyszer nem raktam ki a Stoflitz-mintákat, mindjárt hiányolták is”). Ugyancsak hagyományt követ Mayer Edina, amikor elkészíti a hit-remény-szeretet szimbólumait („annak mindig ott kell lennie [...] a Zsuzsiék is mindig rakták”), és az anyai dédnagyanyjától örökölt egyszerű „indás” mintát is kirakja („az a Schneider nagymamáé volt”). A régiek mellett azonban nagyjából azonos hosszúságban saját tervezésű díszítést is végez. Ezek mintáinak egy része geometrikus-ornamentikus vagy konvencionális keresztény jelképekre épít (például hal), de megjelenik köztük egy különlegesebb, újszerű motívum is. Néhány éve egy Dürer-metszet alapján készített papírsablont, ennek segítségével alakítja ki a minden alkalommal más színösszeállításban látható imádkozó kezét. Ez a minta technikájában, megjelenésében is elűt kissé a szőnyeg leggyakoribb – a felületek kitöltésén alapuló – virágdíszítési módjától. A budakeszi szőnyegen ritkán találkozunk ehhez hasonló, finom körvonalakat alkalmazó mintákkal. Mayer Edina esetében tehát a régi elemekkel kapcsolatban a hagyományörzés tudatos szándéka, a közösségi elvárás és bizonyos érzelmi kötődés is jelen van a motivációk között, de az egyéni ötletek és kreatív újítások is teret kapnak nála. Saját szakaszának kialakításáról, a megvalósítani kívánt kompozíciókról pontos előzetes elképzelésekkel rendelkezik.

Egyház és népszokás, „svábok” és „nem svábok”

A virágszőnyeg-készítés kialakulásának, felvirágzásának és fennmaradásának fontos feltétele, hogy szervesen kapcsolódik egy fontos egyházi ünnep szertartásához, és alapvetően a liturgiát erősítő jelentéstartalmat hordoz (vö.: Dostal-Melchinger, 1990, 275–280.; Fuchs, 2006, 67–72.). Mint funkcióval bíró dekorációs elem az ünnep hivatalos egyházi és laikus szférájának határterületén helyezkedik el: a liturgiához való laikus hozzájárulás, „egyházközeli ünnepi (nép)szokás”²³, amely nem valósulhatna meg egyházi legitimáció nélkül. Az egyházi meghatározottság ellenére a virágszőnyeg-készítést alapvetően egyfajta autonóm dinamika jellemzi. Az úrnapi hétvége néhány mozzanattól eltekintve központi szervezés és irányítás nélkül zajlik, bár időről-időre a szervezettebb lebonyolítás ötlete is felmerül. Az egyes készítő csoportokon belül és a csoportok között természetesen folyik egyeztetés, és szükség esetén kölcsönösen kisegítik egymást. A segítő magatartás háttérében a közös cél, a teljes körmeneti útvonal kidíszítése áll.

A budakeszi virágszőnyeg mintáit alapvetően három csoportra oszthatjuk. A leggyakoribbak az *ornamentikus, geometrikus minták*, amelyek nagyrészt sablonok vagy más segédeszközök igénybevételevel készülnek. Ezen minták esetében kizárólagos a

díszítőfunkció. A második legnagyobb csoportot a *vallásos szimbólumok és feliratok* teszik ki, amelyek valamilyen, az Eucharisztia ünnepéhez szorosabban kötődő (ostya, kehely, „Üdvözlégy Oltáriszentség!”, „IHS” felirat stb.), vagy általános keresztény szimbólumokat jelenítenek meg. A harmadik csoportba azokat a mintákat sorolhatjuk, amelyek az *ünnep tartalmához és a valláshoz csak áttételesen vagy egyáltalán nem kötődőnek*. Gyakori például a magyar nemzeti jelképek (magyar címer, Szent Korona) használata, érdekes ugyanakkor alig találkozunk németiségre (svábságra) utaló jelképekkel, ami jól szemlélteti a szokással kapcsolatos etnikai kérdések bonyolultságát. Az utóbbi években megalkotott „Budakeszi embléma” – ami tulajdonképpen a virágszőnyeg és a budakeszi identitás kapcsolatának képi megfogalmazása – nem tartalmaz nemzetiségre, németiségre utaló elemet.

A beszélgetések során gyakran megfogalmazódnak olyan vélemények, amelyek a hagyományt a svábsággal, az újításokat (pontosabban a „hagyománytalanságot”) a nem sváb résztvevőkkel kapcsolják össze. Bár a nemzedékeken át öröklődő minták (például 5., 15. szakasz) valóban hiányoznak a „magyaroknál”, viszont azt is láthattuk, hogy a sváb kötődésű csoportok egy része is egyértelműen az újítás híve.²⁴ Az új minták kialakítását adott esetben akár a „hagyomány” kiemelésének szándéka is ösztönözheti. Például az újdonságnak számító német nyelvű felirat a szokás sváb jellegét kívánja hangsúlyozni (2. szakasz), a régi grafika alapján kialakított minta (12. szakasz) a „háború előtti” virágszőnyegekkel való kapcsolat megteremtését célozza. Nemcsak az új minták kialakításában, de az előrajzolt – esetleg hagyományos, bevett – minták díszítésében (színválasztás, körvonalak, a terek kitöltése, szabadon hagyása) is nagy szerep jut az egyéni kreativitásnak, tehetségnek. Ugyanakkor behatárolja a lehetőségeket a rendelkezésre álló viráganyag összetétele és a vallásos ikonográfia konvenciói (a szív piros, a kehely sárga stb.).

Tanulmányomban eddig is igyekeztem kiemelni a virágszőnyeg-készítés „etnikai” vonatkozásait. Szembetűnő, hogy a virágszőnyeg készítőinek többsége rendelkezik valamilyen kötődéssel a budakeszi „öslakosságának” tekinthető svábsághoz. Amint arra a történeti bevezető fejezetben utaltam, az úrnapi virágszőnyeg a pártállam évtizedeiben a „rég, sváb budakeszi” identitás egyik lényeges elemévé vált. Ez az identifikációs séma (rég Budakeszi = sváb; új Budakeszi = magyar) tulajdonképpen a minden, nagy népességmozgásokat átélte településen tapasztalható megkülönböztetés (idevalósiak vs. „gyűttmentek”) etnikai alapú megfogalmazása. A kisebbségbe szorult közösség által őrzött szokás etnicizálódását (tehát *sváb* kulturális sajátosságként való megfogalmazását) nagyrészt az 1990-es évektől tapasztalható „etnikai reneszánsz” következményének tekinthetjük. Ehhez köthető a különböző sváb háttérű társadalmi szervezetek, intézmények

bekapcsolódása, amelyek feladatuknak érzik a képviselt nemzetiség hagyományainak őrzését. Jellemző ugyanakkor, hogy a virágszőnyeg úgy jelent fontos identifikációs pontot a helyi svábság számára, hogy a rajta megjelenő jelképekben és feliratokban nem, vagy csak alig találni a németsegre, a sváb etnikumra való utalást (kivétele: lásd 2. szakasz). A másik oldalról szemlélve a kérdést, a magyarságra, magyar államiságra utaló elemek (címer, korona, nemzeti színek) használata ebben a kontextusban nem az etnikai megkülönböztetés eszköze, hanem éppen ellenkezőleg, egyfajta integráló, a származási megosztottság fölött álló szimbólumrendszernek tekinthető.

A virágszőnyegnek ez az „etnikumsemlegessége”, és a szokás alapvetően vizuális – tehát nyelvhez nem kötött – jellege döntő jelentőségű tényezőknek bizonyultak a szokás fennmaradásában. Ezek a jellemzők tették lehetővé a virágszőnyeg túlélését az 1990 előtti évtizedekben, amikor a „svábság” a nyilvános és közösségi élet minden területén stigmatizálódott, felvállalása a hátrányos megkülönböztetés különböző formáit válthatta ki. Ennél is fontosabb következmény, hogy a szokás a sváb származású lakosság mára szinte teljes asszimilációja, és a nemzetiségi nyelv ismeretének drasztikus visszaesése ellenére is működőképes maradhatott. A nyelvtől való függetlenség és az etnikailag semleges vizualitás ugyancsak előfeltételei voltak a sváb gyökerekkel nem rendelkező személyek, családok bekapcsolódásának is. Bár néhány példa a korábbi évekből is ismert, tendenciaként a rendszerváltás óta eltelt időben figyelhető meg a szokás lassú „liberalizációja”. Eleinte a különböző intézmények révén, vagy barátként, hozzátartozóként csatlakoztak „magyarok” a virágszőnyeg-készítőkhöz, ma már teljes szakaszokat, sátrakat is díszítenek sváb kapcsolattal nem rendelkező – sőt alkalmasint csak rövid ideje helyben lakó – családok. Fontos hangsúlyozni, hogy mindezt sokkal inkább belső fejlődésnek, mintsem irányított folyamatnak tekinthetjük. Ezzel kapcsolatban „sváb oldalról” különböző véleményekkel találkozunk. A többség (főleg a fiatalabbak) viszonya többnyire reflektálatlan a szokás etnikai háttérét illetően, azonban van egy csoport, akiket foglalkoztat a szokás „svábságának” kérdése. Az egyik határozott vélemény szerint „egy magyart nem lehet kiteszítani” csak azért mert nincsenek sváb felmenői, ha egyébként „jó katolikus, és szívvel-lélekkel” részt venne a munkában. A „magyarok” bekapcsolódása melletti érvként gyakran elhangzik, hogy a szokás jövője szempontjából is elengedhetetlen a nyitás („mert hogyha most már nem lesznek svábok, de a szőnyeg megmarad”). A másik véletlen az általam megkérdezettek közül senki sem képviselte, bár utaltak olyanokra, akik egyértelműen rossz szemmel nézték a „hígulás” folyamatát. Több esetben talákoztam viszont azzal a fajta (általában csak sejtetett) rosszallással, ami a hagyományokat nem ismerő, ismeretlen családok bekapcsolódását kíséri (például: „azt se tudják, merre van Budakeszin

a bejárat”). Ez a rosszallás ritkán jelentkezik valódi konfliktusokban, és inkább a háború utáni évtizedek kisebbségi megkülönböztetésének nyomait, mintsem személyes ellentéteket tükröz. Láthattuk azt is, hogy a sváb származás nem feltétlenül jelent hosszú családi hagyományláncot a virágszőnyeg-készítés tekintetében: ma már van olyan „magyar”, aki régebben dolgozik a szőnyegen, mint egy-egy újabban csatlakozott sváb család. Az oldalági rokonok, régóta segítő baráti családok részvétele miatt egyébként is egyre kevésbé lehet egyértelműen meghatározni egy-egy készítő-csoport kötődéseit. A sváb gyökerekkel nem rendelkezők – legalábbis ebben az „etnikai” vonatkozásban – nem számoltak be negatív tapasztalatokról, inkább a kreatív, egymást segítő, jó hangulatú közös munka élményét emelték ki. Sokak számára a virágszőnyeg-készítés lehetőséget jelent az egyházközösséghez való kapcsolódás megerősítésére, új ismeretségek, barátságok kötésére.

A (legalább) százötven éves múltta visszatekintő budakeszi virágszőnyeg-készítés a kétezres években tapasztalható hullámvölgy után napjainkban ismét prosperáló időszakot él meg. A résztvevők magas száma – becslésem szerint több mint százan dolgoznak a szőnyegen – és korösszetétele a szokás életerejét mutatja. A virágszőnyeg sikerének magyarázata egyrészt az egyházi ünnep szertartásos rendje által biztosított állandóságban és a támogató egyházi attitűdben, másrészt a kisebbségi nyelvtől való függetlenségében, harmadrészt pedig a szokás komplex funkcionalitásában és a készítőik sokrétű motivációs mintázatában keresendő. A részvétel egyaránt felfogható vallásos és hagyományőrző cselekedetként, miközben közösségi, alkotói, esztétikai és személyes sikerélményt is nyújt. A virágszőnyeg – az ismertetett keretek között – lehetőséget ad közösségek önreprezentációjára és személyes kötődések, gondolati tartalmak megjelenítésére is. Napjainkban tanúi lehetünk annak a rendkívül lassú és különösebb konfliktusok nélkül zajló folyamatnak, amelynek során a sváb kisebbség által őrzött szokás az egész egyházközösség sajátjává válik.

A letűnt hagyományos kultúrák elemeiből táplálkozó, ország- és világszerte tapasztalható revival jelenségekkel szemben ezúttal egy eredeti funkciójában élő „egyházközeli népszokást” ismerhettünk meg. Az egyedi példa alapján tett megállapításokat a jövőben más települések virágszőnyegeinek hasonló szempontok szerinti vizsgálatával helyezhetjük tágabb kontextusba.

Jegyzetek:

¹ A nyolckötetes Magyar Néprajz, a Néprajzi Lexikon, sőt a magyarországi úrnapi szokásokkal foglalkozó könyv (Sári, 2000) sem tesz említést erről a körmeneti elemről. Bálint Sándor összefoglaló munkájában – érezhetően közvetlen, Budakeszin szerzett tapasztalatok alapján – egy bő bekezdést szentel a virágszőnyeg-készítésnek (Bálint, 1998, 465.). Né-

hány önálló néprajzi-antropológiai elemzés is született már a témában. Általánosságban (Verebélyi, 1992, 1998) Budajenőről (Nagy, 1994, 2000) és Budakeszről is (Gallasy, 2007). A nemzetközi szakirodalomból ki kell emelnünk Iris Dostal-Melchinger monográfiáját. (Dostal-Melchinger, 1990). Az Úrnapija liturgiájával, pasztorálteológiai problémáival kapcsolatban lásd: Fuchs, 2006.

² Elsősorban Budaörsöt, Budakeszit, Pilisvörösvárt és Pilisszentivánt, illetve a pesti oldalon Csömört kell kiemelni, de sok más környező településen is készítettek/készítenek kisebb-nagyobb virágszönyegeket (Solymár, Budajenő, Budafok, Diósd, Etyek, Pesthidegkút, Törökbálint, Tárnok, Zsámbék). Egy 2014-ben tett terepbejárás alkalmával az említetteken kívül Telkiben és Perbálon is tanúja lehettem rövidebb szönyegszakaszok díszítésének. Szórványos adatok egyéb területekről is ismertek (S. Lackovits, 2000, 172.; Bednárík, 2014, 55–56.). A budakörnyéki virágszönyegekről tekintélyes anyagot gyűjtött össze, és több település (köztük Budakeszi) úrnapi szokásairól is részletgazdag dokumentumfilmeket készített a budaörsi származású amatőr kutató, Andreas Ritter. A filmek megtalálhatók a keleti németek néprajzával foglalkozó freiburgi néprajzi intézet (IVDE) archívumában (jelzet: DVD063 1-29). Írásban: Ritter, 2012.

³ Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy jelen írásban kizárólag a virágszönyegre koncentrálok, nem, vagy csak érintőlegesen tárgyalom az Úrnapi és a körmenet egyéb aspektusait és szokásait (például: körmeneti rendje, zenei kíséret, a sátrak virágainak szentelményként való felhasználása stb.).

⁴ Az úrnapi virágszönyeg prototípusát a német kutatás az 1778-tól adatolható genzanói infioratában találta meg (Mitterwieser, 1930, 95.; különösen: Dostal-Melchinger, 1990, 35–51.). Ez a késői időpont önmagában is megkérdőjelezi azt az elképzelést, hogy a XVIII. század első felében érkezett német telepesek már ismerték a szokást. A magyarországi kezdetekkel kapcsolatban írásos forrásra mindeddig nem bukkantak. Bálint Sándor óvatosan fogalmaz az eredet kérdéséről (Bálint, 1998, 465.), Verebélyi Kincső pedig egészen későre, a XX. század elejére teszi a szokás megjelenését (Verebélyi, 1998, 182.), ami azonban ennél bizonyosan korábbra datálható. Egy 1888-ban született visszaemlékező tanúsága szerint gyermekkorában Budakeszin már megszilárdult gyakorlatként élt a virágszönyeg (Bechtold, 1977; bővebben lásd Bednárík, 2014, 37., 41–42., 56.). Egy újonnan fellelt újság cikk (köszönet érte Gellér Dávidnak) – bár nem perdöntő, hiszen csak az utak díszítéséről, és nem kimondottan a szönyegről szól – az 1861-es budakeszi Úrnapi pompáját írja le. Az ünnepen Haynald Lajos erdélyi püspök is részt vett, akit „[...] a lakát már korán elhagyott nép ünnepies színezte, a körmeneti utak és oltároknak a természet tavaszi bájával fölékesített tüneménye [...]” fogadott (Religio, 1861, 1. félév, 44. szám, 348–349.). Andreas Ritter – szájhagyományra hivatkozva – feltételezi, hogy Csömörön az 1830–40-es években oda áttelepült budaörsi és budakeszi németek honosították meg a virágszönyeg-készítést, következésképpen ezen a két helyen már a XIX. század első felében léteznie kellett a szokásnak (Ritter, 2012, 42.). Az adat és a ráépülő spekuláció bizonytalanságát maga a szerző is elismeri.

⁵ A régi budakeszi Úrnapijáról született élményszerű leírások: Bechtold, 1977; Math, 1986, 211–213.; Bresch, é. n., 9–12.

⁶ Bővebben lásd Bednárík, 2014, 42–44. A korszak lokális társadalomtörténetéhez és nemzetiségpolitikai kérdéseire lásd: Somlai, 2014.

⁷ Budaörsön nagyszabású razzia céljára használták fel a hatóságok az Úrnapiját (Grósz, 2010, 64–66.).

⁸ A kitelepítettek körében terjesztett lap így adott hírt az eseményről: „Otthon az Úrnapi körmenetet a megjelent tiltorendelet értelmében csak a templom körül tartották meg. A körmeneten nagyon kevesen vettek részt, mivel az új gazdák dolgoztak, azoknak nem volt ünnep. A kápolnák a templom négy sarkán voltak felállítva. Braun Gyula prépost szentbeszédében megemlékezett azokról a testvérekről, kiket a háború viharra elsodort tőlünk messze idegenbe [...]. A szentbeszéd alatt nagyon sokan sirtak.” (Magyar Értesítő, 2. szám, 1946. augusztus 1. – betűhű átirat, másolat a szerző tulajdonában.)

⁹ Ez – amennyire meg tudom ítélni – általában más virágszönyeges helyeken is így történt. Kivételt képez Budajenő, ahol a plébános – integráló szándékkal – a viszonylag egy-egy csoportként érkező gyergyóditróiakat is bevonta az úrnapi díszítésbe (Nagy, 2000, 207. skk.).

¹⁰ Régi liturgikus hagyomány szerint az úrnapi körmenet négy állomást, sátrat érint. A sátorállítás feladata/joga korábban (a háború előtti nagy körmenet idején) bizonyos házak, és abban lakó családok kiváltsága volt. A visszaemlékezések szerint a két háború között a következőképpen helyezkedtek el (a mai házszámok szerint): 1. sátor: Fruh család (Fő u. 248.); 2. sátor: Weber család (Fő u. 213. vagy 215.); 3. sátor: Fischer család (Fő u. 175.); 4. sátor: család neve ismeretlen (Koller-kápolna, Fő tér 6.)

¹¹ A korábbi pompás úrnapi emlékekben rejlő identifikációs potenciál egyébként a Németországba kitelepített budakörnyéki csoportok esetében is megfigyelhető. Több példa is ismert arra, hogy az egy faluból származók új lakóhelyükön is meghonosították a virágszönyeget. (Bővebben lásd Retterath, 2011., Bednárík, 2014, 50–51.) Johannes Künzig és Waltraut Werner 1966-ban vették filmre a budaörsiek virágszönyegét a baden-württembergi Ostersheimban (a film a freiburgi IVDE archívumában DVD038-as jelzettel található). Frissebb felvételek (Haßmersheim,

¹² Az Úrnapija mozgó ünnep, amely a Pünkösddvasárnap utáni második csütörtökre, illetve – a történeti áttekintésben említett okok miatt – a rá következő vasárnapra esik. Legkorábbi lehetséges időpontja így május 21., a legkésőbbi június 27.

¹³ A sátrakat fedő ágak és az azokat díszítő virágok szentelményként való használata még ma is több családban tetten érhető. A körmenet után a temetőbe visznek belőle, szárított formában a padláson, lakásban őrzik (eredetileg villámcsapás ellen). Korábban (a „nagy körmenet” idején) a teljes útvonalat letűzött tölgycserjékkel szegélyezték, és lombos ágakat tűztek a templomi padokba is. Ez utóbbi ma is élő szokás.

¹⁴ A jövőre nézve a Budakeszi Hagyományörző Kör vezetője – aki egyben az egyházközségi képviselőtestület tagja is – fontolgatja az úrnapi hétvége szervezési feladatainak átvételét.

¹⁵ A régi „nagy virágszönyeg” idején is a Stoflitz-család készítette a templomajtó előtti részt.

¹⁶ A német nyelv megjelenése a virágszönyegen ritka kivételnek tekinthető (lásd az összegző fejezetet). A felirat

egyébként egy széles körben elterjedt templomi ének kezdőszavaiból áll (szerző: Cordula Wöhler).

¹⁷ A gyermekhitoktatás révén kiterjedt helyi kapcsolatokkal rendelkező Dominika nővér az egyetlen, aki a zárdából rendszeresen jelen van a szőnyegkészítésnél. Elmondása szerint elsősorban a közösségben való részvétel lehetősége motiválja.

¹⁸ A 13. jegyzetben említett Fischer családba beházasodott Hufnagel család jelenti a folyamatosságot.

¹⁹ Ennek vezetője Ormai Sebestyén, édesanyja pedig hosszú ideig az óvoda munkatársa volt.

²⁰ Érdekes, hogy Draskóczy András református presbiter léteire vesz részt a díszítésben.

²¹ Korábbi évekből azért akad példa erre is. Egy 2002-es hosszanti sáv és egy 2006-os négyzetácsos mintával kapcsolatban is följegyezték, hogy „ez a minta már 1934-ben látható”.

²² A családi hagyomány szerint a Németországból betelepülő ősök hozták magukkal a valóban patinás kovácsmunkákat. Ez az állítás aligha állja meg a helyét, de az „őshazával” való kapcsolat megteremtésének igénye szempontjából figyelemre méltó.

²³ Iris Dostal-Melchinger kifejezése nyomán („kirchennaher Festbrauch” – Dostal-Melchinger, 1990). Az itt érintett kérdések részletesebb kifejtését lásd Bednárík, 2014, 42–45.

²⁴ Míg más – szintén sváb származású – készítőket ezt fenn tartással fogadhatják: „Mivel mindenki kiélheti kreativitását, hát azt készít, amit jónak lát. Persze a hagyománytisztelők megkérdőjelezhetik az új minták vonatkozásában, hogy az antik minták hogy jönnek ide?”

Irodalom:

BÁLINT Sándor 1998 Ünnepi kalendárium. 1. Karácsony, húsvét, pünkösd. Nagy ünnepeink a hazai és közép-európai hagyományvilágból. Szeged, Mandala.

BECHTOLD, Jakob 1977 Fronleichnam – daham. In: Bechtold, Jakob: Ein Donaueschwabe kritzelt. 71–73. München, Ungarndisches Sozial- und Kulturwerk.

BEDNÁRIK János 2014 Virágszőnyeg, egyház, társadalom. In: Komor Judit – Schiller Katalin (szerk.): Utak, technikák, hagyományok. Az ELTE BTK Történettudományi Doktori Iskola Európai Etnológia Program doktoranduszainak műhelykiadványa. 37–57. Budapest, ELTE BTK-DIEEP.

BONOMI Jenő 1933 Az egyházi év Budaörs német község nyelvi és szokásanyagában (Tekintettel Budaörs környékére). Budapest, Pfeifer F. / Német Philológiai Dolgozatok LIII. / BRESCH, Maria é. n. Einblick in tiefverwurzelte Traditionen. Bad Rappenau, Budakesser Gemeinschaft.

DOSTAL-MELCHINGER, Iris 1990 Blumenteppeiche am Fronleichnamstag. Eine Studie zu Phänomen und Verbreitung, Wesen und Bedeutung eines kirchennahen Festbrauches. München, Herbert Utz. /Kulturgeschichtliche Forschungen 12./

FUCHS, Guido 2006 Fronleichnam. Ein Fest in Bewegung. Regensburg, Friedrich Pustet. /Liturgie & Alltag/. GALLASY Katalin 2007 Virágszőnyeg Budakeszin. Sváb ha-

gyományok és katolikus szertartások összefonódása. In: A. Gergely András – Papp Richárd (szerk.): A szakralitás arcai. Vallásos kisebbségek, kisebbségi vallások. 110–135. Budapest, Nyitott Könyvműhely

GRÓSZ András 2010 Menekülők és internáltak – Budaörs a második világháború végén. (Flüchtlinge und Internierte – Budaörs am Ende des Zweiten Weltkrieges.) In: Grósz András (szerk.): Jogfosztások Budaörsön 1944–1948 (Entrechnungen in Budaörs 1944–1948.) 47–110. Budaörs, Bleyer Jakab Helytörténeti Gyűjtemény. HEREIN-KÖRÖS, Maria 2014 Fronleichnam in. Wudigess. Uralte Tradition – ungebrochene Begeisterung. Neue Zeitung. Ungarndisches Wochenblatt, 27, 1, illetve 12. (<http://www.neue-zeitung.hu/fronleichnam-in-wudigess> – utolsó letöltés: 2015. 09. 16.)

LACKOVITS Emőke, S. 2000 Az egyházi esztendő jeles napjai, ünnepi szokásai a bakonyi és Balaton-felvidéki falvakban. Veszprém, Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság. MATH, Edith 1986 Brauchtum in unserer Gemeinde Wudigess/Budakeszi. In: Follath, Fanz (szerk.): Wudigess/Budakeszi. 203–222. Heidelberg, Winter.

MITTERWIESER, Alois 1930 Geschichte der Fronleichnamsp procession in Bayern. München, Knorr & Hirth. NAGY Balázs 1994 Fronleichnambräuche und Identitätsbewusstsein in Budajenő. Acta Ethnographica Hungarica, 39, 3–4, 351–362. 2000 Úrnapi szokások és identitástudat Budajenőn. In: L. Imre Mária (szerk.): Népi vallásosság a Kárpát-medencében III. 207–214. Pécs, Baranya megyei Múzeumok Igazgatósága. /Dunántúli dolgozatok /D/ néprajzi sorozat 3./

RELIGIO 1861 Religio. Kath. Egyházi, s Irodalmi Folyóirat (felelős szerk. Somogyi Károly).

REITTERATH, Hans-Werner 2011 Die vertriebenen Budaörs-er und ihre Fronleichnamsp procession. Eine Brauchtranslokalisierung und ihre Wirkungen. In: Prosser-Schell, Michael (szerk.): Szenische Gestaltungen christlicher Feste. Beiträge aus dem Karpatenbecken und aus Deutschland. 79–111. München – New York – Berlin, Waxmann. (Schriftenreihe des Joh. Künig Instituts 13.)

RITTER, Andreas 2012 Brachten die Budaörs-er und Budakeszer den Blumentteppich nach Csömör? Unser Hauskalender, 64, 41–42.

SÁRI Zsolt 2000 Egy ünnep mindennapjai. Adalékok a magyarországi úrnapi kultusz néprajzához. Debrecen, Ethnica Kiadó.

SCHWARZ, Elmar 1930 Die Fronleichnamspfeier in den Ofner Bergen (Ungarn). Zeitschrift für Volkskunde, 40. 45–49. (Neue Folge 2.)

SOMLAI Péter Ferenc 2014 A magyarországi németség története a Budai-hegyvidéken Budakeszi település példáján 1935–1946. Doktori értekezés. Budapest, ELTE BTK.

VEREBÉLYI Kincső 1992 Úrnapi virágszőnyeg. Múzsák, XXIII, 2, 28–30. 1998 Blumenteppeiche in Ungarn an Fronleichnam. In: Bimmer, Andreas C. (szerk.): Grünzeug. Pflanzen im ethnographischen Blick. 181–188. Marburg, Jonas. (Hessische Blätter für Volks- und Kulturforschung. Bd.34)

Színes képösszeállításunk a virágszőnyegről a hátsó borítón látható.

Hartai konyha

IIdén januárban hatodik alkalommal tartották meg a Hartai Kolbászfesztivált, ám a mintegy 3200 fős Bács-Kiskun megyei nagyközség nemcsak jellegzetes kolbászféleségeiről híres. A XVIII. század első felében a Rajna-vidékről, Hessen-Pfalzból és Württembergből betelepülő német földművelők, iparosok, kézművesek utódai nemzedékeken keresztül szinte érintetlenül őrizték anyanyelvüket, dialektusuk a magyar települések között szigetként maradt fenn. Bár Harta festett bútorai révén vált ismertté, gasztronómiai értékeit is méltón őrzi a Hartai Hagyományőrző Kulturális Egyesület és az Idősek Klubja által először 2009-ben kiadott, majd 2018-ban átdolgozott Hartai konyha című könyv. Generációk értékrendje mutatkozik meg a konyhában is: egyszerűség, természetesség, takarékoság jellemzi, ahogy ez a magyarországi német településeken általában szokásos volt. Megkülönböztettek téli, nyári, hétköznapi és ünnepi ételeket. A heti menüben minden napnak megvolt a maga állandó étele, belevetve a mindenkori maradék másnapi felhasználását, kicsit átalakítva új fogásként történő tálalását is.

A receptgyűjtemény még élő hagyományt őriz, ugyanis a helyi hagyományőrző egyesület egyik projektjéből született. Az idősek összejöveteleiken elkészítettek egy-egy tradicionális ételt, a fiatalok pedig lejegyezték a receptet és a főzés során elmesélt étkezési szokásokat – tudjuk meg az előszóból András Tibornétól, az Idősek Klubjának akkori vezetőjétől. A kiadvány első felében a hartai svábok hétköznapijait, valamint az ünnepeit és életük főbb eseményeit kísérő étkezési szokásait ismerhetjük meg az 1900-as évek elejéig, visszaemlékezések alapján. A második rész több mint hetven receptet tartalmaz, sok praktikus, spórolós ötlettel. Érdemes ezeket eltanulni, hiszen idő-, energia- és költséghatékonyság elnevezéssel ma is fontos szempont, hogy gyorsan, egyszerűen „összeüssünk” egy olcsó, ámde ízletes ebédet vagy vacsorát. Az meg különösen jólesik, amikor a receptek alapján elkészített „rég” ételek az ízekkel együtt a nagyszülőknél, dédszüloknél töltött idő kedves emlékét idézik fel. Kreatív kihívásnak is felfoghatjuk, ha megpróbálkozunk a hagyományos rétesnyújtással.

Válogatásunk tükrözi, hogy egy-egy alapreceptet milyen sokrétűen lehet alakítani, sós vagy édes fogásként, desszertként, köretként, levesbetétként kínálni.

Kelt fánk (kichltje)

Hozzávalók: 50 dkg liszt, 5 dl tej, 2 tojás, 2 dkg élesztő, 1 kanálnyi kristálycukor, késhegynyi só, zsír a sütéshez, porcukor, lekvár a tetejére.

Az élesztőt cukrozott langyos tejben felfuttatjuk. A liszthez adjuk, majd a többi hozzávalókból, a tojás sárgájából lágy tésztát dagasztunk. A végén a felfert fehérjét is hozzáadjuk, átdagasztjuk. Letakarva meleg helyen kelesztjük. Utána lisztezett deszkára borítjuk, 2 cm vastagságúra nyújtjuk, illetve kézzel széthúzzuk, és pogácsaszaggatóval kiszaggatjuk. Forró, bő zsírban kisütjük.

Gőzgombóc (tampf knepp)

Hozzávalók: kelt fánk tésztája, zsír, víz, só.

A kelt fánknaál leírtak szerint elkészítjük a tésztát. Lábosba 1 kanál zsírt, kb. egy dl vizet és kevés sót teszünk. Amikor összeforrnak, óvatosan beletesszük a gombócokat. Fedővel letakarva lassú tűzön kb. tíz percig gőzöljük. A fedőt óvatosan emeljük le, hogy a gőz ne csöpögjön a gombócokra, mert akkor összeesnek. Az alja finom sósra, ropogósra pirul, de a teteje puha és fehér marad, mint a vaj. (Vadas mellé zsemlegombóc helyett is kitűnő.)

Káposztás gőzgombóc (k'kangene kraut knedl)

Hozzávalók: kelt fánk tésztája, és a töltött káposztából maradt aprókáposzta (az sem baj, ha hús is maradt belőle).

A kelt fánknaál leírtak szerint elkészítjük a tésztát. Ugyanúgy szaggatjuk ki, mint a fánkot, csak nagyobb szaggatóval. A maradék káposztát felmelegítjük. Egy lábos aljára terítünk belőle. Ráöntünk 1-2 dl vizet. Amikor forr, úgy helyezzük rá a fánkokat, hogy ne érjenek össze. Számítsunk rá, hogy megdagadnak. A fánkokra is szórjunk egy kis káposztát. Ez megvédi a lecsöpögő gőztől, amitől összeesik. Fedőt tegyünk a tetejére, majd lassú tűzön gőzöljük kb. tíz percig. A fedőt óvatosan emeljük le. Szedjük ki a gombócokat egy tálba, majd pótoljuk a káposztát, a vizet, és tegyük bele a következő adag fánkot. Ezt addig folytatjuk, amíg van alapanyagunk. Rendkívül különleges és finom.

Kelt tészta (tiki nudl)

Hozzávalók: 1 kg liszt, 6-7 dl tej, 5 dkg zsír, 5 dkg cukor, 4 dkg élesztő, 1 tojás, 1 dkg só, 2 dl víz.

Az élesztőt egy deciliter langyos tejbe morzsoljuk, és kevés cukorral felfuttatjuk. A lisztet egy nagy

tálba tesszük, középebe egy mélyedést csinálunk. Ebbe öntjük az élesztőt a tojással együtt. Sózzuk, cukrozzuk, majd a tejjel elkezdjük összekeverni. A zsírt fölmelegítjük és hozzáadjuk a tésztához. Megdagasztjuk, jól kidolgozzuk. Ha elvállik a táltól, akkor már jó. A tészta se túl kemény, se túl lágy ne legyen! Letakarjuk egy konyharuhával, és meleg helyen két órát pihenni hagyjuk. Ebből a tésztából készítjük a kalácsokat, lepényeket, kifliket, buktákat. 1 kg lisztből két kalácsot és két lepényt lehet sütni 35x45 cm-es tepsiben. A feldolgozás során a megkelt tésztát lisztezett gyúródeszkára borítjuk, és annyi felé osztjuk, ahány tepsibe szeretnénk tenni. Töltött kalácsokhoz a tésztát a deszkán elnyújtjuk kb. tepszi méretűre, szűk egy centiméteres vastagságúra. Egyenletesen elosztva rászórjuk a töltelék, majd feltekerjük, és a tepsire helyezzük. Sütés előtt még a tepsiben kelesztjük. Lepényekhez a tésztát a deszkán elnyújtjuk kb. tepszi méretűre és 1,5 cm vastagra. Kissé megkelesztjük. Erre tesszük a feltéteket.

Szalonnás lepény (krive kucha)

Hozzávalók: *kelt tészta, 1 tojás, só, szalonna.*

A kelt tésztánál leírtak szerint elkészítjük a tésztát. A kizsírozott tepsiben elhelyezett tészta tetejét megkenjük a felvert tojással, megszórjuk sóval, és apró kockákra vágott szalonnával sűrűn telerakjuk. 15-20 perc alatt megsütjük.

Túrós lepény (kes-kucha)

Hozzávalók: *kelt tészta, 25 dkg tehéntúró, 1 tejföl (75g), 1 tojás, só, kapor.*

Kelt tésztát készítünk. A túró, a tejfölt, a tojást, a sót jól összekeverjük. A kaprot megmossuk, apró darabokra vágjuk. A kinyújtott tésztát kizsírozott tepsibe tesszük, egy kicsit hagyjuk kelni, majd rá rakjuk az összedolgozott túró, tetejét megszórjuk kaporral. Megsütjük (kb. 20 perc)

Szilvás lepény (plaunte kuche)

Hozzávalók: *kelt tészta, 1 kg szilva, 3 dkg cukor, fahéj.*

Kelt tésztát készítünk. A szilvát megmossuk, kimagozzuk. A fahéjat összekeverjük a cukorral. Az 1 cm vastagságúra kinyújtott tésztát tepsibe tesszük, kevés ideig hagyjuk még kelni, majd rátesszük a szilvát, megszórjuk a tetejét fahéjas cukorral. 20 perc alatt készre sütjük.

Sós kifli (salz kiptjd)

Hozzávalók: *kelt tészta, só, köménymag.*

A tésztát lisztezett deszkára kiöntjük, kisujjnyi vastagságúra kinyújtjuk. Háromszögeket vágunk, és a szélétől felgöngyölítjük, kifli alakúra formázzuk. Kizsírozott tepsibe rakjuk. A kifli tetejét felvert tojással megkenjük, köménymagot, sót szórunk rá. Kb. 15-20 perc alatt megsütjük.

Rétes (strudl)

Hozzávalók: *1 kg rétesliszt, 3 dl tej, 3 dl víz, 15 dkg élesztő, 1 tojás, 3 dkg zsír, 1 kávéskanál só, kevés cukor.*

Egy deciliter tejet meglangyosítunk, az élesztőt belemorzsoljuk, a cukrot rászórjuk, fölfuttatjuk. Közben a lisztet tálba öntjük, a tojást, a sót beleteszünk. A tejet a vízzel összekeverjük és meglangyosítjuk. A fölfuttatott élesztőt is hozzáadjuk a liszthez. A tésztát a langyos víz-tej keverékkel összedolgozzuk. Miután félig kidolgoztuk, hozzáadjuk a fölolvasztott langyos zsírt, és jól összedolgozzuk, hogy rugalmas tésztát kapjunk. Négyfelé osztjuk és lisztezett deszkán a négy cipót úgy dolgozzuk ki, hogy se fölül, se alul ne legyen ráncos. Letakarjuk konyharuhával és fólia darabbal, hogy ne száradjon meg a tészta teteje. Meleg helyen egy negyedórán át hagyjuk pihenni. Ezután nyújtófával kicsit hosszúkára ellapítjuk és még öt percig pihentetjük. Csak meleg helyen dolgozzunk vele.

Pihentetés után a két kézfejükre tesszük, kézben kissé még megnyújtjuk, és egy lisztezett abrosszal leterített asztalra rakjuk – vigyázva, el ne szakadjon. Ha nem eléggé nyúlik, pihentetni kell még rövid ideig. Egy kb. 70x100 cm-es asztalon dolgozzunk vele. Óvatosan nyújtjuk, úgy hogy középen is vékony legyen. Ha kinyújtottuk az asztal szélénél kicsit hosszabbra, a kezünket belisztezzük és körben leszedjük a tészta vastag széleit. Utána a terítővel minden oldalról fölhajtjuk, hogy ne lógjon le az asztalról. Langyos, folyó zsírral (4 kanál) megszórjuk. Ezután jöhet a töltelék.

Ha a tésztán rajta van a töltelék, a terítőt két végén megfogjuk és 6-7 cm szélességben hajtogatjuk. Kizsírozott tepsibe tesszük, vagy elvágva, vagy meghajlítva, amilyen hosszú a tepszi. Ha az első rétest kezdjük nyújtani, akkor a másodikat lehet mindjárt egy kicsit ellapítani, és nem kell akkor várni, amíg megkel.

Túrótöltelék: 25 dkg tehéntúró, 1 pohár tejföl (75 g), 1 tojás, ízlés szerint só. A hozzávalókat jól összekeverjük. Az édes túrósba só helyett cukrot teszünk.

Almás réteshez: 1 kg alma, cukor, fahéj. Az almát meghámozzuk, lereszeljük és kinyomkodjuk. Megcukrozzuk, és kicsit megpároljuk, fahéjjal ízesítjük.

Meggyes réteshez: 1 kg meggy, cukor, 1-2 kanál zsemlemorzsza. A meggyet kimagozzuk, jól lecsöpögtetjük, tetszés szerint cukrozzuk, hozzáteesszük a zsemlemorzsát, hogy fölszívja a maradék levét.

Rétesleves (strudlsup)

Hozzávalók: *rétestészta (lásd rétes), liszt, paprika, zsír.*

Amikor rétest sütöttek, akkor az utolsó réteslapot nem töltötték meg. Csak összesodorták és kockára vágták. Alaplevest főztek: kevés rántással és kevés paprika hozzáadásával belefőzték a rétesdarabokat. A réteslevest párnácska levesnek is mondták (Kisschensupp)

Inhalt „Barátság”/„Freundschaft”

Jahrgang 27. Heft 3.

Unsere Juniausgabe wurde während der COVID 19-Epidemie zusammengestellt, wir hoffen, dass unser Leben im Zeitpunkt des Erscheinens der Zeitschrift schon leichter sein wird. Wir berichten trotzdem über die schriftlichen Abiturarbeiten in den Nationalitätengymnasien, sowie über die Erfahrungen der Pädagogen in den vergangenen Monaten in Verbindung mit der Einführung des digitalen Unterrichtes. Hoffentlich werden diese Kenntnisse und Erfahrungen auch im Unterricht der Zukunft eine relevante Rolle spielen. Wir haben Interviews mit dem Kulturhistoriker Csaba Kiss Gy., mit der bulgarischen Pianistin Anzsela Toseva, sowie mit dem Experten für Minderheitenpolitik Tamás Hajnáczy, mit dem Herausgeber des Buches „Zigeunermusiker in Ungarn in der Zwischenkriegszeit“ geführt. In Wudigeß/Budakeszi und in der Umgebung werden die Traditionen des Blumenteppeichs am Fronleichnamstag von den Deutschen und auch von den Slowaken bewahrt, darum geht es in der von uns veröffentlichten volkskundlichen Studie. Wir stellen die Kulturhauptstädte Europas im Jahre 2020 vor. In unserer Studie mit dem Titel „Kleine Epidemiegeschichte“ blickt der Verfasser auf die großen Seuchen der vergangenen Jahrhunderte zurück. In der Rubrik „Haus und Hof“ werden die Hartauer Küche und die Hartauer Speisen vorgestellt.

Die Zeitschrift BARÁTSÁG erscheint zum nächsten Mal am 15. September.

Contents “Barátság”/“Friendship”

Vol. 27. No. 3

Our June issue was made during the COVID-19 pandemic and we hope that by the time it appears, the life of all of us would be more tolerable. We will show you how maturation exams were conducted in nationality secondary schools what experiences the teachers gained in the last couple of months after the introduction of e-learning. We hope that these experiences will be very useful in education in the future. We conducted interviews with cultural historian Csaba Gy. Kiss, the Bulgarian pianist Anzsela Toseva as well as minority expert Tamás Hajnáczy, editor of the publication Roma Musicians between the Two World Wars. Both the Germans and Slovaks living in and around Budakeszi keep the traditions of the floral carpet of the Feast of Corpus Christi and we are publishing an essay on that. We are introducing the cultural capitals of Hungary for 2020. In a Study called A Little History of Pandemics the author reflects on the great epidemics of the previous centuries. In the Around the Household column you can read about the typical cuisine and dishes of Harta.

The next issue of BARÁTSÁG comes out on the 15th of September.

Lapzárta: 2020. május 31.

A BARÁTSÁG következő száma 2020. szeptember 15-én jelenik meg.